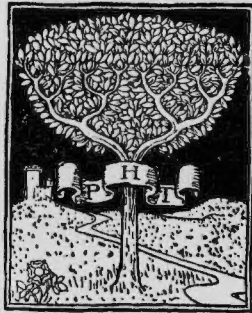

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1960

ÅRGÅNG 58 • HÄFTE 1—2

INNEHÅLL

	Sid.
Stadsarkivarie LEIF LJUNGBERG, Malmö: Skåne-slåkten Widell. Genealogiska och biografiska anteckningar	1—51
Byrådirektören frih. CARL FÄGERSKJÖLD, Stockholm: Samuel Nilsson Ross till Hässlö. En identifieringsundersökning med ett svärd som utgångspunkt.	52—73
Docent YRJÖ BLOMSTEDT, Helsingfors: Juris professor Benedictus Olai Crusius' härkomst	74—76
Professor GOTTFRID CARLSSON, Lund: Konrad von Pyhys föregående	77—83
Arkivarie HANS GILLINGSTAM, Stockholm: Kunde man under medeltiden upptaga vapen från sin hustrus släkt?	84—87
Fil. dr A. FILIP LIJJEHOLM, Göteborg †: Den isländska annalnotisen om Tyrgils Knutssons äktenskap med sveakonungens dotter	88—89
Arkivarie HANS GILLINGSTAM, Stockholm: Åtten Ulfskölds ursprung	90—94
Professor BENGT HILDEBRAND, Stockholm: Osmo Durchman in memoriam	95—96

SKÅNE-SLÄKTEN WIDELL

Genealogiska och biografiska anteckningar

AV LEIF LJUNGBERG

Tab. I.

HERMAN ANDREAS WIDELL, f. omkr. 1698, † 1739.

En av storköpmännen i Carl XII:s Ystad var råd- och handelsmannen Jöran Lang. Vare sig det gällde export av stalloxar och spannmål eller kramhandel, var han en av de mest betydande och driftiga affärsmännen där. Men det långa kriget, pest och inkvarteringar — t. o. m. kungen själv fingo Ystadborna taga emot — blev Langs såväl som flera andra Ystadsköpmäns ruin. Bland magistratens i Ystad inneliggande handlingar på Landsarkivet i Lund har anträffats en skrivelse av Lang, daterad den 4 april 1719, vari han klagar, huru han på grund av »orichtige skuldenerer, strandningar, konfiskationer och flera olycksfall tagit skada»; han säger sig därtill vara åldrig och svag. »Ty har jag», fortsätter han, »medelst detta den Högtährade och Lofliga Magistraten hörsamt skola gifva till kiänna att för slike orsakers skull, jag hädanefter alls ingen handel idka eller drifva vill, utan ärnar i desse dagar till min tjänare Anders Widelius att öfverdraga de få kramvahrer, som hos mig ännu öfrige wahra kunna, hvarefter och aldenstund bem:te Widelius är sinnad genast att vinna Burskap och här i staden genom en liten Handel sökia sin näring, bör jag ej underlåta honom, som stetze uthj min dienst wisat sig trogen och redelig hos den Högt:de och Lofl: Magistraten aldra tienligast recomendera till gunstig villfarighet uthi sit lofliga förehafvande, med förmodan, att han för stadsens skatter, tunga och besvär njuter den vahnliga friheten ej allenast för innevarande utan ock för följande åhr, emedan han träder uthi min handel och iag för detta åhret till alla skatter och utlagor efter den mig åsatta skatteskillingen svara vill».

Det omedelbara resultatet av denna Langs ansökan blev, att magistraten samma dag utfärdade proclama, enligt vilken hans borgenärer hade att anmäla sina krav före den 15 näst påföljande september. Då denna dag nalkades, satt Lang uppe i Stockholm, där han försökte rädda, vad som räddas kunde av de fordringar, han hade »å hovet under K. Maj:ts vistande i Skåne och Norget». Några nämnvärda framgångar torde han icke ha haft i Stockholm; hovmarskalken Gus-

taf von Düben var i alla fall älskvärd att intyga hans laga förfall i skrivelse till Ystads magistrat. Vi lämna emellertid Jöran Lang i hans bedrövelse och vilja i stället se, hur det gick för hans unge köpmansgesäll.

Det dröjde ända till den 27 januari 1720, innan denna vann sitt eftertraktade burskap. Härom finnes en notis i domboken för sagda dag av följande lydelse: »[inkom] Kiöpmansgesällen Anders Videll, begerandes få vinna burskap, hwilcket honom bewillades, och altså framstod och med hand å bok sin Trohets- och Burskaps Eed aflade, samt tillsades frijheet för Stadzens Skatter till innevarande åhrs utgång.» — Allt från denna tid påträffas Widells namn ganska ofta både i domböcker och andra urkunder från Ystad. Den 25 april 1720 »war Stadzens Borgerskap af alla Stånd uppkallade på Rådstugan» för att med magistraten överlägga om stadskassörs utnämmande. »Dervid inställte sig följande, nembligen Handelsmännen Hindrich Fortmeijer — — — And. Widelius och Håkan Trana.» — 1720 i november finnas uppgifter om försummad vakthållning »vid batteriet» och 1721 6/7 hade han ej kommit till arbete på den jordvall runt staden, som borgarna voro beordrade att uppkasta, i stället för ett stängsel, vilket med åren blivtit nästan helt nerbrutet. I båda dessa fallen är det ganska många av det hedervärda borgerskapet, som jämte honom stå i syndaregistera. — 1721 1/2 var »borgaren och köpmannen And. Widell» ombud för mjölnaren i Folkestorp (Hedeskoga förs.) Anders Wolthier i en mycket uppmärksam tvist, som den senare hade med en tysk bagare Abraham Monclerie — det gällde intrång på Wolthiers verksamhetsområde. — 1722 19/2 var »Anders Widell» med bland de handlande, som närvaro vid allmän rådstuga. — 1724 24/10 hade magistraten kallat upp en del av borgerskapet, bl. a. »handelsmannen And. Widell», för att fråga, om de voro villiga att försträcka medel till byggande och underhåll av Nybro, vilket de för övrigt icke voro. — Widell var jämte borgmästaren Israel Treutiger magistratens representant vid 1729 års stipendieutdelning i Ystads skola. Åren 1730 — 35 underskrev han listor om stipendier och stipendiater såsom »scholæföreståndare» (*Distributio beneficiorum scholæ Eustadiensis*. Ystads skolas arkiv).

Men långt dessförinnan hade en viktig tilldragelse inträffat i hans liv. Den 28 augusti 1723 vigdes i Kristianstad »handelsmannen uthj Ystad Herman Andreas Widell samt dygdesamma jungfru Jannicka Brome». Hans hustru var född i Hälsingborg 1704 21/9 som dotter av fällberedaren och rådmannen därstädes Jonas Broome och hans hustru Helena Persdotter. Faderlös vid sex års ålder torde hon troligen då ha

kommit till sin tjugo år äldre syster Petronella, gift med den rike handelsmannen Christian Ludewich i Kristianstad, vilka makar saknade egna barn. En fråga, som här i än högre grad intresserar oss är, hur Andreas Widell och Jannicka Broome kunna ha gjort varandras bekantskap. Jannicka hade en broder Richard, som var handelsman i Ystad och en annan Daniel, kyrkoherde i det närliggande Sövestad; hon hade också en kusin Thomas Broome (1695—1768), som var inspektor på Andrarums alunbruk, småningom med titeln »hovkammer». Han stod för övrigt fadder vid makarna Widells förstföddes dop 1724 29/9. Herrarna Broome kunna ha förmedlat bekantskapen mellan Andreas och hans blivande hustru.¹

I Ystads S:ta Mariæ församlings äldsta communionbok har prosten Haquin Lacander egenhändigt infört »Andreas Widelius och Jannicka Brom». Makarna gå ofta till nattvarden; de förekomma också tid efter annan vid fadderskap hos släktingar och vänner i Ystad. Enligt förenämnda communionbok var deras »nummer domus» 135. Numret hänсыftar på den äldre fastighetsnumreringen i Ystad, vilken ägde bestånd till 1753. I varje fall från 1727 var Widell ägare till en gård i grannskapet, n:r 130—131 (enligt 1753 års fastighetsindelning = n:r 308). Det var ett av de ståtligaste korsvirkeshusen i det dåtida Ystad, beläget på södra sidan av stadens torg och bestående av »29 dubbla och 7 enkla bindningar». En tidigare ägare av i varje fall delvis samma tomter var den mäktige borgmästaren Richardus Lichton († 1650). Efter Widells död övergick gården i hans änkas ägo. Den revs på slutet av 1800-talet för att lämna plats för Gamla sparbankens hus.

I 1737 års skattaxeringslängd hör Widell till de högst beskattade borgarna i staden. Han driver en lönande handelsrörelse både i parti och minut. Genom stadens tolagsjournaler får man en viss inblick i hans handelsverksamhet. I 1737 års journal gives t. ex. en provkarta på gods, som han importerar: den 1 maj kommer jakten »Hvita Svanen» från Lübeck, förd av skepparen Jochim Rawe, fullastad med

¹ Jonas Broome och hans hustru Helena Persdotter hade — förutom de ovan nämnda barnen Jannicka, Richard och Daniel, den sistnämnde gift med den i tab. II nämnda »pastorskan Catharina Broom», född Lang, — fyra döttrar, vilka som gifta blevo bosatta i Kristianstad: Catharina, † 1750, 1:o g. m. handlanden Jöns Otter, † 1710 (makarna blevo föräldrar till den världsberömde orientalist, professor Jonas Otter), 2:o m. handels- och riksdagsmannen Johan Petter Witte; Dorothea, g. m. handelsmannen Rutger von Dohren; Petronella f. 1684, † 1763, g. m. handelsmannen Christian Ludewich, f. 1671, † 1739, och Elisabeth, g. m. postinspektoren Lars Fogelström, † 1742. — Stavningen av namnet har i äldre tider varierat: Brom, Broom, Broome och Broomé.

						Andreas Widell c:a 1698—1739 Handlande Tab. I	
		Christian Ludvig 1724—1794 Postdirektör Tab. II				Jöns (Johan) 1726—1814 Konsul Tab. III	
Alexander 1764—1837 Assessor Tab. VI		Anders 1765—1829 Postdirektör Tab. VII				Christian Ludvig 1772—1826 Stadsmäklare Tab. VIII	
Alexander 1832—1902 Possessionat Tab. X				Ludvig 1814—1891 Materialförvaltare Tab. XV		Edvard 1823—1874 Kronofogde Tab. XVIII	
Alexander 1857—1939 Lantbrukare Tab. XI		Albin 1858—1938 Apotekare Tab. XVI		Folke 1868—1949 Gymnastikdir. Tab. XVII		Hjalmar 1867—1943 Prov.-läkare Tab. XIX	
Alexander f. 1905 Flyglärare Tab. XII	Ernst f. 1906 Sågverks- ägare Tab. XIII	Bo f. 1916 Kon- trollant Tab. XIV	Georg f. 1896 Försäljn.- chef Tab. XXXI	Sölve 1898— 1942 Kapten Tab. XXXII	Åke 1899— 1940 Kapten Tab. XXXIII	Bo f. 1907 Major Tab. XXXIV	Lennart f. 1915 Byråass. Tab. XXXV

Stamtavla för

begärliga ting och den 13 september inträffar ett annat fartyg, gallioten Lindebom, även hon från Lübeck — skepparen heter Hans Krumlinde. Vad allt dessa fartyg innehålla för And. Widells räkning tar flera sidor i journalen; det må därför räcka med ett axplock. Lüneburgersalt har allt sedan medeltiden varit en viktig importartikel, så ock nu, men även åtskilliga tunnor skotskt salt medbringas. Vidare 2 kistor »Michelburger fensterglas», 30 oxehufvud franskt win, 150 skålpund rusiner, 4 skålpund qveck-silfver, kryddor av många slag som Nellickor, Cardemummor, Muscater, Saffran, Anis och Ingefer, färgämnen som brun och röd bresilja, röststen, umbra, aurum pigment etc., papper av olika kvaliteter som 4 Ris fint Skrif Papper, 2 Ris ordinärt d:o, 2 Ris Post Papper, 16 Ris Maculatur, klädesvaror som

lius)

Petter Widell
c:a 1694—1729
Regementskassör
Tab. XXXVI

Jonas
1727—1762
Handlande
Tab. IV

Johan Petter
1735—1777
Handlande, tullskrivare
Tab. V

Andreas
1753—1806
Stadssekreterare
Tab. IX

Alexis
1825—1905
Apotekare
Tab. XX

Ludvig
1870—1934
Generalkrigskommissarie
Tab. XXI

Anders
1872—1946
Distriktsveterinär
Tab. XXII

David
1875—1948
Läroverksadjunkt
Tab. XXIII

Fredrik
f. 1885
Apotekare
Tab. XXIV

Torstén
f. 1902
Docent
Tab. XXV

Sölve
f. 1905
Laborator
Tab. XXVI

Gustav Adolf
f. 1907
Lands-
hövding
Tab. XXVII

Kurt
f. 1911
Banktjänste-
man
Tab.
XXVIII

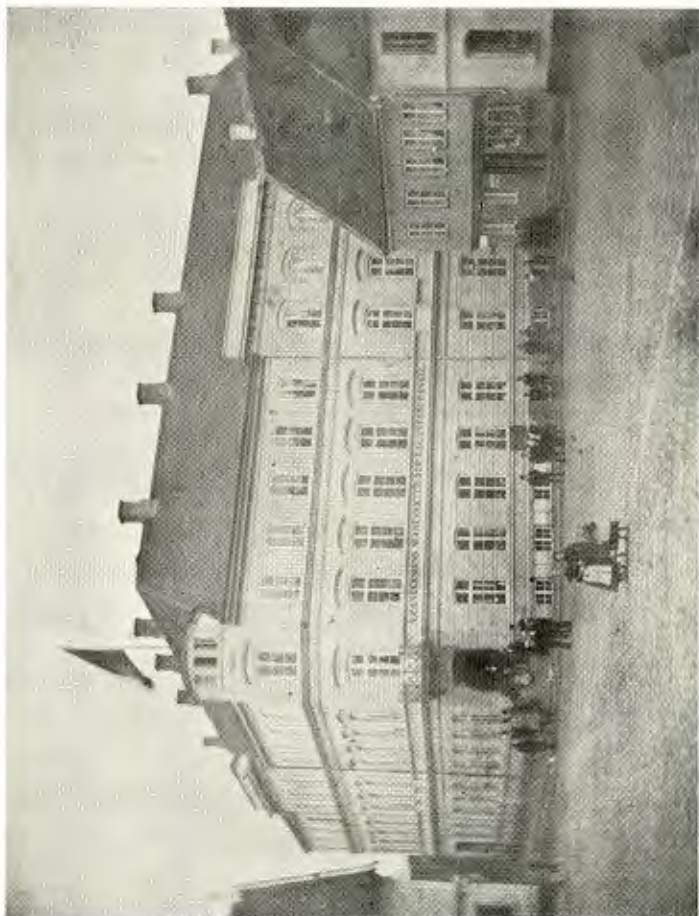
Sten
f. 1922
Läkare
Tab.
XXIX

Arne
f. 1924
Läkare
Tab.
XXX

Skåne-släkten Widell

168 alnar Slesiger Kläde, 30 alnar foderboj, 1 dussin hvita engelska manshandskar, 1 dussin frus d:o; bland diverse kan nämnas en låda med husmedikamenter och 1 dussin »violer», varmed han utan tvekan ämnade rikta musiklivet i Ystad med omnejd. — Över Ystad hade tidigare skett en mycket lönande utsklippning av stalloxar. Den hade under Widells tid krympt till ett minimum. Spannmål och alun voro de viktigaste exportartiklarna. För den senare svarar till 2/3 den nådiga grevinnan på Kristinehov, Christina Piper, även härskarinnan över Andrarums alunbruk. Widells hela årsexport av alun för t. ex. året 1731 utgör 22 tunnor till ett värde av 374 rdr (hela årsexp. från Ystad utgjorde 1 454 tunnor till ett värde av 24 718 riksdaler silvermynt).

Andreas Widell har måhända haft »ett förflutet». Han kallas »ost-

Widellska fastigheten (det överkragade huset i hörnet av Hamngatan och Stortorget i Ystad). Foto från 1880-talet.

indiefarare och sjökaptén» i vissa tryckta verk.² Icke någonstades i det genomgångna urkundsmaterialet från Ystad benämnes han »ostindiefarare». Det är icke uteslutet, att han i ungdomsåren som skeppsskrivare eller eljest kan ha gjort en eller annan lång sjöresa, måhända ända till »Ostindien». Efter 1720 kan hans verksamma liv som handelsman i Ystad näppeligen ha lämnat någon tid över för långfärder. Man frågar sig, varifrån och under vilka omständigheter han möjligen kan ha gjort en Ostindiefärd. Några skånska fartyg seglade icke så vida under 1700-talets första decennier, med Danmark hade vi då mestadels krig och Ostindiska kompaniet i Göteborg började sin verksamhet först 1731. Det var dock icke ovanligt under 1600-talets senare del och 1700-talet, att svenskar togo anställning i holländska ostindiska kompaniet.³

Benämningen »sjökaptén» eller mera adekvat »skeppare» kan ha ett visst fog för sig. Ovan ha vissa Widells import- och exportaffärer omtalats. Han har, som bruket var då, ganska visst också varit partredare. Det var vid den tiden ingalunda ovanligt, att köpmannen medföljde sitt skepp. Just från Ystad kan därtill påvisas, hur beträffande mindre fartyg två »partägare» ofta seglade ut tillsammans och växelvis tjänstgjorde som skeppare.

År 1739 »den 9de Februarij [begrofs] Hr Handelsmannen Andreas Widell som 2dre juledagen siuknade af bröstvärck [och] dog christeligen beredd d. 9de Jan. och var 40 åhr och 3 veckor gammal». Någon bouppteckning efter honom har icke anträffats. Men 1754 förekommer en tvist mellan hans son Christian Ludvig och hans successor i äktenskapet, handelsmannen Bengt Gråberg. Efter sin moders död hade Christian Ludvig att bevaka sin egen och sina syskons rätt i dödsboet och ville han bl. a. taga del av äktenskapsförordet, som ingåtts mellan Jannicka Broome och Bengt Gråberg. Det talas då bl. a. om, att »avvittringsinstrumentet efter hennes förre make, And. Widell,

² Det tryckta verk där notisen tidigast anträffats, är G. Anrep, Svenska Slägtboken, Sthlm. 1874, II, s. 292 och 303 (Släkten Santesson). Vid genomgång av Anreps excerpter m. m. i KB har nämnda notis visat sig emanera från ett släktmanuskript, insänt till Anrep av civilingenjören i Uppsala Berndt Harder Santesson. De av denne senare anförda källorna ha endast till en del kunnat återfinnas och kontrolleras, dock utan resultat.

³ Under 1600-talets senare del anlände i genomsnitt fem svenskar på varje fartyg till Batavia, vilket antal ökades under 1700-talet. (T. J. Arne, Svenska köpmän i holländsk kolonialtjänst, »Utlandssvenskarna», n:r 11/1957). Professor Arne, som bl. a. i Riksarkivet i Haag drivit ingående studier i detta ämne, har i ett brev till utgivaren välvilligt meddelat, att han icke anträffat någon Andreas Widell. Urkundsmaterialet är emellertid överväldigande stort.

dat. 23/2 1740 framtog och uppbröts, varvid visade sig, att aflidne Widells sju barn äro tillagde vartdera 200 dlr smt, hvilket document rådman Feldner, som skiftesförvaltare emottog». (Det har tyvärr icke kunnat återfinnas.)

Jannicka Broome synes efter makens död ha fortsatt handelsrörelsen. 1741 erhöill hon magistratens medgivande att bränna brännvin. 1749 blev hon jämte borgmästaren C. G. Boberg och 18 av stadens handlande delägare i ett av handlanden Otto Wilhelm Stenberg anlagt väveri.

Den 9 februari 1750 ingick hon i Ystads S:ta Mariæ församling nytt äktenskap med handelsmannen Bengt Gråberg, f. 1719, † 1803. Detta äktenskap var barnlöst. Hon avled den 16 februari 1754 i Ystads S:t Petri församling i »vattusot» och begrovs i S:ta Mariæ kyrka. Hennes svärson, prosten Jöns Santesson, skriver följande om henne i sina »Memoirer»: »Min svärmoder afgick med döden 1754. Jag utgaf på tryck hennes minnesvård: hon var en förnuftig, vacker och snäll husfru; men sista tre åren af hennes lefnad tilbragtes i sjukdom; kanske något missnöje i ägtenskapet med senare mannen B. Gråberg, som mycket gäldbunden steg in i boet, bidrog dertill.»

Barn: födda i Ystad (S:ta Mariæ):

CHRISTIAN LUDVIG, f. 1724, postdirektör, † 1794, se tab. II.

JÖNS, f. 1726, konsul, † 1814, se tab. III.

JONAS, f. 1727, handlande i Ystad, † 1762, se tab. IV.

ANNA HELENA, f. 1729 9/1, † 1779 11/12 i Ystad (S:ta Mariæ), g. i augusti 1756 i Glemminge prästgård m. stadssekreteraren i Ystad, »hovsekreteraren» ENOCH NOBELIUS, f. 1730 21/12, † 1799 29/8 i Ystad (S:ta Mariæ); han lät på sin hustrus grav på Ystads S:ta Mariæ kyrkogård resa en gravvård med en lång och originell inskription. »Han gjorde icke sin hustru många glada dagar», säger svågern, Jöns Santesson, i sina förenämnda memoarer, »ehuru han ganska ömt älskade henne». Självt var han »käck jurist, nog egensinnig och högdragen samt flera gånger starkt angripen av mjältsjuka». En minnessten över makarna finnes i S:ta Mariæ kyrka.

PETRONELLA, f. 1730 23/9, † i december 1808 i Mörrum, g. 1754 20/10 i Ystad m. kyrkoherden i Mörrums pastorat, kontraktsprosten JÖNS SANTESSON, f. 1727 15/9, † 1809 19/1 i Mörrum. — I prosten J. C. Morells minnesord vid »i lifstiden Högädla Fru Härads Prostinnan Petronella Santessons, född Widell, jordfestning i Mörrums kyrka den 5 Januarii 1809» heter det bl. a., att »hennes lefnad alltid var ljus af Religion, förstånd och värdighet» och att »hon i 54 år glädde sin makes dagar».

Postdirektören Christian Ludvig Widell. Oljemålning av troligen Anders Ek(e)lund.
Tillhör stadsarkivarien Leif Ljungberg, Malmö.

EVA CATHARINA, f. 1733 27/1, begr. 1734 7/6 i Ystad.

JOHAN PETTER, f. 1735, handlande i Ystad, sedermera tullskrivare i Växiö, † 1777, se tab. V.

CATHARINA, f. 1737 7/5, † 1782 21/4 i Hjortsberga. G. 1761 18/1 m. kyrkoherden i Hjortsberga, kontraktsprosten SANTE JOHAN SANTESSON, i hans andra gifte, f. 1722 11/7, † 1806 11/4. — Efter moderns död uppfostrades Catharina »af en äldre syster». Hennes minnestecknare, S. Henschen, giver följande bild av henne: »Hennes täcka anlete, hennes otvungna åtbörder, hennes intagande omgänge, hennes ordning i sitt hus, hela hennes utwertes wäsende, allt bidrog att göra henne för det lekamliga ögat angenäm. Dessa hennes utwertes gåfwor fördunklades intet af sjelenes inwertes lyten, utan upphögdes af inre prydnader.»

Tab. II.

CHRISTIAN LUDVIG WIDELL, f. 1724 24/9 i Ystad (S:ta Mariæ), son av Andreas, tab. I. Om denna tilldragelse har födelse- och dopboken följande anteckning: »d. 29 Sept. herr Handelsmannens Andreas Widells son Christian Ludwich, som föddes d. 24 ejusdem. Testes Hr Sjtullsförv. Suno Brauner, Hr Hospitalsförest. Martin Brun, Hr Insp. Thomas Brom, Mad. Petronella Ludewich, Fru Pastorskan Catharina Brom, Jungfru Anna Christina Kielsen.»

Han intogs den 25 april 1733 i andra klassen i Kristianstads skola och fick då troligen ett andra hem hos sin moster Petronella och denna man, handlanden Christian Ludewich.⁴ »Scholægången var onaturligt svår», säger hans blivande svåger och skolkamrat Jöns Santesson i sina förenämnda memoarer. »Klockan 3/4 till 6 om morgonen

⁴ Kontakten mellan Petronella Ludewich i Kristianstad och hennes systers familj i Ystad har varit påfallande livlig. Petronella stod fadder vid bl. a. Christian Ludvigs (jfr ovan) och hans syskons Petronella, Jöns och Jonas dop i Ystad. Enligt gåvobrev 1753 10/1 (Ystads rådhusrätts protokoll 1754 29/5) skänkte Petronella Ludewich till fem av sina systerbarn vissa uppräknade prydnadsföremål av silver, varav Petronella j:r fick lejonparten. Men hon hade också varit fosterbarn hos sin moster under åren 1737—51. Sistnämnda år flyttade de båda Petronellerna till Ystad, där de bosatte sig hos Gråbergs (Jöns Santesson memoarer). — Här skall också erinras om att Christian Ludvig Widells äldsta dotter uppkallades efter sin mormor resp. farmors syster: Margareta Petronella. — När rektor vid Kristianstads skola i de av honom förda räkenskaperna över »scholæpensions och beneficiums» utdelning från 1733 kallar vår yngling »Christian Ludewich» (utan hans riktiga efternamn) är detta nog ingen tillfällighet; först 1740, när han dimitteras, har hans dopnamn kompletterats med släktnamnet, detta genom tillskrivning ovanför raden. Det är alltför troligt, att Christian Ludvig Widell under sina skolår bott hos familjen Ludewich.

skulle man vara mangrant i Scholen och det vid vite af dugtiga handplaggor, om någon kom sedan sången var börjad kl. 6.» I kyrkan skulle alla dagligen bevista bönestunden samt dessutom söndagligen ottesången och högmässopredikan. Den förra började kl. 1/2 6 och det fanns präster, som hostade och stammade fram i hela två timmar, det som kunde ha sagts på 1/2. — Beträffande själva undervisningen »skulle ferlan nödvändigt intrycka vett och stärka minnet». Om rektorn, magister Andreas Thomæus heter det, att »han var en sträng ordningsman och hans flit berömlig, men som hans gåva icke var att med det milda och ljuvliga i väsendet intaga ungdomen, så var han fruktad mer än älskad.»

Från Kristianstads skola dimitterades Widell den 15 mars 1740 till Lunds akademi, där han inskrevs i Blekingska nationen, så som Kristianstadsstudenterna då för sed hade. 1743 blev han auskultant vid Justitiariekontoret och Amiralitetsöverrätten i Karlskrona och medföljde påföljande år som kanslist den eskader, som från Stralsund överförde Adolf Fredriks gemål, Lovisa Ulrika. År 1745 blev han e. o. vid Advokatfiskalskontoret i Kammarrevisionen och 1746 auskultant i Svea hovrätt. 1750 utsågs han till sekreterare vid den i Helsingfors i samband med byggandet av »Sveaborg» förordnade Rikens ständers upphandlingsdeputation. Han var samtidigt handsekreterare åt den frejdade karolinen, greve Gustaf Fredrik von Rosen — han som en gång följde Carl XII på den vågsamma ritten från Bender till Stralsund. von Rosen hade 1747 utnämnts till generalguvernör i Finland, där han kvarstannade till 1752, då han återvände till Stockholm och återtog sin plats i riksrådet. 1754 kom Widell i Postverkets tjänst i det han detta år på förordnande av Överpostdirektionen gjorde en postvisitationsresa från Stockholm till Skåne. 1755 21/2 förordnades han som postmästare ad interim i Halmstad och utnämndes den 22 september 1756 till postinspektör i Kristianstad — så var benämningen på postmästare i residensstäderna på den tiden. Utnämningen har väl skett efter omsorgsfull prövning, då landshövdingarna hade att anskaffa sådana postmästare, som »icke draga balans på sig».

1700-talet är en »rangsjukans tid», då tjänsteställningen inom ämbetsverken och dem emellan i detalj graderas och fixeras. Enl. ett kungl. brev 1757 18/2 placerades postdirektörerna i samma rang som assessorerna vid kollegierna. Det blev därför ett mål för mången postinspektör att erhålla postdirektörs n. h. o. v. Widell erhöll detta nådevedermäle redan vid 50 år eller den 18 september 1773. Det var en belöning för hans välförhållande i samband med Gustaf III:s stats-

välvning 1772, till vilken Johan Christoffer Toll gav signalen genom »revolutionen i Kristianstad».⁵

Kristianstad var en viktig station i det dåtida postnätet. Över denna stad gick »snällposten» från Stockholm till Ystad för att sedan fortsätta med postjakt till kontinenten. En annan postlinje förband Kristianstad med Karlskrona. Posthastigheten mellan Stockholm och Kristianstad var den gången 5 dagar. En gång i veckan passerade snällposten i vardera riktningen. Utom skötseln av postkontoret skulle postinspektoren förrätta inspektioner över postbönder och postföringen inom länet. Han hade därtill att vara ordförande, »preses», i den tid efter annan förekommande posträtten, vilken hade att döma över försumliga postbönder och postfunktionärer. Under mitten av 1700-talet skedde en utvidgning av postinspektörernas uppgifter, i det de »skulle hålla en dagelig och stundelig annotation öfver väder och vind» och månatligen insända journaler över sina iakttagelser till Amiralitetskollegiet. Postinspektörerna ansågo detta vara ett onus, som bl. a. hindrade dem i deras inspektionsverksamhet.

Widell erhöll på 1750-talet i kontant lön 300 daler silvermynt pr år, varjämte han ägde uppbara sportler. Dessa uppgingo under Widells första år som postinspektör till c:a 10 daler pr kvartal i »ordinarie contoirsexpenser» och 7 i »inspektionsresepengar». I detta sammanhang skall nämnas, att då Widell tillträdde tjänsten, måste han under de första sex månaderna avstå hela lönen, vilken skulle gå till »Rikets allmänna statsverk». Vidare skulle en »frivillig (!) avgift till lasarettet i Stockholm erläggas av alla dem, som befordras till någon publik beställning». Widell slapp så tillvida gott undan, att han ej behövde betala något avträde eller »livstidspension» till någon företrädares änka, vilket eljest var ganska vanligt vid tjänstetillsättningar under 1700-talet.

Någon gång möter oss Christian Ludvig Widells namn i kommunalpolitiskt sammanhang i Frihetstidens Kristianstad. Åtskilliga tjänstemän, officerare, läroverkskollegor — samtliga fastighetsägare eller med sådan likställda — hade icke kunnat komma till tals i kommunala angelägenheter, eftersom de icke tillhörde någon av de kommunala societeterna, d. v. s. de voro icke handlande eller hantverkare. För att

⁵ Uppgiften härom såväl som Widells meritförteckning finnes i hans underdån. supplik, »presenterad 1/6 1791» (Överpostdir. arkiv. Ank. skriv. från postkontoren 1746—92, Kristianstad, RA); ansökan gällde den i det följande nämnda »survivancen» för sonen Anders. — Ur samma arkivalier ha uppgifterna om W:s löneförmåner hämtats. — Uppgifter om hans postala meriter etc. ha även erhållits ur Överpostdirektörens registratur i Generalpoststyrelsens arkiv.

Widellska gravstenen på Kristianstads kyrkas sydsida.
Foto Kristianstads museum 1958.

råda bot på detta missförhållande bildades 1766 civilsocietyten i Kristianstad; bland initiativtagarna befann sig också Christian Ludvig Widell. Fröjden blev emellertid inte lång. Redan 1767 sökte ej mindre än femton av medlemmarna utträde ur sammanslutningen, bl. a. Widell. Den egentliga orsaken torde ha varit den nedsättande behandling, som societeten fått röna från magistratens sida, vilken bestritt lagligheten av en dyl. societet, när denna ville bli representerad i kyrkorådet. Frå-

gan om nämnda herrars utträde gick ända till Kungl. Maj:t, som 1768 resolverade, att saken icke kunde föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Societeten synes efter detta ha fört en tynande tillvaro och snart nog självdött.⁶

Widell var med att stifta Skånes första frimurareloge S:t Johannes — S:t Christopher i Kristianstad år 1776. Den 7 oktober 1777 härjades den fastighet av eld, där denna loge såväl som S:t Andreas logen Cubiska stenen haft sina sammankomster. Från den 25 i samma månad sammanträdde de båda logerna och detta under nära två år i Widellska fastigheten vid Västra Storgatan (gården nr 20). Under denna tid överlämnade han som gåva till förstnämnda loge »en ny vacker Bibel». — År 1778 ordnade frimurarna i Kristianstad en fest »för att betyga sin underdåniga fögnad över Hennes Kongl. Maj:t Drottningens väntade nedkomst». Det var med liten måltid och illumination — ombestyrt av Widell — skålars drickande, salut med fyra kanonskott på Lilla Torg samt högtidstal av överstelöjtnanten och fabrikören Baltzar Weduvar. — Widell intogs 1783 i Skånska provinsiallogen.

Långfredagen den 24 mars 1780 hade en offentlig konsert anordnats i Kristianstad av frimurarna. Flera musiknummer exequerades, bl. a. »utförde postdirektören Widell och mademoiselle [Eva] Widell sång»; därjämte sjöng en kör av skolgossar. Säkert har sonen Anders, som då hörde till skolans kör, medverkat. Året därpå, den 4 april, uppfördes ånyo »passionsmusik», varvid Widell och hans dotter hörde till de medverkande jämte 19 skolynglingar — det förefaller som om det varit frågan om framförandet av något oratorium.

Christian Ludvig Widell avled den 5 september 1794 i Kristianstad av »röd feber». Han begrovs i kyrkan; gravstenen över honom och hans hustrur finnes numera uppsatt utanför kyrkan.

Postinspektorererna kunde ofta vara ganska självrådiga herrar gentemot korrespondenter och postbönder. Något sådant synes aldrig ha kunnat läggas Widell till last. Han får ett vackert eftermäle av en samtida: »hans utmärkta skicklighet, ovanliga bildning och intagande umgänge gör hans minne varaktigt.» Denna karaktäristik stämmer ganska väl överens med de vitsord och omdömen, som av förmän och andra fällt om honom. Här skola nämnas ett par sådana. När Widell 1791 gör sin underdåniga framställning om survivance för sin andre

⁶ Skoleboken 1763—1821. Kristianstads högre allm. läroverks arkiv. Jfr även Enghoff, Kristianstad 1614—1914, Ksd 1914. I nämnda volym samt i skolans räkenskapsbok, upplagd 1690, finnas flera notiser om Christian Ludvig Widells och hans söners skolgång.

Christian Ludvig Widells fastighet vid V. Storgatan i Kristianstad.
Foto Kristianstads museum 1958.

son Anders (jfr nedan tab. VII), tillstyrkes denna av hans högste chef, överpostdirektören Ulric Gustaf Franc, en av Gustaf III:s dugligaste medhjälpare, och detta med hänsyn till »den utmärkta nit och trohet han under dess tjänstetid ådagalagt». Ett annat omdöme kommer från en av hans närmaste, hans dotterdotter Dorothea Catharina Ljungberg, född Norgren, som skriver bl. a. följande i sina »Anteckningar»: »Min Morfar var den fullkomligaste man, jag både sett och hört omtalas. Lika älskvärd till det yttre som indre, vann Han genom sin goda Caraktär och fina bildade umgängessätt alla bekantas agtning och vänskap. En bildad societet var därför alltid att påräkna i Hans hus och främlingar rönte alltid ett gästfritt emottagande» (jfr Bil.) — Även ett uttalande av svågern, Jöns Santesson, i hans ovan nämnda memoarer kan det här vara anledning citera, då det visar, hur Widell på litteraturens område följde med, vad som rörde sig i tiden. Jöns var som pastor och kollega scholæ i Ystad förlovad med sin Petronella och rörde sig mycket i hennes hem — det måste alltså

avse året 1754; där träffade han »Brodern Christian Ludwig, som var hemkommen från Stockholm och hade fört med sig Fru Nordenflychts versar; vi sungo på dem till dess jag måste sanna de ord, hon sungit på ett ställe: *vi rå ej sielfa om vårt hierta*».

Bouppteckningen förrättades den 25 november 1794 och visade en behållning på 2425 riksdaler banko. Bland tillgångarna märkes den förenämnda gården vid Västra Storgatan. Tomten sträcker sig i dag liksom den gången ända ner till Smalgatan (Västra Vallgatan). Gatuhuset utgöres — det finnes ännu — av ett tvåvånings stenhus, försedd med brutet tak, fordom belagt med tegel. Portalomfattningen är i »Hårlemansstil»; den gamla portklappen finnes också fortfarande i behåll. Då Jöns Santesson i maj 1762 med sin familj flyttade från Ystad till Karlskrona, gästade han sin »Svåger, nu Påst-Directeur Chr. Lud. Widell som just då stod i byggnad af sitt stenhus». Det kan nämnas, att Widell erhöi fri sten och kalk från kronans förråd vid byggandet av sitt hus, detta enligt ett kungl. brev av 1752, vilket medgav sådant åt dem, som ville bygga grundmurade hus i fästningsstaden Kristianstad. Widell skall också ha fått bistånd med byggnadsritningarna av någon fortifikationsofficer. — Gårdshuset uppfördes något senare, c:a 1778, resp. 1788.⁷

En oljemålning, föreställande Widell, äges [1959] av nedskrivaren av dessa rader, en sonson till nämnda dotterdotter, Dorothea Catharina Ljungberg, f. Norgren. Den är osignerad men tillskrives porträttmålaren Anders Ekelund (Eklund), f. omkr. 1737, † 1802. Målningen har expertiserats av fil. doktor Stig Roth, Göteborg.

För sentida ättlingar i Malmö kan det måhända vara av intresse att veta, att den tidigaste kontakten med Malmö, som någon släktmedlem synes ha haft, daterar sig till den 3 december 1763. Denna dag utkvitterade Christian Ludvig Widell 587 daler 25 öre smt i Malmö, vilket belopp tillfallit hans två små döttrar i första giftet i arvslott efter högvördige och höglärde doktor Casten Aulin, kyrkoherde i Malmö S:t Petri och hans maka Anna Catharina Brinck. Den senare var morsors syster till Anna Catharina Widell, född Werner (bouppteckning 1763, MSA). G. 1:o 1757 8/5 i Kristianstad m. ANNA CATHARINA

⁷ Gården nr: 20 hade tidigare ägts av Widells svärfader, handelsmannen Hans Werner. Den kom småningom i den namnkunnige general Carl von Cardells ägo. Fastigheten bär nu beteckn. kv. Allön 13 och adressnummer Västra Storgatan 40. Den äges f. n. /1959/ av fru Gerda Evers sterbhus, som där driver damkonfektion. — Gårdshuset reparerades och nybyggdes 1847 och huset mot Smalgatan uppfördes 1851 (Uppgifterna välvilligt meddelade av museiintendenten Thorsten Andersson, Kristianstad. Port och portklapp finnas avbildade som plansch 6 i K. Berlin, Gamla skånska portar, Skånska gårdar och hus II: 1, Lund 1921).

WERNER, f. 1736 21/6 i Kristianstad, † därst. 1761 11/9 av lungsot, begr. i kyrkan, dtr av handelsmannen i Kristianstad Hans Werner och Elisabeth Margareta Roth. — 2:o 1762 17/8 i Kvidinge m. PHILIPPA CATHARINA ZIEBETH, f. 1737 15/11 i Kvidinge, † 1809 5/6 i Kristianstad, begr. i kyrkan, dtr av kyrkoherden i Kvidinge pastorat, kontraktsprosten, teol. doktor Alexander Ziebeth och Helena Christina Nolleroth.⁸

Barn: alla födda i Kristianstad, i första giftet:

MARGARETA PETRONELLA, f. 1758 14/3, † 1758 21/3 i Kristianstad.

ANDRIETTA LOVISA, f. 1759 16/3, † 1818 25/4 i Kristianstad. G. 1784 22/12 i Kristianstad m. fortifikationskassören i Kristianstad NOACH NORGREN, f. 1741 22/6 i Kristianstad, † 1798 2/11 sammast., i hans 2:a gifte.

EVA ELISABETH, f. 1761 31/5, † 1834 18/2 i Kristianstad. G. 1790 24/10 sammast. m. handelsmannen i Kristianstad SVEN JOHAN ÅKERMAN.

i andra giftet:

ALEXANDER, f. 1764, assessor i Kommerskollegium, † 1837, se tab. VI.

ANDERS, f. 1765, postdirektör i Varberg, † 1829, se tab. VII.

JOHAN CHRISTOFFER, f. 1767 3/1, grosshandlare i Stockholm, † ogift 1838 9/10 i Stockholm (Nicolai), begraven i Tyska kyrkan i sin broder Alexanders familjegrav. Han var hög frimurare; då hans minne där tecknades, karakteriserades han som »redbar och redig i sitt yrke, punktlig i tid och sak, sträng mot sig själv och samvetsgrann mot andra».

CHRISTIAN LUDVIG, f. 1772 29/2, handels- och stadsmäklare i Göteborg, † 1826, se tab. VIII.

Tab. III.

JÖNS WIDELL, f. 1726 21/5 i Ystad (S:ta Mariæ), son av Andreas, tab. I. Då hans broder Johan Petter 1761 gjorde konkurs, finnes bland dennes fordringsägare »firman Widell & Crommelin i Amsterdam» (jfr nedan tab. V); det är Jöns Widell, som efter utrikes re-

⁸ Alexander Ziebeth och Helena Christina Nolleroth hade — förutom dottern Philippa — bl. a. tre söner, vilka alla adlades med namnet Zibet. Den äldste, Christoffer Bogislaus (1740—1809) blev därtill friherre. Han var Gustaf III:s handsekreterare och slutade som hovkansler och en av de 18 i Svenska akademien. En av hans skaldevänner (J. G. Oxenstierna) har fällt följande omdöme om honom: »År ganska kvick. Han skriver vers som engel, men är ganska elak.» C. B. Z:s porträtt är målat av Alexander Roslin.

sor etablerat sig som köpman i nämnda stad jämte en viss Crommelin. Döljer sig bakom detta namn måhända en annan Ystadsson, tillhörande släkten Krumlinde? Den 17/11 1778 blev Widell svensk konsul i Tripolis med kungl. instruktion 28/1 påföljande år. I ett utlåtande om honom 13/10 1778 av Kommerskollegium heter det bl. a.: »Collegium eger sig bekant, det synnerliga förtroende Grosshandels societetens deputerade för honom hysa, grundat på hans egande insigter uti handel och flera statens handelsmaximer, varpå han såväl under sina utrikes resor som det han i Amsterdamm förestått egen handel skall visat prov.» 1798 5/7 anhöll han »att, då han i 20 år förestått handelsysslan, såväl i avseende å hans höga ålder av 72 år och den sjuklighet han sig i tjänsten ådragit, som Paschans otålighet att se ombyte av person i tjänsten, blifva från densamma entledigad och få njuta den pension och vedermåle af nåd, som Kungl. Maj:t plägar förunnadem, hvilka länge och troget tjänt». Avsked beviljades honom 1798 11/10 med 200 rdr pension, vilken fördubblades 1801. R. V. O. 1802 9/12. † (ogift) 1814 9/1 i Stockholm (Clara), då han kallas »f. d. generalagent i Tripolis»; i bouppteckningen kallas han »generalhandelsagent». Bl. a. i sistnämnda urkund nämnes han »Johan», vilket förnamn under hans år i utlandet troligen varit mera praktiskt användbart än »Jöns». — Hans arvingar voro enligt bouppteckningen hans avlidne bröders, Christian Ludvig och Jan Petter, barn samt hans likaledes avlidna systems, prostinnan Petronella Santesson, dotter, änka efter överstelöjtnanten Gustaf von Castani.

Tab. IV.

JONAS WIDELL, f. 1727 2/12 i Ystad (S:ta Mariæ), son av Andreas, tab. I. Handelsman i Ystad. Han hörde till dem bland borgerskapet i Ystad, som hade råd »att klä sig». Enligt bouppteckningen efter honom hade han i sin garderob bl. a. »en blommerat klädesrock med sidentyg, vidare en askfärgad rock med tillhörande ljusblå väst och lavendelfärgade byxor, en svart sidenväst, schaggbyxor, vita och svarta silkesstrumpor, ett halft dussin skjortor med påsydda spetsmanschetter och — för vila och rekreation — en grön nattrock med filt-foder och nattmössa av kattun», † 1762 1/8 i Ystad (S:ta Mariæ). G. i Ystad 1752 15/5 m. MAGDALENA ELISABETH LUND, f. 1719, † 1756 8/3 i Ystad, dotter av advokaten, »hovrättskommisarien» Gabriel Lund och Elisabeth Beata Bergstock.

Barn födda i Ystad (S:ta Mariæ):

ANDREAS, f. 1753, stadssekreterare i Ystad, † 1806, se tab. IX.

GABRIEL, f. 1754 15/10, † 1755 23/12 i Ystad (S:ta Mariæ).

Tab. V.

JOHAN PETTER WIDELL, f. 1735 19/9 i Ystad (S:ta Mariæ), son av Andreas, tab. I; idkade studier i 4 års tid, lärde sedan handel och bokhålleri, 1759 burskap som handlande i Ystad, men förlorade genom en olycklig strandning 1760 all sin egendom, varför han måste göra konkurs, vilken började 1761 25/7 (konkurser, Ystads stadsarkiv, LLA). Bland hans skulder märkas sådana till firman Widell & Crommelin i Amsterdam (jfr ovan under tab. III), belöpande sig till 2 037 rdr banco, till H. Krook i Lübeck på 510 mark banco och till N. L. Stolterfot, likaledes i Lübeck på 167 mark banco. Vågmästare och skeppsklarerare i Ystad, förordn. 1765 till ledamot i kämnarsrätten och att i lika måtto betjäna rådstuvu-, accis-, hall- och manufaktur-rätterna. Förordnades 1771 28/1 som tullskrivare i Ystad i sex veckor, 1771 1/7 förhulpen till tullskrivare vid Växiö norra tull med en lön av 90 dlr. Begravd 1777 28/2 i Växiö; † i »lungesjuka». G. 1765 31/3 i Ystad m. ANNA MARIA BRUNBECK, f. 1743 2/3 i Ystad, dotter av guldsmeden i Ystad Lars Knutsson och Margaretha Jönsdotter Brunbeck.

Anna Maria Widell var år 1814 bosatt i Norrköping, då hon utfärdade »ombudsfullmakt» å sin dotters, jungfru Margaretha Helena Widell vägnar, vid bouppteckningen efter den senares farbror, Jöns.

Barn:

ANDRIETTA MARGARETHA, f. 1765 11/12, † 1766 28/2 i Ystad.

MARGARETHA HELENA, f. 1766 17/12 i Ystad, † 1837.

ANDERS, f. 1769 15/1 i Ystad, † s. å. 13/3.

LAURENTIA BENEDICTA, f. 1770 18/9 i Ystad, † s. å. 24/10.

PETRONELLA CATHARINA, döpt 1771 30/12 i Växiö, † före 1814.

Tab. VI.

ALEXANDER WIDELL, f. 1764 6/5 i Kristianstad, son av Christian Ludvig, tab. II, gick i Kristianstads skola, student i Lund 1779, jur. examen 1782, auskultant i Göta hovrätt 1784 11/11, v. auditör vid Södra Skånska Kavalleriregementet 1786 2/1, auskultant i Svea hovrätt 1795 19/3, e. o. kanslist i Justitierevisionsexpeditionen s. å. 20/3, notarie i ekonomiutskottet vid 1800 års riksdag, häradshövdingens titel s. å., kanslist i Kanslersgillet 1801 27/10, sekreterare i Krigshovrätten 1803 26/4, assessor i Kommerskollegium 1812 9/1, tjänstfri till följd av justitiedivisionens indragning 1828 31/7, överflyttad på indragningsstat 1831 3/12, † 1837 6/5 i Sthlm (Jacob) och begravnen i Tyska kyr-

Assessor Alexander Widell och hans hustru Wilhelmina, född Ankarcrona.
Efter miniatyrer målade av J. A. Gillberg. Tillhöra fru Greta Hassling,
född Sandstedt, Ramlösabrunn.

kan, där han inköpt en familjegrav (gravkoret n:r 3). Han var bl. a. ständigt ledamot av Svenska bibelsällskapet och hög frimurare. I en karaktäristik över honom heter det: »Utom de stora förtjenster han ådagalagt i sitt offentliga värf, var han känd för en i allo god och red-bar karaktär och lefde som han skrifvit i slutet på sin biografi: Af mina föräldrars försyn uppmanad till sann gudsfruktan och redlighet, har jag såsom rättesnöre för mitt handlingsätt här i tiden sökt att göra hvar man rätt samt bistått den behöfvande så godt min förmåga kunnat åstadkomma.» G. 1819 5/9 på Rosendal i Eds förs. (Sthlms l.) m. CHRISTINA OTTILIANA VILHELMINA ANKARCRONA, f. 1792 21/9 på Runsa i Eds förs., † 1858 19/1 i Uppsala, dotter av majoren Johan Wilhelm Ankarcrona och grevinnan Gustafva Magdalena Cronhielm af Hakunge. Vilhelmina Widell ägde en tid som änka egendomen n:r 83 vid Drottninggatan i Stockholm; »hon var ordentlig ända till pedanteri samt mycket sparsam och efterlämnade en betydande förmögenhet».

Barn födda i Sthlm (Jacob):

GUSTAFVA MATHILDA VILHELMINA ALEXANDRA, f. 1821 8/10, † 1822 27/5 i Sthlm.

ALEXANDER VILHELM THEODOR, f. 1832, possessio-nat, † 1902, se tab. X.

Tab. VII.

ANDERS WIDELL, f. 1765 15/10 i Kristianstad, son av Christian Ludvig, tab. II, gick i Kristianstads skola liksom bröderna; han och hans broder Christoffer intogos där i första klassen 1774 10/3, i tredje klassen angives han vara »choral», d. v. s. han var en av de röstbegåvade elever av skolans högsta klasser, vilka voro kantors i H. Trefaldighetskyrkan närmaste medhjälpare vid alla kyrkliga förrättningar. Biträde hos borgmästare af Callerholm i Kristianstad 1786, e. kammar skrivare i Postverket och biträde hos fadern 1787, som i underdånig supplik 1791 anhöll om survivance för sonen, vilket dock icke bifölls. Postförvaltare ad interim efter faderns död 1794, fick tredje förslagsrummet på postinspektorsbef. i Kristianstad s. å., postmästare i Landskrona 1794 6/10, i Varberg s. å. 21/11 genom tjänstbyte, postdirektörs n. h. o. v., rådman i Varberg, vilken stad han representerade vid 1815 års riksdag. Avsked 1814 4/6 från postmäst.tjänsten, † 1829 6/6 i Varberg. G. 1805 m. SOFIA ELISABETH SCHOUG, f. omkr. 1771, † 1835 30/1 i Varberg.

Tab. VIII.

CHRISTIAN LUDVIG WIDELL, f. 1772 29/2 i Kristianstad, son av Christian Ludvig, tab. II, handels- och stadsmäklare i Göteborg, sekreterare i »Nya Ostindiska Kompaniet», † 1826 24/10 i Göteborg (Domkyrko). Bouppteckningen utvisar en behållning av 14 581 rdr, 36 sk., 5 rst banko. G. 1813 6/6 i Göteborg m. ANNA CHRISTINA ROLUFF, f. 1792 27/7 i Göteborg, † 1876 15/4 på Kårehogen i Morlanda församling, dtr av possessionaten Anders Roluff och Dorothea Vilhelmina Schalin.

Barn födda i Göteborg (Domkyrko):

LUDVIG CONRAD, f. 1814, materialförvaltare, † 1891, se tab. XV.

PHILIPPA WILHELMINA, f. 1816 13/7, † ogift 1868 17/2 i Morlanda.

MARIA CHRISTINA, f. 1819 16/2, † ogift 1857 25/9 å Bredöl, Bärebergs församling.

DAVID EDWARD, f. 1823, kronofogde, † 1874, se tab. XVIII.

ALEXIS ANDERS CHRISTOFFER, f. 1825, apotekare, † 1905, se tab. XX.

Tab. IX.

ANDREAS WIDELL, f. 1753 22/8 i Ystad (S:ta Mariæ), son av Jonas tab. IV, inskriven vid Lunds universitet 1769, jur. ex. 1772,

stadssekreterare i Ystad 1789, † 1806 12/6 i Ystad. — Andreas emottog sommaren 1800 som gäst i sitt hem den kände författaren Fredrik Cederborgh, vilken därom berättar bl. a. följande: »Denne herre [Widell] var älskare af målningar och antiqviteter, således konässör. Efter det kloka och prisvärda bruket bjöds oss i stället för thé en sup pomeransbränvin och ett par sockerbitar. Nu skulle vi inträda i kabinettet, der de rara samlingarna voro. Just här fann jag mig första gången ega ett sant nöje af att betrakta store mäns arbeten; pryddigt visade sig vid mitt första inträde i kabinettet konung Gustaf IV Adolf och Fredrika Dorothea Vilhelmina graverade af von Bilang. Detta mästestycke intog mig alldeles och jag beslöt på stället att bliva artist.» G. 1789 17/12 i Ystad m. JUSTINA HENRIETTA KRUTMEIJER, f. 1762 20/10 i Ystad, † 1828 17/5 därst., dtr av rådmannen och postmästaren i Ystad Martin Krutmeijer och Anna Magdalena Münter.

Barn födda i Ystad:

MÄRTEN, f. 1790 19/10, † 1793 24/11 i Ystad.

ANNA MAGDALENA ELISABETH, f. 1791 16/10, † 1844 7/4. G. m. bagaremästaren i Simrishamn, sedermera i Ystad ANDERS CARL BREDING, f. 1765, † 1851, i hans andra gifte.

Tab. X.

ALEXANDER VILHELM THEODOR WIDELL, f. 1832 17/9 i Sthlm (Jacob), son av Alexander tab. VI, stud. i Uppsala 1851 29/9, elev vid Ultuna lantbruksinstitut, ägare av Edeby säteri i Rasbokils s:n 1855—70, † 1902 11/11 på Vannsäter, Söderala förs. G. 1856 12/7 i Sthlm m. CHARLOTTA MARIA THEODORA WINTER, f. 1837 12/7 i Sthlm (Nicolai), † 1911 21/4 på Vannsäter, Söderala förs., dtr av konditorn i Sthlm Gabriel Winter och Sofie Forsell.

Barn födda i Rasbokil:

ALEXANDER CARL GABRIEL, f. 1857, agronom, † 1939, se tab. XI.

ELIN MARIA ALEXANDRA (ELLEN), f. 1859 13/1, † 1941 24/1 på Långängen. G. 1881 8/12 i Stockholm m. agronomen CARL ROGH, ägde och bebodde 1906—20 Gunnboda i Stockholms län, † 1920 3/9 på Gunnboda.

OTTO VILHELM ALEXANDER, f. 1860 21/2, † s. å. 30/6.

CHARLOTTA SOFIA VILHELMINA (LOTTEN), f. 1861 6/4, † 1943 25/10 i Sthlm (Gustav Vasa). G. 1881 9/7 m. rotemannen i Sthlm KNU T GABRIEL SANDSTEDT, f. 1858 24/3, † 1944 3/3 i Sthlm (Gustav Vasa).

ANNA LOVISA THEODORA, f. 1862 25/8, † 1950 22/7. G. 1891 2/9 m. provinsialläkaren i Oskarshamns distrikt AXEL GOTTFRID VESTERDAHL, f. 1859, † 1908 1/5 i Uppsala.

EMIL, f. 1866 22/2, † 1867 2/9 i Rasbokil.

CARL, f. 1866 22/2, † 1867 12/12 sammastädes.

Tab. XI.

ALEXANDER CARL GABRIEL WIDELL, f. 1857 19/4 å Edeby i Rasbokils förs., son av Alexander Vilhelm Theodor, tab. X, elev vid Uppsala högre allm. läroverk 1867—77, lantbrukselev 1879—82, inspektor vid Bergsbrunna 1882, genomgick handelsskola i Uppsala 1882, utexaminerad från Ultuna lantbruksinstitut (agronom) 1884, bokhållare därstädes 1884—85, 1:e lärare vid Gävleborgs läns lantbruksskola å Vall 1885—89 och vid Runmo 1889—99, arrendator av Vannsäter (Gävleborgs län) 1899—1919, härunder 1:e lärare och föreståndare vid den där förlagda lantbruksskolan 1901—08, ägde 1918—1936 Stackerud pr. Lindesberg, arrendator av Baldersnäs i Steneby församling (Älvsborgs län) 1925—30, † 1939 17/3, begr. på Söderala kyrkogård. G. 1903 10/8 i Sthlm m. MARIE-LOUISE WICHMANN, f. 1877 1/9 i Sthlm (tyska) dtr av grosshandlaren Fredrik Wichmann och Emelie Lundberg; är år 1959 bosatt å Prästtorpet i Linde församling [Lindesberg].

Barn födda i Söderala:

ALEXANDER FREDRIK, f. 1905, flygkapten, se tab. XII.

ERNST HERRÖD, f. 1906, sågverksägare, se tab. XIII.

MARJA EMILIA, f. 1909 7/9. G. m. CHARLES CARNEVALE [New-York].

ELLEN CHARLOTTA, f. 1911 9/7. G. 1940 22/12 m. VILLY GRETZER från Tyskland, direktör vid Société Financière Suisse et Scandinave A. B. [Sthlm].

KARL STAFFAN, f. tvilling 1916 10/11 genomgått Färgelanda folkhögskola 1933—1934, montör hos Fagerman & Andréns motorverkstad [Lindesberg].

BO GUSTAF, f. tvilling 1916, kontrollant, se tab. XIV.

Tab. XII.

ALEXANDER FREDRIK WIDELL, f. 1905 4/1 i Söderala, son av Alexander, tab. XI; efter skolstudier i Lindesberg genomgick han Örebro tekniska gymnasium, erhöll flygcertifikat 1928 och trafikflygarecertifikat (Airline Transport Pilot licence), flygkapten 1930, flyglärare vid Stockholms flygklubb 1931—35 och i A.B. Svensk Flyg-

tjänst från 1935 [Sundbyberg]. G. 1937 23/10 m. BRITT INGA SOLLBURN, f. 1909 26/3 i Borås, dtr av köpman Erik Sollburn och Ellen Kindblad.

Tab. XIII.

ERNST HERRÖD WIDELL, f. 1906 30/5 i Söderala, son av Alexander, tab. XI; genomgick efter skolstudier vid Söderhamns läroverk Molkoms lantmannaskola 1926—27, arrendator av Stackered, Lindesberg, anställd vid Västgöta flygflottilj, Såtenäs, utvandrade 1949 till Canada. Sågverksägare; äger River Bend Ranch, Tête Jaune, B. C., Canada. G. 1933 29/4 i Sthlm m. HELENA SAHAROWA (GUSTAFSSON) f. 1912 14/4 i Sevastopol.

Barn:

ELENA GERDA MARIANNE, f. 1934 27/1. G. m. JOHN LOSETH.

RIGMOR ULLA TATIANA, f. 1935 17/1. G. m. JOHN FREDRIK CLARKE.

ERNST SERGEJ NIORD, f. 1936 26/3.

MARIE-LOUISE CHRISTINE, f. 1944 25/9.

ÅSE ANN-CATHRINE, f. 1946 14/9.

NEAL MICHAEL, f. 1954 5/9.

URSULA ELISABETH, f. 1956 1/1.

Tab. XIV.

BO GUSTAF WIDELL, f. 1916 10/11 i Söderala, son av Alexander, tab. XI, genomgick efter privata studier Mustadsfords slöjdskola och Färgelanda folkhögskola 1932—34, anställd vid Ahrenbergflyg, flygverkstäderna i Västerås samt från 1942 vid A.B. Svensk flygtjänst, verkmästare (kontrollant) där från 1951 [Malmö]. G. 1945 27/10 i Sthlm (Kungsholm) m. SONIA VIOLA GUNBORG FORSMARK, f. 1922 22/6 i Grangärde, dtr av handelsresanden Oscar Forsmark och Emma Fredrika Valborg Söderström.

Barn:

ULF STAFFAN, f. 1946 31/3 i Sthlm (Kungsholm).

BJÖRN BO, f. 1950 27/2 i Norrtälje.

ANN-LOUISE, f. 1952 10/3 i Norrtälje.

Tab. XV.

LUDVIG CONRAD WIDELL, f. 1814 20/4 i Göteborg (Domkyrko), son av Christian Ludvig, tab. VIII, genomgick Chalmerska slöjdskolan i Göteborg, bokhållare vid Gårdsjö bruk i Värmland 1834

Apotekare Albin Widell.

—35, från 1836 vid Nya Kopparberget, köpte egendomen Bredöl, Bärebergs församling (Skaraborgs län) 1846, vilken han sålde 1856, materialförvaltare vid Bergslagernas järnvägs a.b. från 1871 med stationeringsort i Göteborg, † 1891 31/10 i Ale-Skövde. G. 1857 6/11 i Vänersborg m. L A U R A C A R O L I N A L U N D B L A D, f. 1827 13/5 i Vänersborg, † 1875 4/10 i Göteborg (Domkyrko), dtr av postinspektoren i Vänersborg Anders Peter Lundblad och Maria Torsson.

Barn:

LUDVIG A L B I N, f. 1858, apotekare, † 1938, se tab. XVI.

ANNA MARIA, f. 1860 20/1, † s. å. 7/5.

VILHELM F O L K E, f. 1861, gymnastikdirektör, se tab. XVII.

ANDERS, f. 1863 3/9, † s. å. 18/10.

Tab. XVI.

LUDVIG A L B I N W I D E L L, f. 1858 29/9 i Falköping, son av Ludvig Conrad, tab. XV, apotekare, innehavare av Apoteket Svanen i Örebro (se Sveriges Apotekarehistoria), bosatt i Sthlm efter uppnådd pensionsålder (1929), † där 1938 1/7, begr. i Örebro. G. 1895 4/12 i Stehag m. G E R D A E M M A E L I S A B E T H B E R G H O L T Z, f. 1866

10/7, dtr av stationsinspektoren vid S.J. Anders Georg Bergholtz och Augusta Josefina Kohrtz, † 1952 26/4 i Nora, begravnen i Örebro.

Barn födda de fyra äldsta i Nysätra, de tre yngsta i Stora Kil:

FOLKE GEORG BERGHOLTZ, f. 1896, försäljningschef, se tab. XXXI.

SÖLVE LUDVIG BERGHOLTZ, f. 1898, kapten, † 1942, se tab. XXXII.

ÅKE BIRGER BERGHOLTZ, f. 1899, gymnastikdirektör, kapten, † 1940, se tab. XXXIII.

LAURA AUGUSTA (LALA), f. 1901 18/9. G. 1925 17/10 i Örebro m. advokaten, auditören, fil. mag., jur. kand. MAGNUS WISTRAND, f. 1890 4/4 [Örebro].

ASTRID ELISABETH, f. 1903 15/6, kallar sig »Widell», gymnastikdirektör, anställd som sjukgymnast hos L.M. Ericsson a. b. (Midsommarkransen). G. 1928—1945 m. tandläkaren, med. kand. WILHELM NÄTTERQVIST, f. 1896, † 1953.

GERD BIRGITTA, f. 6 november 1905, slöjdlärlarinna, † 1942 4/8 i Örebro. G. 1936 31/5 i Örebro m. konstnären FRANS HELGE TIMÉN, f. 1883 6/1 [Nya Varvet, Göteborg].

DAGMAR MARIA, f. 1912 9/1, † 1945 5/4 i Sthlm.

Tab. XVII.

WILHELM FOLKE WIDELL, f. 1861 27/11 i Jönköping, son av Ludvig Conrad, tab. XV, gymnastikdirektör, utflytt. till U.S.A. 1891, kallade sig Wilhelm Widell, sedan han kom till Amerika. Blev amerikansk medborgare 1891, ägde ett hotell i Toledo, Ohio, U.S.A., där han drev en anstalt för »medicinal bath hydro elektro therapy», massage och svensk sjukgymnastik, † 1949 26/5 därstädes. G. 1901 21/10 i Toledo, Ohio m. GEORGIA ODETTA LYLE, f. 1877 27/2, † 1955 30/5, dtr av med. dr J. Pressly Lyle.

Barn:

SIGRID CAROLINA, f. 1902 4/11. G. 1922 11/9 m. bankiren RALPH WINTERS, f. 1898 8/1, † 1954 /12.

KATHLEEN ELLEN, f. 1904 23/6. G. 1930 21/6 m. byggnadsingenjören JOHN DISHER [Toledo, Ohio].

Tab. XVIII.

DAVID EDWARD WIDELL, f. 1823 25/3 i Göteborg (Domkyrko), son av Christian Ludvig, tab. VIII, student i Lund 1842, kameralexamen 1848, innehade som student Zibetska släktstipendiet, tillhörde under studentåren som förste bas Otto Lindblads be-

Kronofogde Edward Widell.

römnda studentkvartett, som i juli 1846 drog ut från Lund för att runt om i Sveriges bygder samla penningar till Akademiska föreningens nya byggnad. Blev efter flera förordnanden på olika sysslor inom landsstaten kronolänsman i Sävedals härads västra distrikt 1858, kronofogde i Inlands fögderi, Göteborgs och Bohus län 1864, då det bl. a. heter, »att han städse ådagalagt skicklighet samt pålitlighet, ordning och skyndsamhet, och därigenom gjort sig förtjänt av Länsstyrelsens förtroende», † 1874 7/11 i Kungälv. G. 1864 22/12 i Göteborg m. **HILDA CLEMENTINA PATERSON**, f. 1842 22/7 i Göteborg, † 1929 1/2 i Alingsås, dtr av sjökaptenen Andrew Paterson och Elisabeth Grimberg.

Barn födda i Kungälv:

ELIN CHRISTINA, f. 1865 1/11, ägde och bebodde hus i Marstrand, † 1936 i Marstrand.

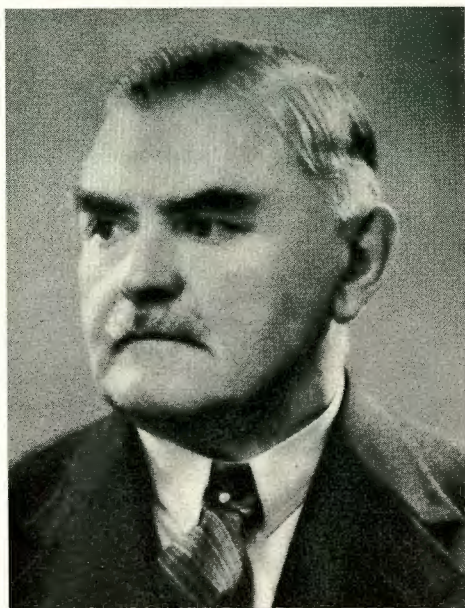
HJALMAR LUDVIG, f. 1867, provinsialläkare, † 1943, se tab. XIX.

GUNNAR ALEXIS, f. 1868 24/7, handelsresande, † 1913 12/6 i Göteborg.

CARL EDVARD, f. 1869, 24/9, sjöman, † före 1899 i Amerika.

SIGNE MARIA, f. 1870 19/9, † 1959 1/1 i Malmö (S:t Johannes). G. 1899 21/1 m. stadsarkivarien i Malmö **ANDERS ULRIK ISBERG**, f. 1867 27/10 i Malmö (S:t Petri), † 1940 10/9 i Lomma.

ELIS ANDREW, f. 1871 28/9, snickare i Sthlm, sedan i Uppsala, †.

Provinsialläkare Hjalmar Widell.

HILDA DAVIDA, f. 1872 3/9 (Marstrand). G. 1894 m. statens lantbruksingenjör i Örebro län AXEL PALM, f. 1864 30/5, † 1927 20/7 i Örebro.

MAGDA ELISABETH, f. 1874 4/1, † 1922. G. 1894 m. stationsinspektoren i Strömstad NILS RETZIUS, f. 1863, † 1924.

DAVID EDVARD, f. 1874 16/12, † s. å. 17/12.

Tab. XIX.

HJALMAR LUDVIG WIDELL, f. 1867 19/3 i Kungälv, son av David Edvard, tab. XVIII, med. lic., provinsialläkare i Östersunds distrikt, järnvägsläkare, † 1943 25/1 i Östersund. Om honom, se vidare Sveriges läkarehistoria, V, sid. 159 (Sthlm 1935). G. 1:o 1906 9/10 i Gävle m. EBBA ELEONORA LINDHOLM, f. 1878 27/1 i Gävle, † 1921 24/8 i Sthlm, dtr av grosshandlaren Olof Lindholm och Emma Rydberg. 2:o 1924 28/8 i Holmsund m. CHARLOTTA CAROLINA (LOTTEN) HÉRNOD, f. 1878 6/8, † 1926 4/3 i Östersund, dtr av kronolänsmannen Karl Robert Hérnod och Ingeborg Holmberg.

Barn i första giftet, födda det i äldsta i Rätan, de övriga i Östersund:

B O HJALMAR EBBE, f. 1907, major, se tab. XXXIV.

BRITT-MARIANNE, f. 1911 6/1 i Östersund. G. 1937 2/10 i Östersund m. översten och chefen för infanteriets skjutskola SVEN ALBERT WIDEGREŃ, f. 1910 18/11 i Linköping (Domkyrko) [Sthlm].

TAGE LENNART, f. 1915, byråassistent vid S.J., se tab. XXXV.

EBBA IRMA MARIKA, f. 1917 4/6. G. 1941 19/7 i Östersund m. majoren vid Hälsinge reg. IVAR HERMAN LÖVSUND, f. 1911 31/1 i Näskott [Gävle].

Tab. XX.

ALEXIS ANDERS CHRISTOFFER WIDELL, f. 1825 14/8 i Göteborg (Domkyrko), son av Christian Ludvig, tab. VIII, apotekare, innehavare av apoteket på Orust, därjämte poststationsföreståndare därstädes från november 1866 till sin död, samt under 38 år ordförande i Morlanda kommunalstämma. Om honom se vidare: Sveriges apotekarehistoria, † 1905 23/11 på Kårehogen i Morlanda församling. Fru Märta Edquist skriver i sin bok »Göteborg—Stockholm tur och retur» bl. a. följande: »Apotekare Widell var en ståtlig, rak gammal herre; då jag först lärde känna honom var han redan över 70 år. I sin ungdom hade han varit storsångare, och det var roligt höra honom jämte de tre sönerna sjunga studentkvartetter. Det var mycket musik och sång i det widellska hemmet.» G. 1869 14/7 på Kårehogen m. ERIKA MARIA EKMAN, f. 1851 6/9 i Kårehogen, poststationsföreståndare därstädes från december 1905—december 1926, † 1927 17/1 därst., dtr av komminister Jacob Fredrik Ekman och Anna Elisabeth Beckeman.

Barn födda i Morlanda:

JACOB LUDVIG, f. 1870, generalkrigskommissarie, † 1934, se tab. XXI.

ANDERS DANIEL, f. 1872, distriktsveterinär, † 1946, se tab. XXII.

ANNA VILHELMINA, f. 1874 9/3, † 1950 22/2 i Sthlm (Oscar). G. 1895 4/9 i Morlanda m. bankdirektören i Lysekil, v. häradshövding RAGNAR OLOF BERGER, f. 1864 28/6 i Marstrand, † 1923 18/2 i Lysekil.

CARL DAVID, f. 1875, läroverksadjunkt, † 1948, se tab. XXIII.

HILDA MARIA, f. 1877 3/10. G. 1901 22/8 i Morlanda m. stationsinspektören OSCAR FRITHIOF SJÖDIN, f. 1862 19/6 i Sundsvall, † 1936 26/8 i Sthlm (Engelbrekt) [Sthlm].

Generalkrigskommissarie Ludvig Widell. Efter oljemålning av
Henrik Blomberg (tillhör landshövding G. A. Widell).

JOHANNA SOFIA, f. 1880 21/1, † 1952 7/5 i Morlanda.

AMELIA ELISABETH (BETH), f. 1882 18/3. G. 1913 28/10 i Sthlm (Hedvig Eleonora) m. grosshandlaren ADOLF RAGNAR HOLST, f. 1873 30/5 i Ljugarn, † 1935 26/11 i Sthlm (Engelbrekt) [Sthlm].

ELIN KRISTINA, f. 1884 28/1. G. 1910 11/8 i Morlanda m. godsägaren AXEL GERHARD HAGBERG, f. 1882 30/5 i Grundsund, ägde Sörbo, Kårehogen, † 1955 25/2 i Morlanda [Kårehogen].

JACOB FREDRIK, f. 1885, apotekare, se tab. XXIV.

MÄRTA MARIA, f. 1887 27/5, f. poststationsföreståndare i Kårehogen. Då Märta W. 1958 1/3 avgick med pension utgjorde den tid hennes fader, hennes moder och hon själv varit anställda i Postverkets tjänst med stationeringsort Kårehogen något mer än 91 år i följd.

Tab. XXI.

JACOB LUDVIG WIDELL, f. 1870 21/10 i Morlanda, son av Alexis, tab. XX, mogenhetsex. i Göteborg 1888, fil. kand. 1895, fil. lic. 1897, disputerade 1900 på en avhandling om »Sveriges finanser

under senare hälften av 1800-talet», varvid han blev fil. doktor och docent i statistik och statskunskap vid Lunds universitet. Lärare vid Lunds priv. elementarskola, överdirektör och chef för Statistiska Centralbyrån (1905), som under hans ledning nydanades. Generalkrigskommissarie och chef för arméförvaltningens civila dep. 1926. — Ledamot av riksdagens första kammare fr. 1914 till sin död; ord. led. av statsutskottet fr. 1918. W. var en av högerens mera framträdande representanter och tillhörde partiets förtroenderåd, † 1934 9/1 i Sthlm av hjärtförlamning vid nyårsuppvaktning på Kungl. slottet (jfr »Svenska män och kvinnor», del 8). G. 1901 8/6 i Lund (Domkyrko) m. **M A R I A A M A L I A W A H L G R E N**, f. 1875 12/10 i Kungsbacka, † 1956 15/10 i Lidingö, dotter av häradsskrivaren Henning Elof Wahlgren och Laura Maria Schöldström.

Barn:

T O R S T E N A L E X I S, f. 1902, docent, se tab. XXV.

S Ö L V E H E N N I N G, f. 1905, laborator, se tab. XXVI.

G U S T A V A D O L F, f. 1907, landshövding, se tab. XXVII.

Tab. XXII.

A N D E R S D A N I E L W I D E L L, f. 1872 5/5 i Morlanda, son av Alexis, tab. XX, student i Lund 1889—93, veterinärexamen 1900, distriktsveterinär i Skebobruk (Sthlms l.), † 1946 7/8 i Skebo, Ununge församling. G. 1905 26/11 i Ununge m. **E L L E N A N N A H I L D U R M A R I A S Ö D E R S T R Ö M**, f. 1880 6/11 i Uppsala, dtr av grosshandlaren Emil Söderström och Gerda Chöler [Sthlm].

Barn födda i Sthlm (Adolf Fredrik):

M A R G I T G E R D A M A R I A, f. 1906 3/12. G. 1936 5/4 m. översten vid Kiruna-Jokkmokks försvarsområde **T O R E W I G F O R S S**, f. 1904 6/8 i Halmstad [Kiruna].

G E R D H I L D A E L I S A B E T H, f. 1908 12/4. G. 1935 7/4 i Ununge m. civilingenjör **E D V A R D G R A H A M**, f. 1900 20/9 [Sthlm].

K U R T E M I L A L E X I S, f. 1911, banktjänsteman, se tab. XXVIII.

Tab. XXIII.

C A R L D A V I D W I D E L L, f. 1875 9/9 i Morlanda, son av Alexis, tab. XX, fil. kand., adjunkt i Härnösand 1907—1913, i Linköping 1913—1918 och vid Östra Realskolan i Göteborg från höstterminen 1918, † 1948 15/11 i Göteborg (Domkyrko). G. 1913 10/7 i Morlanda m. **I N G E G E R D H A G B E R G**, f. 1889 5/8, † 1914 2/8 i Morlanda, dtr av godsägaren Axel Hagberg och Evelina Rhodin.

Tab. XXIV.

JACOB FREDRIK WIDELL, f. 1885 4/10 i Morlanda, son av Alexis, tab. XX, apotekare, innehavare av apoteket Storcken i Borås, sedermera (1943—53) av apoteket Korpen i Göteborg (se vidare Sveriges apotekarehistoria) [Göteborg]. G. 1919 27/10 i Lysekil m. GERDA LINNÉA LINDHOLM, f. 1893 22/11 i Rönne (Bornholm), dtr av fastighetsägaren Karl Lindholm och Maria Karlsson.

Barn födda i Göteborg (Domkyrko):

STEN FREDRIK ALEXIS, f. 1922, leg. läkare, se tab. XXIX.

ARNE KARL FREDRIK, f. 1924, leg. läkare, se tab. XXX.

Tab. XXV.

TORSTEN ALEXIS WIDELL, f. 1902 27/3 i Lund (Domkyrko), son av Ludvig, tab. XXI, civilingenjör, docent och speciallärare vid Kungl. Tekniska Högskolan samt andre redaktör för Teknisk Tidskrift [Lidingö], (se vidare »Vem är det?», årg. 1959). G. 1934 3/11 i Sthlm med MAJ BERGMAN, f. 1905 23/11 i Sthlm (Hedvig Eleonora), dtr av byggnadsingenjören Axel Bergman och Gerda Janzon.

Barn:

GÖRAN LUDVIG, f. 1936 27/5 i Sthlm (Engelbrekt), musik-studerande.

AXEL INGEMAR, f. 1937 25/12 i Sthlm (Engelbrekt), teknolog.

ASTRID AGNETA, f. 1942 24/5 i Lidingö.

BJÖRN TORSTEN, f. 1944 13/12 i Lidingö.

Tab. XXVI.

SÖLVE HENNING WIDELL, f. 1905 20/6 i Lund (Domkyrko), son av Ludvig, tab. XXI, fil. lic., laborator vid Statens institut för folkhälsan [Sthlm]. G. 1932 23/3 m. GERTRUD ÖSTLUND, f. 1904 27/8 i Sthlm, dtr av direktören Erik Östlund och Tora Klint.

Barn:

BARBRO MARIA, f. 1933 17/6 i Sthlm (Matt.), sjuksköterska. G. 1957 30/4 m. underläkaren vid lasarettet i Borås med. lic. PERLOF HJALMAR WEILAND, f. 1927 12/2 i Nässjö.

HANS LUDVIG, f. 1937 2/3 i Sthlm (Engelbr.), teknisk stud.

GERTRUD SYLVIA, f. 1941 26/9 i Sthlm (Engelbr.).

Landshövding Gustav Adolf Widell.
Iwa-foto 1955.

Fru Ann-Margret Widell.
Iwa-foto 1960.

Tab. XXVII.

GUSTAV ADOLF WIDELL, f. 1907 6/11 i Sthlm (Hedvig Eleonora), son av Ludvig, tab. XXI, jur. kand., landshövding i Malmöhus län [Malmö] (se vidare »Svenska män och kvinnor», del 8 samt »Vem är det?», årg. 1959). G. 1936 23/6 i Morlanda m. GUNVOR ANN-MARGRET SANNE, f. 1912 17/7 i Morlanda, dtr av grosshandlaren och v. konsuln Herman Sanne och Ester Callmänder.

Barn:

GUNVOR BIRGITTA, f. 1938 9/6 i Sthlm (Oscar), fil. stud.

HÅKAN LUDVIG, f. 1942 22/2 i Solna.

INGRID ELISABETH, f. 1945 24/12 i Sthlm (Oscar).

Tab. XXVIII.

KURT EMIL ALEXIS WIDELL, f. 1911 24/1 i Sthlm (Adolf Fredrik), son av Anders, tab. XXII, tjänsteman vid Sthlms enskilda bank i Sthlm [Lidingö]. G. 1946 i Sthlm (Oscar) m. KERSTIN ERIKSDOTTER STRIDSBERG, f. 1914 5/8 i Lund (Domkyrko), dtr av generaldirektören Erik Stridsberg och Karin Pontén-Möller.

Barn födda i Solna:

KARIN, f. 1947 14/4.

ANNA, f. 1951 4/2.

Tab. XXIX.

STEN FREDRIK ALEXIS WIDELL, f. 1922 18/2 i Göteborg, son av Fredrik, tab. XXIV, med. doktor, docent, underläkare vid Lunds lasarett [Lund]. G. 1950 23/6 i Sthlm (Kungsholm) m. GUNHILD KARIN MARGARETA ENEMARK, f. 1926 18/3 i Chicago, Ill., dtr av agronom Waldemar Enemark och Bertha Andersson.

Söner födda i Lund (Domkyrko):

B J Ö R N FREDRIK WALDEMAR, f. 1954 28/1.

A N D E R S FREDRIK WALDEMAR, f. 1959 13/7.

Tab. XXX.

ARNE KARL FREDRIK WIDELL, f. 1924 13/4 i Göteborg, son av Fredrik, tab. XXIV, farm. kand., med. lic., underläkare vid Vänersborgs lasarett [Vänersborg]. G. 1953 2/4 i Knästorp m. ELSA JOHANNA ANNLISE JENSEN, f. 1920 13/11 i Lögstör, Danmark, dtr av Paul Jensen och Minie Karlsson.

Tab. XXXI.

FOLKE GEORG BERGHOLTZ WIDELL, f. 1896 7/12 i Ny-sätra, son av Albin, tab. XVI, försäljningschef vid Edsbyns tryckeri a.b. [Edsbyn]. G. 1:o 1927 19/2 i Göteborg m. ANNA ERIKA HOLMER, f. 1896 7/11 i Hudiksvall, dtr av N. Holmer. Äktenskapet upplöst 1941. — 2:o 1942 26/6 i Uddevalla m. ANNA BÄCKMAN i hennes 2:a g., f. 1902 28/9 i Falkenberg, dtr av C. E. L. Bäckman.

Son i andra giftet (kallar sig »Bergholtz-Widell»):

LARS FOLKE, f. 1942 28/3.

Adoptivbarn (kalla sig »Bergholtz-Widell»):

A R N E WILLIAM, ingenjör [Vällingby].

Z A I D A HARRIETT, g. m. ingenjören MAGNUS NYSTRÖM [Solna].

Tab. XXXII.

S Ö L V E LUDVIG BERGHOLTZ WIDELL, f. 1898 19/1 i Ny-sätra, son av Albin, tab. XVI, farm. kand., löjtnant vid Trängstruperna, sedermera kapten i dess reserv, † 1942 4/11 i Sthlm (kyrkoskr. Sollefteå). G. 1936 29/8 i Kiruna m. S I R I VALBORG WESTERMARK, f. 1906 14/1 i Bastuträsk, dtr av lantbrukaren Martin Westermark och Kristina Lidén, dispensärsköterska [Västerås].

Barn »Bergholtz-Widell»:

CURT LUDVIG, f. 1937 19/3 i Kiruna, kadett vid Pansartrupperna.

JAN ALBIN MARTIN, f. 1942 12/6 i Sollefteå.

Tab. XXXIII.

ÅKE BIRGER BERGHOLTZ WIDELL, kallade sig Bergholtz-Widell, f. 1899 21/7 i Nysätra, son av Albin, tab. XVI, gymnastikdirektör, kapten på övergångsstat vid Kungl. Livgrenadjärreg., † 1940 29/1 i Sthlm. G. 1928 5/4 i Sthlm m. ELSA MARIA BREIT-HOLTZ, f. 1902 4/8 i Sthlm (Svea livg.), dtr av överstelöjtnant Carl Henrik Breitholtz och Märta Anna Lilliehöök af Fårdala, anställd i Civilförsvarsstyrelsen [Stockholm].

Barn »Bergholtz-Widell»:

EVA GERDA BIRGITTA, f. 1929 25/5 i Sthlm (Gustav Vasa). G. 1955 6/7 i New-York m. journalisten hos Associated Press HORST GÜNTHER BUCHHOLZ, f. 1928 28/5 i Berlin [Queens. N.Y., U.S.A.]

MÄRTA GUNILLA, f. 1930 30/11 i Sthlm (Gusta Vasa), särskollärrinna. G. 1959 13/6 i Sthlm m. civilingenjören, med. kand. PER-OLOF BARR, f. 1924 19/12 i Sthlm (Adolf Fredrik), anställd vid flyg- och navalmedicinska avdelningen vid Karolinska institutet [Sthlm].

Tab. XXXIV.

BO HJALMAR EBBE WIDELL, f. 1907 5/8 i Rätan, son av Hjalmar, tab. XIX, major vid Jämtlands fältjägarreg. [Östersund]. G. 1937 23/3 i Sthlm m. BRITTE MARIANNE NORRMAN, f. 1914 26/8 i Sthlm (Engelbrekt), dtr av kammarrättsrådet Sune Norrman och Elisabet Ekermann.

Barn födda i Östersund:

MARGARETA ELISABET, f. 1938 19/11.

GUNNELA EBBA, f. 1940 26/6.

BO GÖRAN LUDVIG, f. 1942 6/3.

Tab. XXXV.

TAGE LENNART WIDELL, f. 1915 26/6 i Östersund, son av Hjalmar, tab. XIX, byråassistent vid Statens Järnvägar, kapten i Trängtruppernas reserv [Örebro]. G. 1942 4/4 i Östersund m. KARIN IRIS EDLUND, f. 1914 30/3, dtr av järnvägskontoristen Gustaf Alvar Edlund och Ida Matilda Lundqvist.

Barn födda i Örebro:

BARBRO ELISABET, f. 1950 2/7.

LARS HJALMAR, f. 1952 25/11.

Tab. XXXVI.

PETTER WIDELL, f. omkr. 1694. I 1722 års generalmönsterrulla för »Kungl. Maj:ts Artilleriregemente, som står i beredskap att brukas» (KrA) angives hans ålder till 27 år och tjänsteåren till 7, födelseplats: »Skåne». Enligt nämnda rulla antogs han 1715 »till skeppsskrivare på Nyenska expeditionen», vilken avsåg att återerövra Nyen skans vid Nevas mynning. Som skeppsskrivare verkade han till 1717; under året 1715 hade han ett stort ansvar för utrustandet av örlogsfartyget »Westmanland»; provianteringen började den 7 april, varefter stora kvantiteter bröd, dricka, smör, fläsk, salt grönt kött och ärtor inlastades. Fartygets besättning och manskap utgjorde 370 man; enligt order skulle fartyget intaga kost för tre månader. De prudentligt förda räkenskaperna ha av Widell förts för hela året 1715 och äro underskrivna »Carlsrona 15 februarii 1716. P. Widelius». (Sjömilitiekontorets handlingar, 1. GI: 7, Amiralitetskollegii arkiv, KrA). 1718 8/4 antogs han som mönsterskrivare på Skånska Fältstaten och dess 5:te kompani och avancerade 18/6 samma år till regementskassör vid ovannämnda artilleriregemente; enligt senare rullor var han regementskassör vid artilleriet i Stockholm (Svea Artilleriregemente). Han deltog i fältttåget mot Norge 1718. I generalmönsterrullan 1729 omtalas, att han dött 11/1 samma år. Hans dödsdatum har icke kunnat verifieras med dödboken, enär Svea Artilleriregementes dödbok saknas för åren 1725—34. I Stockholm hyrde han och hans familj till en början i kvarteret Riddaren 2 å Ladugårdslands nedre. 1724 inköpte han en fastighet i kvarteret Järnlotet vid Ladugårdslands torg, vilken dock innan fasta beviljades löstes av nabor, skomakaremästaren Bertil Bojevi. I stället tillhandlade han sig — å sonen Christopher Ludvigs vägnar — den 12 december 1724 fastigheten n:r 106 i kvarteret Sjöhästen vid Jungfru- och Kvarngatorna, för vilken fastighet han betalade 3 600 dlr smt. — Någon bouppteckning efter honom eller hans första hustru har ingenstädes anträffats. G. 1:o m. ANNA VERONICA PREUTZ (PREUS), † före 1727. — 2:o 1727 29/6 i Sthlm (Svea artilleri) m. CATHARINA SCHIPNER (SCHEPNER), † 1742 9/9 i Sthlm. Omgift med badaren och kirurgen Rudolf Gödecke, † 1744 4/4 i Sthlm, i hans andra gifte. Gödecke blev ägare av ovannämnda fastighet i kvarteret Sjöhästen. I äktenskapet med Catharina Schipner hade han endast en dotter, Anna Sofia, 11 veckor gammal vid moderns död 1742.

Barn i första giftet:

CARL ADOLPH, döpt 1721 19/9 i Sthlm (Svea artilleri), † späd.

CHRISTOPHER LUDVIG, f. 1723 11/5 i Sthlm (Svea artilleri), döpt s. å. 14/5, varvid följande faddrar äro antecknade: generalmajoren Mauritz von Post, överauditören Olof Cronstedt, handelsmannen från Kristinehamn Hack Hendriksson Schougardt, generalinnan Cronstedt, överstinnan Gyllengranat, jungfru Linnerhielm. Enligt Justitiekollegiets protokoll 1740 28/2 (SSA) åtog sig guldarbetaren mästern Johan Zetterström förmynderskapet för omyndige Christopher Ludvig Widell, som var i lära hos honom. Från magistraten i Ystad hade överlämnats trenne verifikationer, som för ev. påminnelse ingivande skulle genomses av Zetterström, »varefter collegium angående den förre förmyndarens, avl. handelsmannen Widells änkas frikallelse från hennes mans i livstiden havda förmynderskap sig yttra och utlåta vill». Enligt kollegiets protokoll 1740 1/7 upplästes Zetterströms supplik att få lyfta Christopher Ludvig Widells i kollegiet inestående arv till 433 rdr smt, vilket av kollegiet beviljades. 1740 18/9 fick Zetterström rätt att av arvsmedlen uttaga 300 rdr till beklädnad åt Widell, »vilket jämväl pupillens styvfader, badaren Gödecke, givit vid handen, att vederberörde Widell oumgängeligen skall behöva». I mantalslängden för Sthlm 1741 (SSA) redovisas under Zetterström (i stadens inre kvarter) gossen Christopher Widell 15 år gammal.

JÖNS PETTER, döpt 1724 7/11 i Sthlm (Svea artilleri).

Barn i andra giftet:

ANNA CATHARINA, döpt 1728 28/5 i Sthlm (Svea artilleri), † späd.

Efterskrift.

Föreliggande släktutredning utgör i något förkortad form den släktmonografi, vilken utarbetades till landshövding Gustav Adolf Widell och i manuskript överlämnades till honom i samband med hans 50-årsdag den 6 nov. 1957. Tyngdpunkten i framställningen har lagts på släktens äldre generationer; alldeles särskilt har stamfaderns, Andreas Widell, och hans äldste sons, Christian Ludvig, levnadsöden varit föremål för författarens intresse.

Vad beträffar frågan om Andreas Widells härkomst har jag icke just kommit stort längre, än till vad nu levande generationer av släkten redan visste, nämligen att han troligen föddes 1698, eftersom han

uppgives vara 40 år och tre veckor gammal, när han den 9 januari 1739 avled i Ystad.⁹

Men jag anser mig ändå ha funnit något väsentligt, när jag presenterar en hans broder Petter, regementskassör vid Artilleriet i Stockholm, som angives vara född i Skåne. På grund härav vågar man förmoda, att Andreas varit skåning till födseln även han. Namnformen Widelius, under vilken såväl Petter som Andreas till en början förekomma, anger måhända, att de höra till en släktkrets, där latinet icke var helt främmande. Åtskilliga möjligheter ha prövats för att komma brödernas föräldrar på spåren. Källmaterialet för städerna Ystad och Kristianstad med omgivning har i första hand undersökts. Därefter har särskilt intresse ägnats åt i Kammararkivet förekommande mantalslängder för Skåne 1700, resp. 1711 och Blekinge 1714 — det är icke helt uteslutet att med »Skåne» ovan avses guvernementet Skåne, vartill tidvis även hörde bl. a. Blekinge. — Även om svar ännu icke erhållits på den väsentliga frågan om brödernas ursprung, ha undersökningarna måhända icke varit helt resultatlösa. Namnen Widelius—Widell äro icke vanliga i äldre tider; trots detta ha under forskningens gång många »oredovisade» kunnat antecknas. En redogörelse för sådana, påträffade under 1600- och 1700-talen, följer här nedan i förhoppning, att den måhända kan gagna fortsatta undersökningar.

I Vinslövs församling ej långt från Kristianstad har anträffats en Ejlert Persson Widelius. Han uppträder till en början å Lommarp n:r 8, sedan på Åraslöv n:r 14, det senare ett frälsehemman, varå han »bebrevats på livstid» 1699 24/11 (V. Göinge dombok 1700). Han var »ridefogde» eller frälseinspektör (understundom kallad befallningsman) på Oretorps gård i Vinslövs församling och tjänade i nära 60 år samma släktkrets, tidigast landsdomaren Magnus Svave och dennes hustru Cecilia Bonde; efter deras död 1696 hos den senares fränder, först hennes broder assessor Tord Bonde, † 1697, därefter hos dennes son, ryttmästaren Carl Gustaf Bonde, † 1716, g. m. Christina Ulfeldt, † 1727, och slutligen hos den sistnämndas systerdöttrar, Hedvig Ridderschantz, † 1779, g. m. ryttmästaren Gustaf Reuter, och Ulrica Eleonora Ridderschantz, † 1780, g. m. major Adam Ludvig Winterfeldt, † 1724. — Ejlert Widelius hade under de sista åren av sitt liv, då han var sjuklig, sonen Anders eller Andreas Widell som medhjäl-

⁹ Tyvärr har uppgiften om And. Widells ålder vid dödstillfället felaktigt återgivits av Knut Sandstedt i hans »Släktregister över släkten Widell från Ystad» (Jfr Källor och litteratur). Det för stamfadern i Svensk Släktkalender 1943 och i Svenska män och kvinnor», band 8, Widell, återgivna födelseåret 1689 (i stället för »troligen 1698») grundar sig utan tvivel på nämnda felaktighet.

pare, vilken blev hans efterträdare som frälseinspektör hos herrskapet på Oretorp. Om Ejler Widelius familjeförhållanden lämna kyrkoböckerna från Vinslöv och andra urkunder följande upplysningar:

EJLERT WIDELIUS, † 1726, begr. 31/1, 79 år gammal, g. 1:o m. CHRISTINA, f. i Visseltofta, begr. 1698 29/6 i Vinslöv, 48 år gammal, 2:o 1701 19/5 i Vinslöv m. CARINA ANDERSDOTTER »från Färlöv».

Barn (kallas omväxlande Widelius resp. Widelia och Widell):

MAGDALENA, † 1713 i Visseltofta, g. 1693 8/2 i Vinslöv m. HENNING JENSEN STOBÆUS, klockare i Visseltofta.

ANNA, g. 1699 29/6 i Vinslöv m. OTTO EKBERG, militär.

ANDREAS (ANDERS), frälseinspektör på Oretorp efter fadern.

Barn födda i Vinslöv:

ADAM LUDVIG, f. 1729, † späd.

ADAM LUDVIG, f. 1734, prästvigd 1763, † 1769, se vidare C. Sjöström: Skånska nationen i Lund, n:r 1565.

CHRISTINA ELISABETH, f. 1731.

ANNA STINA, g. 1729 i Vinslöv m. BENGT GRANSTRÖM.

MAGNA CECILIA, döpt 1706 i Vinslöv (buren till dopet av Carl Gustaf Bondes maka Christina Ulfeldt), † 1765 19/3 i Ö. Vemmerlöv. G. 1:o m. klockaren P. GULLBERG, 2:o m. klockaren i Ö. Vemmerlöv HANS ERDMAN NEMBZOU.

I 1700 års mantalslängd för Vinslövs socken (KA) finnes under Lommarp n:r 8 förutom Ejler Widelius uppförda JÖNS WIDELIUS med hustru ANNA.

Att förestående personer varit befryndade med bröderna Andreas och Petter Widell är icke uteslutet. Dopnamnen i resp. familjer giva en viss antydning härom. Christian Ludewichs (jfr not. 12) fordran i boet efter Magdalena Widelia (V. Göinge bouppteckning 1713) är också ett indicium på släktskapen. Att nämnda bröder icke gå att placera in bland Ejler Widelius barn är säkert. Tyvärr har någon bouppteckning efter resp. Ejler Widelius och hans hustrur ej anträffats. V. Göinge domböcker ha ej heller lämnat något bindande bevis för den förmodade frändskapen.

I Sjöström: Göteborgs nation (n:r 2256), Skånska nationen såväl som i Herdaminnena för Göteborgs stift omnämnes en kyrkoherde i Valinge, kontraktsprosten i Himle härad JÖNS eller JANUS OLSOSON WIDELIUS, f. 1673 eller 1674 — obekant var — † 1750, g. m. CHRISTINA SVARFVER. Den förres systerson, komministern i Valinge NILS WIDELL, f. 1709 — det har nämnts i Svedala — och

† 1781 blev stamfader för Marstrandssläkten Widell.¹⁰ Något känt samband mellan Marstrandssläkten och denna släkt Widell föreligger ej.

Madame CATHARINA WIDELL stod fadder hos handlanden Lars Rosenwal i Ystads S:ta Mariæ 1725 3/6. — Visitören NILS WIDELLS son JOHANNES OLAUS döptes i Ystad (S:ta Mariæ) 1729 15/6. Ingen person med namnet Widell stod därvid fadder. Ej heller har Nils Widell varit dopvittne vid något barndop hos Andreas Widell. — I Landskrona finnes en besökare ANDREAS WIDELL, † 1745 25/5. Han hade en dotter, som avled 1747 9/8 i Landskrona, 7 år gammal.

I Sthlm ha anträffats — förutom Petter Widell och hans familj (tab. XXXVI) — följande:

Artillerihantlangaren PETTER WIDELL och hans hustru i 1755 års mantalslängd, Ladugårdslands övre, 41 resp. 24 år.

Läderfabrikören Lars Zethelius lärling JOHAN PETTER WIDELL i 1755 års mantalslängd, Kungsholmen, 19 år gammal.

Studenten från Uppsala ERLAND VIDELIUS, »ogift och har ingen condition», i 1721 års mantalslängd, Östra kvarteret n:r 73. Säkertligen är denne identisk med den Erland Widelius, som 1730 30/6 erhöll K. Kommerskollegii privilegium på »ett stenkärilsmanufakturs inrättande i Westervik». (Kommerskollegii arkiv, koncept, RA.) Han är i Odén: Östgötars minne [vid Uppsala univ.] redovisad under n:r 1829; där anges han vara son av bonden Erik i Södra Vi i Kalmar l. och kallas mekaniker, inspektor vid »Hollandsbruket», en porslinsfabrik i Sthlm, därtill urmakare.

Bokhållaren vid Avesta bruk GABRIEL WIDELL, † 1779 5/4, 79 år gammal, som i sitt äktenskap med CATHARINA AVELIN hade barnen: REBECKA, † 1797 3/3 i Sthlm (Maria), 57 år 10 månader 18 dagar, g. m. lärftskramhandlanden JOHAN JACOB GROLL; JACOB, vågmästare i Västerås, g. m. MAGDALENA LEFFLER, samt CATHARINA (bouppteckning Sthlm 1797/3: 466, SSA).

Sergeanten vid Livregementsbrigadens grenadjärkår, slutligen fänriken i armén CARL WIDELL, f. 1784 (KrA, Biografica).

PER WIDELL, rektor i Örebro, † 1781, 57 år gammal.

PEHR WIDELIUS, vilken erhöll avsked som e. o. bataljonspredikant 1798 (KrA, Biografica) komminister i Spånga och Järfälla, g. m. MARGARETHA MARIA ELISABETH LIND.

¹⁰ Marstrandssläkten Widell finnes införd i Sv. Släktkalender årg. 1918 och 1930. — Någon Nils /Widell el. Widelius/ är ej påträffad antecknad född i Svedala födelsebok 1709.

På tal om härkomsten nämner rektor Gustaf E. Widell, tillhörande Marstrandssläkten, i ett brev, daterat 5 januari 1879, till förenämnde Knut Sandstedt följande: »Efter en muntlig tradition härstamma vi från en fransk emigrant, som kom till Sverige under Carl XI:s regering och blev kornett vid Skånska dragonregementet.» Skånska dragonregementet eller rättare Södra skånska kavalleriregementet uppsattes 1676. De äldsta rullorna för regementet (1680 resp. 1681, KrA) ha icke lämnat något stöd för traditionen. Ej heller i Norra Skånska Kavalleriregementets rullor från 1662—1663 har någon Widell anträffats. C. G. von Platen nämner icke någon Widell i sitt fylliga verk om Skånska Dragonregementet. Den franska traditionen torde näppeligen kunna ledas i bevis varken av den ena eller andra Widellsläkten.¹¹ — I nyssnämnda brev uppger Gustaf Widell även, »att min far och min farbror kände ingenting om att andra familjer Widell voro med oss befryndade».

Källor och litteratur:

O t r y c k t a :

Kyrkoböcker — i vidsträcktaste bemärkelse — resp. mantalslängder, bouppteckningar, domböcker, rullor m. m. på landsarkiven i Lund (LLA), Vadstena och Göteborg, stadsarkiven i Stockholm och Malmö, Kammararkivet (KA) och Krigsarkivet (KrA) samt hos åtskilliga pastorsämbeten. I vissa fall ha källhänvisning gjorts i texten eller i noter till denna.

Bl. a. följande *h a n d s k r i f t e r* ha använts:

Slägtregister över släkten Widell från Ystad, utarbetat af Knut Sandstedt och Albin Widell. Kompletterat 1926. Äges 1959 av herr Alexander Sandstedt i Lerum, vilken välvilligt ställt det till förf:s förfogande.

Memoirer af Jöns Santesson, prost och kyrkoherde i Mörrum 1782—83 (KB).

Fredrik Grönwalls samling, miscellanea, på Lunds universitetsbibliotek (LUB).

¹¹ Det ofta använda namnet Ludvig torde vara ett svagt bevis för en fransk härkomst. Christian Ludvig (tab. II) — i dopboken 1724 skrives namnen Christian Ludwich — uppkallades ganska säkert efter sin mosters man, handelsmannen Christian Ludewich. Anders Widells söner Adam Ludvig (jfr ovan) äro helt visst uppkallade efter Anders' principal, majoren Adam Ludvig Winterfeldt.

Tryckta: (jfr källangivelser i texten):

- Jöns B. Santhesson: Då Handelsmannen . . . Bengt Gråbergs . . . kära Makas, Fru Jannicka Broomes jordiska hydda . . . blev den Mars [1754] nedlagt i sin graf i S:ta Mariæ kyrka i Ystadh. Lund u. å. [LUB].
- S. Henschen: Guds hårda bodskap . . . då probstens Sante Johan Santessons . . . maka . . . fru Catharina Widell, som den 21 april 1782 . . . insomnat . . . den 30 i samma månad . . . till sitt hwilorum befordrades uti Hjortsberga kyrka. Carlskrona 1782. (LUB).
- »Minne af Santessonska proshuset uti Mörrums församling i Blekingen», Lund 1809 (LUB).
- Oscar Bjurling: Idyllernas stad, Ystad 1956.
- Skånes utrikessjöfart 1660—1720, Lund 1945.
- Sven Carlquist: Ystads förste historieskrivare, Ystad 1953.
- Karl Enghoff: Kristianstad 1614—1914, Ksd 1914.
- Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat . . . 1700—1800, Sthlm 1910.
- C. A. M. Christiansen: Studenter fra Christianstads Skole (i Föreningen Gamla Christianstads årsbok 1956), Ksd 1956.
- Nils Forssell: Svenska postverkets historia I, Sthlm 1936.
- E. Grape: Postkontor och postmästare, Sthlm 1951.
- S:t Johanneslogen S:t Christopher 1776—1926, Malmö 1926.
- S:t Andreaslogen Cubiska Stenen 1777—1927, Malmö 1927.
- Leif Ljungberg: Postdirektören Christian Ludvig Widell. En studie kring ett gammalt porträtt [i »Gamla Christianstads årsbok» 1958].
- M. Lundborg: Heliga Trefaldighetskyrkan i Kristianstad, Ksd 1928.
- N. H. Kreüger: Sveriges förhållande till Barbareskstaterna i Afrika, Sthlm 1856.
- J. A. Almquist: Kommerskollegium, Sthlm 1912—15.
- Carl Sjöström: Skånska nationen före avdelningarnas tid, Lund 1897.
- Blekingeska nationen 1697—1900, Lund 1901.
- Göteborgs nation i Lund 1669—1906, Lund 1907.
- Gabriel Anrep: Svensk släktbok II (Santesson), Sthlm 1874.
- G. A. Feuk: Otto Lindblad och hans sångare, Lund 1882.
- Gunnar Bergström. Stora Sjtullen & Lilla Tullen 1658—1765. Biografiska anteckningar, Lund 1958.

*

Till kolleger och andra står jag i tacksamhetsskuld för beredvilligt lämnat bistånd vid insamlandet av uppgifter; särskilt har stadsom-

budsmannen i Ystad, Sven Carlquist, stått mig bi med sin sakkunskap, när det gällt staden Ystad och dess topografi. Därjämte har arkivarien, fil. lic. Lennart Tomner i samband med ordnandet av Ystads stadsarkiv haft ett ständigt vakande öga på »Andreas Widell», vilket icke varit helt förgäves:

Bil. 1

UTDRAG AV »ANTECKNINGAR AV DOROTHEA
LJUNGBERG». CHRISTIANSTAD 1838

Dorothea Norgren, f. 1787 i Kristianstad, dtr av fortifikationskasören Noak Norgren och Andrietta Lovisa Widell, vilken senare var dtr av postdirektören Christian Ludvig Widell och hans första hustru, född Werner. G. 1809 m. 1:e lantmätaren i Kristianstads län Alexander Ljungberg. Hon dog 1875 i Ekenäs, Finland. — De i kap. XX nämnda döttrarna Louise och Emma blevo båda gifta i Finland; den förra med organisten i Lovisa, Fritz Möller, den senare med konsul Ernst Starck i Ekenäs. — Dorothea Ljungbergs memoarer ägas (1959) av Leif Ljungberg. — Förf:s anm.

II Kapitlet.

Min far hade med sin första Hustru 9. barn av hvilka 2:ne dog i späda åren. De 7 efterlevande voro, *Anders, Johan Christian, Carl Magnus*, Döttrarna *Christina, Ingrid Catharina, Anna Christina* och *Margaretha*.

En gångbar sjukdom borttryckte alltför tidigt den unga maken från sina små till den efterlevandes oförgätliga saknad. I 2:ne år var min Far Enkling under hvilken tid Hans hushåll förestods av en dess syster Dotter, *Hellevi Maria Skänk* (Sedermora gift med *Fältkamrer Hulst* i Cstad). Men antingen det härrörde af brist på vilja eller förmåga, alltnog min Far fann sitt hushåll lida allt för mycke och att dess kära släktinge ej var vuxen en Husfrus pligter. Även då Han såg sina små sakna en Moders ömma vård, beslöt. Han ingå äktenskap för andra gången och valde då Postdirecteur Widells älsta Dotter, *Andrietta Lovisa*, född d. 16 Mars 1759 i Cstad. Min mor var icke mer än 2:ne år, då Hon måste sakna sin Mor, som döden skördade, i det hon gaf lifvet åt en andra dotter *Eva Elisabeth*.

Min mormor, *Anna Catharina Werner* var född d. 21 Juni 1736 och dog den 11 September 1761.

Något öfver år därefter gifte sig min Morfar för andra gången med *Filippa Catharina Ziebeth*. Med denna Fru föddes sönerna *Alexander* (vid sin död Assessor i Commerce Collegium 1837, gift med en *Fröken Ankarkrona* och efterlämnande en son).

Den andre sonen hette *Anders*. Han var född d. 15 okt. 1765. Han blef Postdirectör och Rådman i Varberg, död i juni 1829 utan bröstarfvingar.

Den tredje sonen hette *Johan Christoffer* född 3:dje juni 1765. Han blev Grosshandlare i Stockholm och dog 1838 även utan barn.

Den yngste sonen hette *Christian Ludvig*. Han föddes 1. Mars 1772. Han blev Handels- och Stadsmäklare i Göteborg. Vid sin död efterlämnade han en stor familj i små omständigheter.

Min mor och dess syster voro av vida skilda sinnelag. Den förstnämnda skall i yngre åren varit af ett qvickt men stilla sinnelag, den andra enfaldig men yr. Som ett bevis härpå hörde jag omtalas, att moster Eva dansade varje dag ända tills hon blef gift då deremot den äldre system gret hvar gång man tvang henne uti dansskolan.

Min Morfar var den fullkomligaste man jag både sett och hört omtalas. Lika älskvärd till det yttre som indre, vann Han genom sin goda Caractär och fina bildade umgängessätt alla bekantas agtning och vänskap. En bildad societet var derföre alltid att påräkna i Hans hus och främlingen rönt alltid ett gästfritt emottagande.

Äldsta Dottern, min Mor ansågs för skön. Hon älskade lecture och min Morfar, ehuru till åren kommen roade sig med att sjelv lära henne franska språket. System däremot var icke vacker, men hade en förträffelig röst och lärde därföre acompagnera sig med Zittra.

Med 2:ne väl uppfostrade flickor begåvade med behag och talanter felade icke besök af mycket Herrar.

Men af alla dem som tände rökverk på den äldres altare var isynnerhet en som förstod vinna det unga hjärtat. *Gustaf T-p*,¹ Kapitain vid Konungens regemente njöt i tysthet, även den unga Louise, hoppet att en dag blifva förenade. Men då T:ps föräldrar, som voro rika, blev underrättade om sin sons böjelse för den obemeddade Louise Widell förbjödo de honom, att någonsin tänka sig henne som sin Maka. Han måste lyda och som det tycktes med blödande hjärta.

Wördnaden för Föräldrars vilja var vid denna period till äfventyrs större än i våra dagar, men också hände stundom att Personer med svag caractere toge sig ersättning i förströelser av svårare beskaffenhet: så var äfven fallet denna gång. G. T-p blef utsväfvande och mer än en af sämre klassen skröt af att ha fästat hans uppmärksamhet.

Min Mors hälsa, äfvensom dess humeur led på det kännbaraste. Icke nog att hjärtat måste uppgifva ett hemligt hopp. Nej. Det svåraste var att den älskade, genom sitt uppförande, tillintetgjorde den agtning hon så gerna ägnat honom.

Gustaf T-p tog afsked från Regementet några år därefter, reste till Stockholm där han dog gammal ungarl.

III Kapitlet.

Min Mor var 24 år, då började min Far, som i 2:ne år varit enkling sina besök i Widellska huset. Det dröjde icke länge innan Han gaf sin afsigt tillkänna för min Mors föräldrar. De sågo den agtningsvärde friaren med blida ögon och partiet antogs som fördelactigt i alla afseenden.

Men icke så af min mor, och hvem kan undra därpå? Hon var 20 år yngre än den erbjudna maken och skulle dertill emottaga 7 Styfbarn.

¹ Gustaf Testrup, f. 1755, † 1812, avses. — Utgivarens anm.

Detta enda kunde gifva anledning nog till betänkligheter för den som samvetgrant vill uppfylla sina plikter.

Min far var en ful man, ehuru icke motbjudande, och af ett alvarsamt sinne, men af alla som kände Honom, värderad för sin rättskaffenhet; det var egentligen detta som bestämde min ädle Morfar, att öfvertala sin Louise att emottaga Hans anbud.

Min Mors Styfmor hade deremot andra motiver för sitt öfvertalningsbegär. »Huru», sade hon, »är det väl möjligt att Du, som är en fattig Flicka med 5 yngre syskon, vill sitta och vänta på unga Friare, jag undrar just hvad du vill hafva? Där sitter han med fullt bo i det stora Stenhuset, med de sköna väggskåpen och 2:ne Egendomar på landet! Ett sådant tillbud göres minsann inte en Flicka mer än en gång i dess lefnad» och mera dyligt.

Hvad var att göra? Min Mor kunde icke mera bli lycklig i sin första kärlek; Hon ville försöka att qväfva den, att uti ett troget uppfyllande av nya plikter förskaffa sig den sällhet och det lugn, som ett gott samvete alltid skänker.

Starkt af hoppet att blifva lycklig genom sin älskade Fars välsignelse, då hon gick att fullgöra Hans innerligaste önskan; grundad på Hans säkra öfvertygelse om ett lyckligt val, gav Hon någon tid derefter sin hand åt den lycklige Norgren.

Min Mor flyttade in i min Fars hus utan ringaste hemgift. Till och med kofferten hvaruti dess kläder uppbars, skulle återskickas. Detta var, hvad man i sanning kan kalla att blifva Styfmoderligt behandlad.

Året därpå föddes en son, som blef uppkallad efter min MorFar *Christian Ludvig*. Men blott 6 veckor njöt mina Föräldrar den glädjen att se honom. Den Allgode fann i sin vishet för gott att hädankalla honom och min Far utropade i sin ödmjukhet med Job: »Herren gaf och Herren tog, välsignat vare Herrans namn».

Kort härefter dog Räntmästaren T-p. Enda hindret för uppfyllandet av min Mors första förbindelse. Man vill påstå att denna händelse lade grunden till den djupa melancholie, det ojämnna lynne, som icke lämnade min Mor så länge Hon Lefde och var en plåga så för Henne själf, som dess omgifning.

XX Kapitlet.

Efter ett års förlopp företog jag mig att tillskrifva den äldste af mina Morbröder i Stockholm följande bref.

»Vördade Morbror!

Ehuru några år förflytit sedan vi hade den glädjen se Morbror uti Christianstad hoppas jag likväl icke vara bortglömd. Det är uti denna glada förmodan som jag tar mig friheten skrifva till min Goda Morbror, måtte mitt bref träffa mina goda anhöriga vid fullkomlig hälsa! Tillåt mig härjämte få öfversända en liten målning af en utaf mina döttrar till Morbrors lilla son (målningen föreställde en liten gosse, omfamnande ett Lamm). Om det må skänka honom något nöje, att se en kopia af sig sjelf, i oskuld och fromhet, skall det vara oss en sann glädje.

Det skulle vara obeskrifligt roligt att än en gång i denna världen, få se Morbror med Famille här nere. Om någon resa skulle vara påtänkt till Skåne och Christianstad i år, haf då den godheten att taga in hos oss. Sedan Moster Eva är borta, anser jag mig liksom närmast berättigad till detta vänskapsbevis. Då jag nu en gång fattat pennan, och min goda Morbror nog vet att gamla Gummor äro pratsamma, så vill jag börja med att berätta att jag snart uti 3:ne år varit Mormor åt en stor och frodig gosse, som heter Alexander Albert. Min svärson Häradshöfding Lilienberg är förordnad på 2:ne år förestå Expeditions Sekreteraren Ljunggrens domsaga uti Villands, Gerds och Albo Härader. Detta är icke särdeles lönande, men hvad åtar man sig icke för att samla meriter, och att hafva en domsaga i Perspective.

Min äldsta son Alex. Theodor, hade vid 18 år slutat sin akademiska curs i Lund, där han tagit Kameral Examen. Sedan har han i 2:ne år tienstgjort på ett Häradsskrifvare Contor, der han har den lyckan vara sin Principal till nöjes.

Min andra son Carl Eduard var uti November 15 år. Vi hafva den glädjen finna honom hafva både håg och lätthet för studier. 3:ne gånger har han fått Premium i Skolan. Utom Matematique och de gamla språken läser han privat för Rectoren, Tyska, Franska och Engelska. Om Michaeli, vill Gud, är hans resa till Akademien beslutad.

En liten 5-årig Flicka Emma Constance Elodie, lämnar sina Föräldrar det bästa hopp; en ovanlig kraft, omdömesförmåga, samt det bästa minne, låter mig hoppas goda framgångar under hennes läroår. De började redan i Fjol.

Tro inte, bästa Morbror, att endast Moderskärleken styr Pennan, det skulle ju till ingenting tjena, nej, ofta säga Mödrar åt mig, »Hvad du är lycklig med dina Barn». Då komma glädjetårar mig i ögonen, ty jag känner, att de hafva rätt och jag tackar Gud derföre.

Stefanie Louise är 17 år. Hon fick jämte Eduard undervisning i ritning; hvad fallenhet hon dertill haft förstår min Morbror säkrast att bedöma af medföljande lilla Tablå. Någon fullkomlighet på en kort tid kunde icke vinnas. Under tiden ritade hon likväl af sin bror och en Grann Flicka, uti svartkrita, hvilka Porträtter lyckats tämligen, en del säger väl.

Louise har börjat sjunga, och spela Gitarr för sin Bror, men han har så liten tid att uppoffra åt henne, för egna öfningar, förnämligast i sina böcker. Emellertid har jag funnit henne hafva goda anlag för musique, men, skickligare lärare felar här både i det ena och det andra. Vore jag så lycklig att bo på en ort, der sådana vore att tillgå, huru gerna, om än genom uppoffring skulle jag icke förskaffa henne några timmar undervisning i veckan. Jag har svårt att gå ifrån den Principen att Barn böra lära, hvad de kunna fatta. Jag anser Kunskaper för det bästa Kapital, och den minst beroende, som fått en vårdad uppfostran. Att utan förmögenhet att kunna lämna åt många barn en uppfostran enligt tidens kraf, sådan, att de kunna blifva lika angenäma, som nyttiga för sig och andra, vore ingen möjlighet utan det trängnaste arbete, och oftast försakelser för egen del, men allt går lätt, ty Gud välsignar! och vi anse oss lyckliga att här på jorden få lefva för mångas väl.

Mätte min Goda Morbror ej misstycka, att mitt bref blifvit så långt. Det har gjort mig så godt att med en anhörig få tala om mina barn, min rikedom att jag alldeles åsidosatt, huru litet jag är bekant, huru få de stunder varit, då jag muntligen fått tala med Morbror.

Min Ljungberg, jämte mina barn, förena sig med mig i vördnadsfulla hälsningar till Moster och Morbror.

Christianstad den 30 Mars 1836.»

Min Morbror hade blott en liten gosse, ändamålet med mitt Bref var att gifva honom en vink om att vi voro villiga lämna Louise i hans hus, att ett utbyte af tjenster kunde skedt, Louise kunde blifvit ett sällskap och ett biträde till dess Hustru, och hon dessemellan fått njuta undervisning af skickliga lärare. Min äldsta son öfvertalte mig emellertid att icke för någon del säga rent ut; jag måste omskrifva mitt bref, så, som det här finnes, och hela ändamålet förfelades, antingen då Morbror inte förstod, eller icke ville förstå, altnog jag erhöll följande svar.

Stockholm 29 April 1836.

Min bästa Dorothé!

Det har varit mig angenämt, att genom ditt sistledne måndag med skepparen Isberg ankomne bref af den 30 sistlidne Mars erhålla om Dig och Din familie underrättelser, hvilka äro desto mer fägnessamma som de ingifva mig en säker förhoppning, att dina barn skola med Guds nådiga bistånd, njuta en lycklig framtid.

Presenten från Stefanie Louise var mycket välkommen, och min lilla gosse, som har dagelig glädje vid dess åskådande, förenar sig i min Gummas och min hjertliga tacksamhet för Louises dermed visade godhet och vänskap för sin lilla okända anförvandt. — Taflan utmärker mycken fallenhet för den vackra talent, att kunna teckna och måla, hvaruti hon torde genom ständig öfning kunna hinna långt, äfvensom hennes anlag för musique för-tjenar uppmärksammas och, såsom jag hoppas ej blifver negligeradt hälst väl något tillfälle kan inträffa, att Lärare både i ena och andra vägen blifver att tillgå. Det är mig kärt att äfven din lilla yngsta flicka gifver så godt hopp om sig — Gud låte det få framgång. Och af hvad du låtit mig veta om dina barn instämmer jag i en lyckönskan, hvilken du redan i detta afseende mottagit af dina vänner med tillägg af min innerliga önskan, att den nådige Guden täcktes låta din lycka fortfara och ernå den höjd, som här i tiden kan falla på människors lott! Du nämner att din äldsta dotter är gift med en v. härads höfding Lilienberg, förmodligen är han son till Daniel Lilienberg på Vallerstad vid Wernamo, med hvilken jag hade bekantskap under mina resor på Ting i Småland, uti början af 1790-talet. —

Hvad du berättat mig om bägge dina söner gifver mig anledning hoppas, att de hvarje i sin väg, skola bliva agtningsvärda och kunniga Tjenstemän samt därmed bereda Föräldrar och anförvandter en tillfredsställelse och glädje, som bidraga till vår jordiska sällhet.

Efter några dagars förlopp om jag lefver ingår jag i 73:dje året och kan således icke numera vänta sig den fägnaden, att göra en resa till Skåne, men tackar dig likväl hjertligen för ditt goda och vänskapsfulla anbud af logis ifall en slik resa skulle företagas. — Oavsett min avancerade ålder äger jag, Gud vare prisad! god hälsa och mycken kropps vigeur, men under sist förflutna året hafva mina själsförmögenheter märkbart aftagit, i synnerhet hvad minne och arbetsförmåga beträffar, hvilket desto mer bekymrar mig som mina knappa tillgångar ännu hafva behof af min verk-

samhet, för att kunna göra hvar man rätt och äga tarfligt uppehälle. — Min nära 3 år yngre broder Jan Christ: har de sednare åren varit och är ännu krasslig, men genom sin kloka levnadsregime hoppas jag, att han skall förlänga sin lifstid. — Min goda och älskade Gumma, nu 43 år gammal är understundom pjunkig och har varit grufligt plågad af tandverk, som nu en längre tid varit mildare, men föröfrigt befinner hon sig, Gud vare låf! tämeligen väl samt är flink och rask i sitt lilla hushåll, hvilket i betydlig måtto bidrager till vår trefnad och välgång. — Vår lille gosse Alexander 3 år och 7 månader gammal, är mycket frisk och munter samt markerar mera urskillning än vid dess ålder är vanligt.

Gud välsigne dig och de dina med allt godt! Och hälsa hjertligen från oss Broder Ljungberg, alla dina barn, Åkerman samt Augusta och hennes barn.

Med sann vänskap. Din tillgifne Morbror

Alex Widell.

Så vänskapsfullt detta bref än var hade jag önskat och behöft det i en mindre undvikande anda. Allt blef således hemma oförändrat.

Bil. 2

Utdrag av tingsnotarien Victor Landegrens (död 1875 som borgmästare i Hälsingborg) brev till sångaren Christoffer Wolke, p. t. i Wien. Dat. Sörby pr Christianstad 1/1 1849. Brevet ingår i Wolkeska släktarkivet, år 1959 tillhörigt överläkaren, d:r Knut Wolke, Kalmar. »Widell (David Edward) har ännu ej slutat sin kameralexamen — han är med i sångföreningen samt lärer vara kär i en mamsell Ljungberg från Christianstad, till hvilken ära han komponerat och tillställt henne en »Emma vals» — — —»

Personregister till Leif Ljunberg, Skånesläkten Widell.

- Adolf Fredrik, konung 10
 Andersdotter, Carina 38
 Andersson, Bertha 33
 — Thorsten, museiintendant 15
 Ankarcrona, Johan Wilhelm, major 19
 — Wilhelmina 19 (bild), 42, 46
 Arne, Ture, professor 7
 Aulin, Casten, kyrkoherde 15
 Avelin, Catharina 39
- Barr, Per-Olof, civilingenjör 34
 Beckeman, Anna Elisabeth 28
 Berger, Ragnar, bankdirektör 28
 Bergholtz, Anders Georg, stationsinsp. 25
 — Gerda 24
 Bergholtz-Widell, Arne, ingenjör 33
 — — Curt, kadett 34
 — — Eva 34
 — — Folke 33
 — — Gunilla 34
 — — Jan, stud. 34
 — — Zaida 33
 — — Åke, kapten 4, 25, 34
 Bergman, Axel, byggn.ing. 31
 — Maj 31
 Bergstock, Elisab. Beata 17
 von Bilanz, Jacob Johan, kapten, konstnär 21
 Boberg, C. G., borgmästare 8
 Bojevi, Bertil, skomakaremästare 35
 Bonde, Carl Gustaf, ryttmästare 37, 38
 — Cecilia 37
 — Tord, assessor 37
 Brauner, Suno, sjöfullförv. 9
 Breeding, Anders Carl, bagaremästare 21
 Breitholtz, Elsa 34
 — Henrik, öv. löjtn. 34
 Brinck, Anna Catharina 15
 Broomé, Daniel, kyrkoherde 3
 — Dorothea 3
 — Elisabeth 3
 — Jannicka 2, 3, 7, 36
- Broomé, Jonas, fällberedare 2, 3
 — Petronella 3, 9
 — Richard, handelsman 3
 — Thomas, hovkamrer 3, 9
 Brun, Martin, hospitalsföreståndare 9
 Brunbeck, Anna Maria 18
 — Margaretha Jönsdotter 18
 Buchholz, Horst, journalist 34
 Bäckman, Anna 33
 — C. E. L. 33
- af Callerholm, Nils, borgmästare 20
 Callmander, Ester 32
 von Cardell, Carl, general 15
 Carlquist, Sven, stadsombudsman 42
 Carnevall, C. 22
 Carl XI, konung 40
 Carl XII, konung I, 10
 von Castani, Gustaf, öv.-löjtnant 17
 Cederborgh, Fredrik, författare 21
 Chöler, Gerda 30
 Clarke, John Fredrick 23
 Crommelin (ut. förnamn) 16, 17
 Cronhjelm, Gustafva Magdalena 19
 Cronstedt, generalska 36
 — Olof, överauditör 36
- Disher, John, byggnadsing. 25
 von Dohren, Rutger, handelsman 3
 von Düben, Gustaf, hovmarskalk 2
- Edlund, Gustaf Alvar, järnvägskont. 34
 — Karin 34
 Edqvist, Märta 28
 Ekberg, Otto, militär 38
 Ekelund (Eklund), Anders, porträttmålare 15
 Ekermann, Elisabet 34
 Ekman, Erika Maria 28
 — Jakob Fredrik, komminister 28
 Enemark, Margareta 33
 — Waldemar, agronom 33
- Erik, bonde 39
 Evers, Gerda 15
- Feldner, Rasmus, rådmän 8
 Fogelström, Lars, postinspektör 3
 Forsell, Sofie 21
 Forsmark, Oscar, handelsresande 23
 — Sonja 23
 Fortmeijer, Hindrich, handelsman 2
 Franc, Ulric Gustaf, överpostdirektör 14
 Fredrika, drottning 21
- Gillberg, J. A., konstnär 19
 Graham, Edvard, civilingenjör 30
 Granström, Bengt 38
 Gretzer, Villy, direktör 22
 Grimberg, Elisabeth 26
 Groll, Johan Jacob, läftrskramhandlare 39
 Gråberg, Bengt, handelsman 7, 8, 9
 Gullberg, P., klockare 38
 Gustaf III, konung 10, 14, 16
 Gustaf IV Adolf, konung 21
 Gustafsson, Helena 23
 Gyllengranat, överstinna 36
 Gödecke, Anna Sofia 35
 — Rudolf, badare 35, 36
- Hagberg, Axel, godsägare 30
 — Gerhard, godsägare 29
 — Ingegerd 30
 Hassling, Greta 19
 Henschen, Salomon, prost 9
 Hérnod, Karl Robert, kronolänsman 27
 — Lotten 27
 Holmberg, Ingeborg 27
 Holmer, Anna Erika 33
 — N. 33
 Holst, Adolf, grosshandlare 29
 Hulst, Magnus, fältkamrer 42
- Isberg, skeppare 46
 — A. U., stadsarkivarie 26
- Janzon, Gerda 31
 Jensen, Elsa 33
 — Paul 33

- Karlsson, Maria 31
— Minie 33
Kielsen, Anna Christina 9
Kindblad, Ellen 23
Klint, Tora 31
Kohrtz, Augusta Josef. 25
Knutsson, Lars, guldsmed 18
Krook, H. 18
Krumlinde, Hans, skeppare 4
Krutmeijer, Justina Henrietta 21
— Martin, rådman 21
- Lacander, Haqvin, prost 3
Landegren, Victor, borgmästare 47
Lang, Catharina 3, 9
Lang, Jöran, rådman 1, 2
Leffler, Magdalena 39
Lichten, Richardus, borgmästare 3
Lidén, Kristina 33
Lilienberg, Alexander Albert 45
— Daniel, godsägare 46
— Nils, häradshövding 45
Lilliehöök (af Färdala), Märta 34
Lind, Margaretha 39
Lindblad, Otto, klockare 25
Lindholm, Ebba Eleonora 27
— Gerda 31
— Karl, fastigh.äg. 31
— Olof, grosshandlare 27
Linnerhielm, jungfru 36
Ljungberg, Alexander, 1:e lantmätare 42, 47
— — Theodor, student 44
Ljungberg, Augusta, g. Lilienberg 47
Ljungberg, Carl Eduard, skolyngling 45
— Emma 42, 45, 47
— Leif, stadsarkivarie 15, 42
— Louise 42, 45
Ljunggren, E. G., expeditionsskr. 45
Loseth, John 23
Lovisa Ulrika, drottning 10, 13
Ludewich, Christian, handelsman 3, 9, 38, 40
Lund, Gabriel, advokat 17
— Magdalena Elisab. 17
Lundberg, Emelie 22
Lundblad, Anders Peter, postinspektör 24
- Lundblad, Laura 24
Lundqvist, Ida Matilda 34
Lyle, Georgia 25
— I. Pressly, med. doktor 25
Lövsund, Herman, major 28
- Monclerie, Abraham, bagare 2
Morell, J. C., prost 8
Münter, Anna Magdalena 21
Möller, Fritz, organist 42
- Nembzou, H. E., klockare 38
Nobelius, Enoch, stadssekr. 8
Nolleroth, Helena Christina 16
Nordenflycht, Hedvig Charlotta 15
Norgren, Anders 42
— Anna Christina 42
— Carl Magnus 42
— Christian Ludvig 44
— Christina 42
— Dorothea, g. Ljungberg 14, 15, 42
— Ingrid Catharina 42
— Johan Christian 42
— Margaretha 42
— Noach, fortifikationskassör 16, 42
Norrmann, Brite 34
— Sune, kammarrättsråd 34
Nyström, Magnus, ingenjör 33
Nätterqvist, Wilhelm, tandläkare 25
- Otter, Jonas, professor 3
— Jöns, handelsman 3
Oxenstierna, Johan Gabriel, greve, kanslipresident, skald 16
- Palm, Axel, lantbruksingenjör 27
Paterson, Andrew, sjökapt. 26
— Hilda 26
Persdotter, Helena 2, 3
Piper, Christina 5
von Platen, Carl Gustaf, frih., förste hovstallmästare 40
Pontén-Möller, Karin 32
von Post, Mauritz, gen.-major 36
- Preutz, Anna Veronica 35
- Rawe, Jochim, skeppare 3
Retzius, Nils, stationsinsp. 27
Reuter, Gustaf, ryttmästare 37
Rhodin, Evelina 30
Ridderschantz, Hedvig 37
— Ulrika Eleonora 37
Rogh, Carl, agronom 21
Roluff, Anders, possessionat 20
— Anna Christina 20
von Rosen, Gustaf Fredr., greve, generalguvernör 10
Rosenval, Lars, handelsman 39
Roslin, Alexander, konstnär 16
Roth, Elisab. Margaretha 16
— Stig, fil. doktor 15
Rydberg, Emma 27
- Saharowa, Helena 23
Sandstedt, Alexander, herr 40
— Knut, roteman 21, 37, 40
Sanne, Ann-Margret 32 (bild)
— Herman, grosshandlare 32
Santesson, Berndt Harder, civiling. 7
— Jöns, prost 8, 9, 14, 15
— Sante Johan, prost 9
Schalin, Dorothea Wilh. 20
Schenck, se Skänk
Schipner (Schepner), Catharina 35
Schoug, Sofia Elisabeth 20
Schougardt, Hack, handelsman 36
Schöldström, Laura Maria 30
Sjödén, Oscar, stationsinsp. 28
Skänk, Hellevi Maria 42
Sollburn, Britt 23
— Erik, köpman 23
Starck, Ernst, konsul 42
Stenberg, Otto Wilhelm, handelsman 8
Stobæus, Henning Jensen, klockare 38
Stolterfot, N. L. 18

- Stridsberg, Erik, general-
 direktör 32
 — Kerstin 32
 Svarfver, Christina 38
 Svave, Magnus, landsdo-
 mare 37
 Söderström, Emil, gross-
 handlare 30
 — Emma 23
 — Hildur 30

 Testrup, Gustaf, kapten 43
 — Magnus, räntmästare 44
 Thomæus, Andreas, rektor
 10
 Timén, Frans, konstnär 25
 Toll, Johan Christoffer,
 greve, generalguvernör
 11
 Tomner, Lennart, fil. lic. 42
 Torsson, Maria 24
 Trana, Håkan, handels-
 man 2
 Treutiger, Israel, borg-
 mästare 2

 Ulfeldt, Christina 37, 38

 Wahlgren, Henning Elof,
 häradskrivare 30
 — Maria 30
 Weduvar, Baltzar, överste-
 löjtnant 13
 Weiland, Per-Olof, under-
 läkare 31
 Werner, Anna Catharina
 15, 16, 42
 — Hans, handelsman 15,
 16
 Vesterdahl, Axel Gottfrid,
 prov. läkare 22
 Westermarck, Martin, lant-
 brukare 33
 — Siri 33
 Wichmann, Fredrik, gross-
 handlare 22
 — Marie-Louise 22
 Widegren, Sven, överste 28
 Widelia, Anna 38
 — Anna Stina 38
 — Magdalena 38
 — Magna Cecilia 38
 Widelius, Anders, frälsein-
 spekt. 37, 38
 — Andreas, se Widell,
 Andreas
 (—), Anna, Jöns W: s h.
 38
 (—), Christina, Ejlert W: s
 h. 38
 — Ejlert, frälseinsp. 37, 38

 Widelius, Erland, mekani-
 ker 39
 — Jöns 38
 — Jöns Olsson, prost 38
 — Nils, komminister 38, 39
 — Pehr, komminister 39
 Widell, Marstrandssläkten
 39, 40
 — Adam Ludvig, f. 1729
 38, 40
 — Adam Ludvig, präst
 38, 40
 — Agneta 31
 — Albin, apotekare 4, 24
 (bild), 33, 40
 — Alexander, agronom 4,
 21, 22, 23
 — Alexander, assessor 4,
 16, 18, 19 (bild), 21, 42,
 44—47
 — Alexander, flygkapten
 4, 22
 — — possessionat 4, 19,
 21, 22, 44
 — Alexis, apotekare 5, 20,
 28—31
 — Anders, f. 1769 18
 — — f. 1863 24
 — — f. 1959 33
 — — distriktsveterinär 5,
 28, 30, 32
 — — postdirektör 4, 11,
 14, 16, 20, 42
 — Andreas, besökare 39
 — — frälseinspektör 37, 38
 — — handelsman 1—9,
 16, 17, 18, 36, 37, 38, 39,
 42
 — — stadssekreterare 5,
 17, 20, 21
 — Andrietta Lovisa 16, 42,
 43
 — — Margaretha 18
 — Ann-Louise 23
 — Anna (Kurtsdtr.) 32
 — Anna Catharina 36
 — Anna Helena 8
 — Anna Lovisa Theodora
 22
 — Anna Magdalena Elisa-
 beth 21
 — Anna Maria 24
 — Anna Wilhelmina 28
 — Arne, underläkare 5, 31,
 33
 — Astrid 25
 — Barbro E. 35
 — — M. 31
 — Beth 29
 — Birgitta 32
 — Björn, f. 1944 31

 Widell Björn, f. 1950 23
 — — f. 1954 33
 — Bo, kontrollant 4, 22,
 23
 — — major 4, 27, 34
 — Britt-Marianne 28
 — Carl, f. 1866 22
 — — fänrik 39
 — — sjöman 26
 — — Adolph 36
 — Catharina (Gabriels-
 dotter) 39
 — — g. Santesson 9
 — — madame 39
 — Christian Ludvig, post-
 direktör 3, 4, 7, 8—16
 (bild 8f), 17, 18, 20, 36,
 40, 42—44
 — Christian Ludvig, stads-
 mästare 4, 16, 20, 23,
 25, 28, 43
 — Christina Elisab. 38
 — Christopher 35, 36
 — Dagmar 25
 — David, läroverksadjunkt
 5, 28, 30
 — — Edvard 27
 — Edvard, kronofogde 4,
 20, 25, 26 (bild), 27, 47
 — Elena 23
 — Elin 29
 — Elin Christina 26
 — Elis, snickare 26
 — Elisabeth 32
 — Ellen 21
 — Ellen Charlotta 22
 — Emil 22
 — Ernst, sågverksägare 4,
 22, 23
 — Eva Catharina 9
 — — Elisabeth 13, 16, 42,
 43, 45
 — Folke, gymnastikdir. 4,
 24, 25
 — Fredrik, apotekare 5,
 29, 31
 — Gabriel, f. 1754 17
 — — bokh. 39
 — Georg, förs. chef 4, 25,
 33
 — Gerd B. 25
 — — H. E. 30
 — Gunnar, handelsresan-
 de 26
 — Gunnela 34
 — Gustaf, rektor 40
 — Gustafva Math. Vilh.
 Alexandra 19
 — Gustav Adolf, landshöv-
 ding 5, 30, 32 (bild), 36
 — B. Göran 34

- Widell, Göran L., musik-
stud. 31
— Hilda Davida 27
— Hilda Maria 28
— Hjalmar, prov. läkare 4,
26, 27 (bild), 34
— Håkan 32
— Ingemar, teknolog 31
— Jacob, vågmästare 39
— Johan Christoffer, gross-
handlare 16, 20, 43, 47
— Johan Petter, handels-
man 5, 9, 16, 17, 18
— — lärning 39
— Johannes Olaus 39
— Jonas, handelsman 5, 8,
9, 17, 20
— Jöns (Johan), konsul 4,
8, 9, 16 f.
— Jöns Petter, f. 1724 36
— Karin 32
— Kathleen 25
— Kurt, banktj.m. 5, 30,
32
— Lala 25
— Lars 35
— Laurentia Benedicta 18
— Lennart, byråassistent
4, 28, 34
— Lotten 21
— Ludvig, generalkrigs-
kommissarie 5, 28, 29
(bild), 31, 32
— — materialförvaltare 4,
20, 23, 24
— — tekn. stud. 31
— Magda 27
- Widell, Magna Cecilia 38
— Margaretha E. 34
— — Helena 18
— — Petronella 9, 16
— Margit 30
— Maria Christina 20
— Marie Louise 23
— Marika 28
— Marja 22
— Märten 21
— Märta 29
— Neal Michael 23
— Nils, komminister 38, 39
— — visitör 39
— Otto 21
— Per, rektor 39
— Petronella, g. Santesson
8, 9, 17
— Petronella Catharina 18
— Petter, artillerihant-
langare 39
— Petter, artillerikassör 5,
35, 37, 38, 39
— Philippa Wilh. 20
— Rebecka 39
— Rigmor 23
— Sergej 23
— Signe 26
— Sigrid 25
— Sofia 29
— Staffan, montör 22
— Sten, docent 5, 31, 33
— Sylvia 31
— Sölve, kapten 4, 25
— Sölve, laborator 5, 30, 31
— Torsten, docent 5, 30,
31
- Widell, Ulf 23
— Ursula Elisabeth 23
— Åse 23
- Wigforss, Tore, överste 30
- Winter, Charlotta Maria
Theodora 21
- Winter, Gabriel, konditor
21
- Winterfeldt, Adam Lud-
vig, major 37, 40
- Winters, Ralph, bankir 25
- Wistrand, Magnus, advokat
25
- Witte, Johan Petter, han-
delsman 3
- Wolke, Christoffer, sångare
47
— Knut, överläkare 47
- Wolthier, Anders, mjöl-
nare 2
- Zethelius, Lars, läderfabri-
kär 39
- Zetterström, Johan, guld-
arb.mästare 36
- Zibet, Christoffer Bogislaus,
hovkansler 16
- Ziebeth, Alexander, prost
16
— Philippa 16, 42
- Åkerman, Sven Johan, han-
delsman 16, 47
- Östlund, Erik, direktör
31
— Gertrud 31

SAMUEL NILSSON ROSS TILL HÄSSLÖ

En identifieringsundersökning med ett svärd som utgångspunkt

AV CARL FÄGERSKJÖLD

I. *Gustav II Adolfs polska svärd*

Det här nedan (bild 1) avbildade svärdet, vilket sedan länge exponeras i en av Kungl. Livrustkammarens montrar i hallens södra flygel bland konung Gustav II Adolfs rustningspersedlar, har enligt Livrustkammarens inventarium av år 1654 tillhört konung Gustav II Adolf, som erhållit det av »en lifländsk adelsman».¹

Svärdet betecknas som ett slag- eller ceremonisvärd. Klingan är upptill försedd med ett etsat och förgyllt arabeskmönster och är på ena sidan prydd med Stephan Bathorys (konung i Polen 1575—1586) bröstbild med inskriften: STEPHANUS D. G. REX. POL. D(UX). PRUS. På andra sidan är etsat en krona över två halvmånar och texten: FRANGIA.² Fästet är ett tvåhandsfäste. Det omgives av en puta av svart sammet med mässingsornament och ett adligt vapen samt bokstäverna S N R eller N S R.

Vapenbilden på putan är en hillebard, ställd ginbalksvis (heraldiskt sett nedifrån höger upp till vänster), mellan två rosor. Ovanpå skölden står en öppen hjälm, prydd med tre fjädrar.

II. *Antaganden hittills om svärdets tidigare ägare*

Föremålen i svärdspütans vapen är desamma som i adliga ätten Fägerskiölds vapen.³ Dock är hillebarden i det Fägerskiöldska vapnet ställd balksvis, d. v. s. omvänt mot vapenbilden på svärdet, och i stället för tre fjädrar i hjälmprydnaden förekommer i det Fägerskiöldska två; mellan dem står ett bart svärd.

På grund av denna likhet, för att inte säga identitet, i fråga om de heraldiska föremålen i skölden har man förmodat, att givaren av

¹ Se bl. a. Vägledning för besökande i Livrustkammaren och därmed förenade samlingar (Uppsala 1921).

² Inskriften Frangia (Fringia, Frima etc.) är en förvanskning av det turkiska ordet *frengi* (= frankisk, västerländsk). De »frankiska» klingorna skattades högt i Orienten, varför dylika inskrifter på klingor från den orientaliska kulturens gränstrakter tordé ha avsett att beteckna en hög kvalitet (jfr Vägledning för besökande i Livrustkammaren och därmed förenade samlingar).

³ Samma vapenbild förekommer i den friherrliga ätten Fägerskiölds hjärtvapen.

Bild 1. Gustav II Adolfs ceremonisvärd. Livrustkammaren.
Foto: Livrustkammaren.

svärdet varit ätten Fägerskiölds stamfader, en »kaptän Fegier, som stupade under Gustav II Adolfs krig».¹ Som en följd härav har svärdet ofta gått under benämningen »Fägerskiöldska svärdet».

Den förste Fägerskiöld var ryttmästaren vid Västgöta regemente Lars Fägerskiöld (1601—1659). Han hade deltagit i krig i Baltikum och Polen och varit krigsfånge där på 1620-talet. Hans ställning kan

emellertid knappast i och för sig förklara ett samband med ett vapen av en så grandios karaktär som det här beskrivna (under sin fångenskap var han för övrigt blott menig ryttare). Ytterligare en faktor som motsäger en samhörighet mellan Lars Fägerskiöld och svärdet, är det förhållandet att Lars Fägerskiöld adlades först år 1645, d. v. s. 13 år efter Gustav II Adolfs död, och att ätten veterligen ej tidigare fört något vapen.⁴ Bokstäverna S N R eller N S R, vilka är anbragta så att man kan antaga att de är den dåtida ägarens initialer, passar ej heller in på någon med namnet Fägerskiöld.

III. Andra personer med hillebard-två-rosor-vapen

I ett föredrag i Svenska Vapenhistoriska Sällskapet den 2 april 1954 väckte dåvarande föreståndaren för Livrustkammaren fil. dr T. Lenk tanken att svärdet kunde ha ren polsk proveniens.⁵ Den omständigheten att det är försett med puta i likhet med vissa bevarade samtida polska svärd (bl. a. ett på Skokloster och ett i Krakow) gör denna tanke befogad. Att svärdet är ett krigsbyte från Polen torde stå ganska klart. Frågan om det haft någon svensk eller »lifländsk» ägare före konung Gustav II Adolf, inbjuder emellertid till en komparativ heraldisk undersökning. Studier i utländska vapenböcker har ej givit någon ledtråd. I C. A. Klingspors Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok (Stockholm 1886—90), vilken innehåller den fullständigaste samlingen av vapenbilder för introducerade och ointroducerade svenska adelsätter, förekommer tre vapen med en hillebard mellan två rosor, nämligen — förutom ätten *Fägerskiöld* (s. 41 och 13) — den år 1668 introducerade adliga ätten nr 755 *Bagghufvud* (s. 55, bilden förekommer här i två av vapnets fyra fält) och *Nils Nilssons till Järna* ointroducerade adliga ätt (s. 119). De båda sistnämnda ätterna har i a. a. tre fjädrar som hjälmprydnader, vartill kommer för ätten *Bagghufvud* åtta fanor. Det kan samtidigt konstateras, att vapenbilden för *Samuel Nilssons till Hässle* ointroducerade adliga ätt (s. 120) har ett liknande bildarrangemang i vapnet, även om föremålen är något an-

⁴ Svårigheten att trots den heraldiska samhörigheten anknypa svärdet till Lars Fägerskiöld har påpekats av N. Belfrage i *Kungl. Västgöta Regemente*, 1 (Sthlm 1947), Lars Fägerskiöld — nr 165. Lars Fägerskiölds fader, som troligen är identisk med den Anders Bengtsson Bältare i Öntorp, Trässbergs socken, Skånings härad, Skaraborgs län (Västergötlands handlingar, KA) som var ryttare eller möjligen fänrik vid Västgöta Regemente och stupade i Baltikum på 1620-talet (änkan Kerstin i Öntorp omtalas år 1626), bör uppenbarligen helt kunna frikopplas från något direkt samband med svärdet och dess vapen.

⁵ Svenska Vapenhistoriska Sällskapet. Meddelande nr 43. (Maj 1954).

norlunda, nämligen en ginbalksvis ställd stridshammare mellan två kors; över hjälmen står tre fjädrar.

I avbildningen av vapnen för ätten Bagghufvud och för Nils Nilssons ätt är hillebarden ställd stolpvis (d. v. s. upprättstående). I en anmärkning hos Klingspor, textdelen s. 3, upplyses att »bardisanerna» i ätten Bagghufvuds vapen i vissa sigill är ställda »barrevis» (= ginbalksvis), d. v. s. på samma sätt som i det polska svärdets vapenbild. Teckningen av Nils Nilssons vapen är troligen utförd med ledning endast av själva vapenbeskrivningen i dennes sköldebrev. I detta har ett tomrum lämnats för vapenbilden. Hillebardens ställning i skölden är där inte föreskriven. I sköldebrevet, som är daterat den 2 april 1573, säges blott att sköldemärket utgöres av »en hillebård med försolfredt udd och blad, skafftet förgylt emellē två försolfrede Roser i ett blått fiälldh». Hjälmprydnaden utgöres av »tree hane fjädrer, een huit emellenn två blå».⁶

Bokstavsbezeichnung S N R eller N S R kan inte tolkas som initialer för någon medlem av ätten Bagghufvud som varit verksam i början av 1600-talet.⁷ Av Nils Nilssons adliga ätt har endast den adlade själv hittills varit känd och härvid endast i fråga om namn, sätesgård (Järna, Gryts socken, Daga härad, Södermanland), vapenbild, hjälmprydnad och datum för adlandet (2 april 1573).⁸

IV. *Samuel Nilssons vapen. En hillebard mellan två rosor?*

I fråga om Samuel Nilssons till Hässle vapenbild föreligger en viss samstämmighet med bilden på det polska svärdets puta, även om vapenföremålen såsom nyss nämnts inte är identiska. Stridshammaren är liksom svärdets hillebard ställd ginbalksvis, ett förhållande som måste tillmätas viss vikt.⁹ Hjälmprydnadens tre fjädrar förekommer även i Samuel Nilssons vapen. Dessutom ger dennes initialer, S N, anledning till misstanke om identitet med svärdets S N R.

Om Samuel Nilsson till Hässle vet man, att han var adelsman före 13 augusti 1604.¹⁰ De tryckta källorna uppger vidare, att han var son till en stockholmsborgare Nils Guldsmed och hans hustru Anna, och

⁶ UUB: Handskriftsamlingen, sköldebrev.

⁷ Elgenstierna, Svenska adelns ättartavlor, I, s. 203 f.; jfr 9, s. 251.

⁸ Schlegel och Klingspor, Den med sköldebref förlänade men ej å Ridarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor (Sthlm 1875), s. 202.

⁹ Betydelsen av detta förhållande har betonats för mig av statsheraldikern, fil. lic. C. G. U. Scheffer, som även i övrigt lämnat mig värdefulla synpunkter, för vilket jag tackar varmt.

¹⁰ Se bl. a. Schlegel och Klingspor, a. a., s. 252.

att han var broder till den år 1590 adlade stallmästaren hos hertig Karl, Anders Nilsson [Häst].¹¹ Om Samuel Nilsson är känt, att han (liksom för övrigt Anders Nilsson [Häst]) var en av hertig Karls huvudanförare i slaget vid Stångebro den 25 september 1598, att han var krigsoverste för hertigens fotfolk, och att han sedermera blev infanteriöverste i Livland och ståthållare på Narva, samt att han stupade under en strid utanför Dorpat år 1607.¹⁰ Den honom tillskrivna sätesgården Hässle uppges ligga i Fittja socken i Lagunda härad i Uppland.¹⁰ Hans ställning såsom krigsbefälhavare i Livland och ståthållare på Narva bör således mycket väl ha kunnat motivera innehavet av det praktfulla svärdet. Kvar står då frågorna: Är den heraldiska beskrivningen i vapenbok och litteratur¹⁰ korrekt? Hade Samuel Nilsson ett släktnamn som kan binda honom vid svärdets eventuella initialer S N R?

Den första frågan — om Samuel Nilssons vapenbild — hänger i icke oväsentlig mån samman med frågan huruvida han överhuvudtaget blivit adlad, och om hans sköldebrev i så fall kan påträffas i original, i riksregistraturet eller i hertig Karls registratur. Forskningar i en sådan riktning har ej givit något resultat, även om Samuel Nilsson ofta förekommer i hertig Karls registratur (RA) åren omkring sekelskiftet 1600. Bland annat möter man honom i nämnda registratur den 14 juni 1598, då hertigen giver honom fullmakt som överste över hertigens fotfolk, »bådhe Drabanter och Knecht[er]». Hertigen nämner i fullmaktsbrevet, att »oss Elskelig Edle och Welbördig Samuel Nilsson» gjort krigstjänst i främmande land, och att han vet besked om »Krigzbruck och dess förfarenheet». Man fäster sig här vid benämningen »Edel och Welbördig», ett epitet, som vid den tiden blott användes om adelsmän. Hans egenskap av adelsman borde då ha inträtt betydligt tidigare än vid den nyssnämnda i de gängse källorna angivna senaste tidpunkten den 13 augusti 1604.

Tidpunkten för ett eventuellt adlande kunde sålunda inte fastställas, men det kunde samtidigt på goda grunder antagas, att Samuel Nilsson var adelsman redan år 1598. Då ett adelsbrev inte kunnat påträffas återstår att undersöka om vapenbildens utseende kan utrönas i det heraldiska primärmaterial, som hans sigill utgör. Vid en sådan undersökning påträffades ett par sigillavtryck, bl. a. ett tydligt sådant i ett brev den 14 oktober 1601, som var skrivet i Narva och under-tecknat av Peder Nilsson [Jacobsköld] och Samuel Nilsson.¹² Den sist-

¹¹ Schlegel och Klingspor, a. a., s. 5. Se om Anders Nilsson [Häst] även M. Collmar, En stallmästares jordafärd i Sörmlandsbygden 1958, s. 115 ff.

¹² Skrivelser till Konungen, Hertig Carls tid (RA).

Bild 2. Samuel Nilssons sigill. (Brev den 14 oktober 1601. Skrivelser till Konungen, Hertig Karls tid. RA.)

nämndes sigill (bild 2) visar mycket riktigt ett ginbalksvis ställt hugg- eller stötvapen, som kan tolkas både som en stridshammare och som en hillebard. Vapenföremålet är emellertid placerat mellan två rosor; över skölden står en hjälm med tre fjädrar.

Hur har då uppgiften om vapnets stridshammare mellan två kors uppstått? Uppgiften tycks återgå på de kommentarer som A. A. von Stiernman gjort till J. Werwing: *Konung Sigismunds och konung Carl den IX:des historier* (Stockholm 1747).¹³ von Stiernman har synbarligen för denna vapenbeskrivning blott haft tillgång till ett sigillavtryck, som han feltolkat.

Som slutsats av denna undersökning kan sägas att till de tre hittills kända släktvapnen med en hillebard mellan två rosor bör eventuellt kunna fogas ännu ett, nämligen Samuel Nilssons.

V. *Samuel Nilssons släktnamn*

Kan då bäraren av detta presumtiva hillebard-två-rosor-vapen vara identisk med det polska svärdets tidigare bärare? Överensstämmelse

¹³ A. a., 2, s. 26 f.

föreligger i fråga om hjälmprydnaden, och vad vapenbilden beträffar är överensstämmelse ej utesluten. Av de förmodade initialerna S N R föreligger samstämmighet i fråga om de två första bokstäverna S N. För prövning av indiciernas styrka erfordras svar på den andra frågan, nämligen den huruvida Samuel Nilsson förutom förnamnet och sitt patronymikon även burit ett släktnamn. I det påträffade sigillet (bild 2) förekommer blott initialerna S N. Det må då konstateras, att han på några ställen i såväl äldre som nyare litteratur (senast hos S. U. Palme, Sverige och Danmark 1596—1611, Uppsala 1942)¹⁴ begåvats med släktnamnet *Ross*, ett namn, vars begynnelsebokstav alltså utmärkt väl kan fogas in som länk i indiciekedjan kring Samuel Nilsson såsom en tidigare innehavare av det polska svärdet. Det är tyvärr relativt sällsynt, att släktnamnen blir angivna i officiella urkunder före 1600-talets början, och i hertig Karls registratur får Samuel Nilsson också som regel heta blott Samuel Nilsson och oftast med epitetet »Edel och Welbördig». Ett undantag har dock konstaterats, nämligen i hertig Karls registratur den 8 augusti 1599,¹⁵ i vilket hertigen utfärdat ett öppet brev för »wår troo Man Edle och wälbördigh Samuel Nielsszon Roossz» på två gårdar Maröö (o: Magerö) och en gård Edby (o: Edeby) i Aspö socken, Selebo härad i Södermanland, på behaglig tid.¹⁶ Stavningen av släktnamnet kan ge anledning till tvekan om det med något modernare stavning bör skrivas »Roos» eller »Ross». Då namnet ej kunnat påträffas i ytterligare urkunder, synes det i litteraturen använda namnet *Ross* böra användas som Samuel Nilssons släktnamn, även om vapnets två rosor skulle kunna ge fog för den andra tolkningen.

VI. Samuel Nilsson Ross' härstamning. Släktvapnet än en gång

En granskning av de i litteraturen förekommande uppgifterna om Samuel Nilsson Ross har på ett flertal väsentliga punkter visat sig vara felaktiga. Han uppgives i de traditionella källorna som son till borgaren i Stockholm, Nils Guldsmed och dennes hustru Anna.¹⁷ Det kan

¹⁴ A. a., registret och skilda ställen i texten; se även bl. a. Svenskt Biografiskt Lexikon, ny följd, 9 (Sthlm 1883), s. 119 f. och Utkast till en historia om Kongl. Södermanlands Regemente, 1 (Sthlm 1786).

¹⁵ Årtalet är i registraturet 1600 men de omgivande breven däri är daterade i augusti 1599, varför en felskrivning måste föreligga. Det rätta året bör alltså vara 1599.

¹⁶ Även von Stiernman har i Werwing, a. a., s. 26, pekat på förekomsten av detta brev. Han har dock använt stavningen *Ross*.

¹⁷ Se bl. a. Schlegel och Klingspor, a. a., s. 252. Uppgiften återgår på von Stiernmans kommentarer till Werwing, a. a., s. 26 f.

emellertid konstateras, att han i början av 1600-talet står antecknad som ägare till sätesgården Järna i Gryts socken, Daga härad, Södermanland, d. v. s. den gård som just en bärare av hillebard-två-rosor-vapen tidigare skrivit sig till, nämligen den förut nämnde Nils Nilsson.¹⁸ Av processmaterial i Svea Hovrätts handlingar från år 1615 och 1649¹⁹ framgår, att Nils Nilsson, som var gift med Hilla Nilsdotter, var fader till Samuel Nilsson.²⁰ Därigenom erhålles full klarhet om Samuel Nilssons vapen, en hillebard mellan två rosor. *Genom fastställandet av såväl Samuel Nilssons släktnamn som hans vapen kan det alltså med visshet fastställas att denne varit identisk med den »livländske adelsman» som en gång innehaft det polska svärdet och anbragt sitt vapen och sina initialer på dess puta.*

Någon släktskap i första ledet mellan Samuel Nilsson Ross och den förut nämnde stallmästaren Anders Nilsson [Häst] torde ej ha förelegat; varken genealogiskt urkundsmaterial eller innehav av gods ger någon antydning i den vägen.

Ytterligare ett belägg för att de ej varit bröder utgör det förhållandet, att Anders Nilsson [Häst] adlades år 1590, vilket bör innebära att han ej varit son till den redan år 1573 adlade Nils Nilsson, vars adelskap i enlighet med dåtida formulering tillkom »alle hans ächte barn och Effterkommende Erffwinger».²¹

VII. Granskning, korrigerings och komplettering av tidigare uppgifter om Samuel Nilsson Ross

Samuel Nilsson Ross skrev sig mestadels till Hässle. Då hans hustrus andre man, kammarjunkaren Frans Henrik Wackerbart, innehade gården Hässle i Fittja socken, Lagunda härad, Uppland,²² har Schlegel och Klingspor²³ i ättartavlan för Samuel Nilsson synbarligen förmodat, att samma gård även var denne senares sätesgård. J. A. Almquist²² konstaterar emellertid, att något spår av att Frans Wackerbarts

¹⁸ J. A. Almquist har i Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden, 2 (Sthlm 1934), s. 545 f., varit inne på tanken om en eventuell släktskap mellan Samuel Nilsson Ross och gårdens tidigare ägare, dock utan att närmare pröva hypotesen.

¹⁹ Lib. caus. vol. 6, akt 10, samt vol. 99: 3, akt 6 (RA). En närmare redogörelse för detta material kommer senare att publiceras i annat sammanhang.

²⁰ M. Collmar har i a. a. anført, att den uppgivna härstamningen från Nils Guldsmid på sistone betvivlats. Jfr även Elgenstierna, a. a., 7, s. 755 (under ätten Stråle af Sjöared) och Stockholms Stads Tänkeböcker från år 1592, 2, s. 59 f. och 323.

²¹ UUB: Handskriftsamlingen, sköldebrev.

²² Wackerbart erhöi denna Vasaättens arv- och eget-gård i donation år 1610. J. A. Almquist, a. a., 1 (Sthlm 1931), s. 680.

²³ A. a., s. 252.

antecessor matrimonii innehaft detta Hässle, ej kunnat påträffas i landskapshandlingarna. Av hertig Karls registratur framgår däremot att Samuel Nilsson Ross den 27 mars 1600 som förläning under frälse erhöll gården Hässlö i Badelunda socken, Siende härad, Västmanland.²⁴ Även om sistnämnda gård på Samuel Nilsson Ross' tid stavades på samma sätt som Upplandsgården, bör hans sätesgård efter det gjorda konstaterandet i analogi med den nuvarande namnskrivningen betecknas *Hässlö*.

Schlegel och Klingspor uppger att Samuel fostrades i hertig Karls hov »i synnerhet till krigsövningar».²⁵ Han synes emellertid inte ha undervisats i den av hertig Karl grundade skolan i Julita; de förteckningar över skolans djäknar som ingår i Södermanlands handlingar (KA) innehåller i alla händelser inte hans namn. I Slottsarkivets handlingar²⁵ påträffas Samuel Nilsson första gången år 1593; från och med den vecka som började den 28 oktober sagda år nämnes han bland hertig Karls hovjunkare. Redan tidigare samma år hade han bland övriga närvarande adelsmän undertecknat Uppsala mötes beslut.²⁶ När hertig Karls broder, hertig Magnus, låg på sitt yttersta, anmodade hertig Karl den 11 juni 1595²⁷ sin ståthållare i Nyköping, Lasse Västgöte, att bege sig till den sjuke hertigen, hos vilken hertig Karls naturlige son, den blivande riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhielm, redan befann sig. Den snabbt avsända rapporten från besöket har enligt en anteckning i hertig Karls registratur den 17 juni samma år undertecknats av Lasse Västgöte och Carl Carlsson och dessutom av Samuel Nilsson.²⁷

Carl Carlsson nämnes som kammarjunkare i hertig Karls hov redan vid den tid, då Samuel Nilsson först framträder i handlingarna i samma värdighet.²⁸ Under en följd av år därefter kom deras öden att långa perioder vara förenade. Samuel Nilsson hade såsom förut nämnts gjort krigstjänst i främmande land. En del sporadiska uppgifter angående hans utländska studier kan hämtas ur ett par källor i Riksarkivet, av vilka bl. a. framgår att studieresan anträdde i sällskap med Carl Carlsson Gyllenhielm. När Carl Carlsson skall bege sig till Frankrike för att på hertigens bekostnad studera krigskonst under konung Henrik IV, ger hertigen den 27 juni 1595 en detaljerad instruktion för Carl Carlsson och befälhavaren över skeppen »Engelen» och

²⁴ Hertig Karls Registratur (RA). Gårdens namn stavas där Häslö.

²⁵ Handlingar rörande Hertig Karls hov 1575—1601.

²⁶ SRA, ser. 1, 3: 1, s. 128.

²⁷ Hertig Karls Registratur (RA).

²⁸ Handlingar rörande Hertig Karls hov 1575—1601 (Slottsarkivet).

»Grijpen», Hans Derfelt,²⁷ angående resan från Sverige till Frankrike. Hertigen föreskriver där bland annat, att Per Stolpe och Samuel Nilsson vid framkomsten skall erhålla »hwardera fembtije Croner af them som lasthen blifwe såldh före». Destinationsorten för fartygen är hamnstaden la Rochelle.

För Samuel Nilssons del fick vistelsen i Frankrike emellertid ett hastigt slut. Ett brev av hans hand från utlandsvistelsen finns fortfarande bevarat.²⁹ Det är avsänt från Rotterdam den 26 november 1595 och är ställt till hertig Karl. Av brevet framgår, att Samuel på ett kännbart sätt fått pröva de faror som på den tiden kunde hota en landsvägsfarare. På vägen mellan Orléans och Paris (synbarligen kort efter landstigningen i la Rochelle) hade han blivit överfallen av rövare, som »wore både till hest och till fott», och främtagen de pengar som han erhållit av hertigen. När han sedan kom till Paris avvaktade han i flera veckor konung Henrik IV:s ankomst dit, åtydande en instruktion som hertigen givit även åt honom. Samuel erfor emellertid, att det skulle dröja två å tre månader, innan konungen skulle komma till sin huvudstad. Då han inte hade något »synnerligett till att lärre eij heller någett att förtienna» i Frankrike, drog han vidare norrut mot Nederländerna och måhända även Tyskland. I något av dessa länder har han tydligen sedan funnit »någen godh tiensst», i vilken han »någett kunde lära och förtiena»; i alla händelser ger han i brevet uttryck åt en förhoppning därom.

Första gången vi därefter påträffar honom i handlingarna är år 1597 10/7, då han kom till hertig Karl (strax efter dennes återkomst till Nyköping från Kalmars kuvande) och »wiste beskedh att skeppen hade warett wed Danske och nu med gus tilhielp i Elsnabben».³⁰ Den 29 juli samma år har han — jämte en del andra adliga anhängare till hertig Karl — undertecknat ett svar till hertigen vid ett ständermöte i Stockholm.³¹

När hertig Karl den 5 januari 1598 främtager Johan Bagge Frösåkers häradsrätt i Uppland, förordnar han att den skall upplätas åt Samuel Nilsson tillika med Bro Skeppslag och några socknar, när den

²⁷ Kungl. Arkiv. Skrivelser till Hertig Karl (RA).

²⁹ *Calendaria Caroli IX*, utg. av A. Lewenhaupt (Sthlm 1903). Samuel Nilssons rapport gäller synbarligen den från Danzig återkomna flottan, med vilken bl. a. Carl Carlsson Gyllenhielm medföljde. Flottan skulle föra konung Sigismund över till Sverige men fick återvända med oförrättat ärende. Se närmare om dessa händelser S. Tunberg, *Sigismund och Sverige 1597—1598*, 1 (Uppsala och Leipzig 1917), s. 27 f.

³¹ SRA, ser. 1, 4, s. 110.

ne framställer anspråk därpå.³² Samuel Nilsson synes emellertid ej ha tillträtt vare sig Frösåker eller Bro.³³ Den 23 mars 1598 nämnes han som hertigens hovjunkare i ett brev, där han får i uppdrag att på hertigens vägnar för allmogen i Västerdalarna uppläsa de i Uppsala strax dessförinnan församlade ständernas svar till konung Sigismund.³² Såsom nämnts, erhöll han år 1598 14/6 hertigens fullmakt att vara överste för dennes fotfolk. Kort därefter — den 7 juli samma år — erhåller han i förläning av hertig Karl elva arv- och eget-hemman i Gude by, Boglösa socken, Trögds härad, Uppland, jämte kyrkotonden av Jäders socken i Österrekarne härad, Södermanland, samt 300 daler att årligen hämta i hertigens räntekammare.³² När hertigen i juli samma år rustade sig för att möta konung Sigismund, förordnades Samuel Nilsson Ross till överste över trupperna i Stockholm.³⁴

Ganska snart sattes hans militära förmåga på prov. Konflikten mellan hertig Karl och konung Sigismund gick vid denna tid mot kulmen och fick sin utlösning i slaget vid Stångebro utanför Linköping den 25 september 1598. Som anförare för fotfolket på hertigens högra flygel återfinnes där Samuel Nilsson Ross; rytteriet på samma flygel ledes av Anders Lennartsson [Forstena-ätten]. På vänstra flygeln är anförarna Hans von Masenbach, Hans Eriksson [Ulfsparre] och en person som tidigare nämnts här, nämligen stallmästaren Anders Nilsson [Häst].³⁵

En tid efter den genom framgångsrika insatser, inte minst från Samuel Nilsson Ross' sida, erhållna segern skickade hertigen i november 1598³⁶ sin överste jämte Carl Carlsson Gyllenhielm, med vilken starka vänskapsband knutits (Carl Carlsson säger i sina dagboksanteckningar, att han och Samuel Nilsson var »synnerlige godha venner och svorne bröder»),³⁷ mot Kalmar som då befann sig i Sigismunds händer. Efter en långvarig belägring och sedan Samuel Nilsson Ross på våren 1599 mönstrat tre fänikor södermanlänningar och sänt dem med båt att från sjösidan belägra Kalmar,³⁸ medan förstärkningar

³² Hertig Karls Registratur (RA).

³³ J. E. Almquist, *Lagsagor och Domsagor i Sverige*, 1 (Sthlm 1954), s. 20 och 29.

³⁴ B. C:son Barkman, *Kungl. Svea Livgardes Historia*, 2 (Sthlm 1938—39), s. 361. Jfr Hertig Karls Registratur 1598 20/7 och 26/7 (RA).

³⁵ Se bl. a. *Utkast till en historia om Kongl. Södermanlands Regemente*, 1, s. 42 f. Samuel Nilsson Ross tycks ha varit den som till hertig Karl överlämnade konung Sigismunds bud om stillestånd. Se härom bl. a. S. Tunberg, a. a., 2 (Uppsala och Leipzig 1918).

³⁶ Hertig Karls Registratur 1598 9/11 m. fl. ställen (RA).

³⁷ Carl Carlsson Gyllenhielms anteckningar 1597—1601, HH 20.

³⁸ *Utkast till en historia om Kongl. Södermanlands Regemente*, 1, s. 46 f.

under hertigens eget befäl anlönt från Jönköping för att belägra Kalmar fästning från landsidan, föll slottet i hertigens händer den 12 maj 1599. Själva staden hade erövrats genom stormning redan i början av mars.³⁹

Som en episod från Kalmars belägring må nämnas, att konung Christian av Danmark därunder skall ha haft bud över gränsen för att utröna tillståndet. Herr Carl Carlsson Gyllenhielm och Samuel Nilsson Ross besöktes nämligen i lägret vid Kalmar av två danska hovmän och tidigare vänner i Frankrike och Sverige, Seved Grubbe och Albrecht Scheel, vilka hastigt samma natt återvände, »dock inte utan ett gott rus av öl och vin som de hade fått i lägret hos Herr Carl Carlsson [Gyllenhielm] och Samuel Nilsson [Ross]». ⁴⁰

Verksamheten i fältlägret mellan själva krigsaktionerna torde ej alltid ha krävt krigsbefällets ständiga närvaro. I alla händelser vill det synas som om den pågående belägringen av Kalmar inte hindrat Samuel Nilsson Ross från att ha tankarna riktade även åt annat håll. Carl Carlsson Gyllenhielm uppger nämligen i sina anteckningar från 1597—1601,³⁷ att han var Samuel Nilssons följeslagare, när denne bröt upp från fältlägret i Kalmar för att fira sin trolovning med Jesper Anderssons [Cruus av Edeby]⁴¹ syster Karin Andersdotter.⁴² Möjligen firades trolovningen på våren 1599, då Samuel Nilsson var uppe i Svealand för att mönstra de tre Södermanlandsfänikorna.

Samuel Nilsson Ross' bröllop med Karin Andersdotter Cruus tycks sedan ha firats omkring månadskiftet februari—mars 1600. En anteckning finns nämligen om Samuel Nilssons följe när han drog till sitt bröllop. Följet har under den vecka som började den 24 februari 1600 tagit in på Eskilstuna gård.⁴³ I följet återfinner vi Carl Carlsson Gyllenhielm med 18 hästar, Samuel med 9 hästar, Jost Kursell⁴⁴

³⁹ E. Hildebrand, Gustav Vasas söner. Sveriges historia till våra dagar, 5 (Sthlm 1923), s. 298.

⁴⁰ S. U. Palme, a. a., s. 166, och där anförd litteratur.

⁴¹ Södermera landshövding i Kalmar län och på Öland. Se Elgenstierna, a. a., 2, s. 130 f.

⁴² Elgenstierna, a. a., 2, s. 130. Att detta parti bör ha varit mycket gott framgår bland annat därav, att hertigen själv redan 1592 den 7 maj gjort sig till böneman hos hennes farbroder för en annan friare, nämligen för sin stallmästare Pável Elfsson (död 1597 före 20/9). Något äktenskap kom emellertid inte till stånd, och Pável Elfsson avled ogift (M. Collmar, Ätten Hjort av Vilsta. PHT 1959, s. 84).

⁴³ Södermanlands handlingar 1600: 9; mantal på Eskilstuna gård 21/10 1599—19/10 1600 (KA). Kyrkoherde M. Collmar har välvilligt gjort mig uppmärksam på denna källa. Han har även i övrigt med generositet bistått mig med råd och upplysningar, för vilket jag framför mitt tack.

⁴⁴ Södermera landshövding i Närke. Om honom se bland annat Elgenstierna, a. a., 4, s. 717.

med 5 personer. Vidare medföljde Arvid Lakej jämte en person och en marskalksfogde jämte en person. Då det är sannolikt att gäster kom till bröllopgården, möjligen Värnsta i Lillkyrka socken, Trögds härad i Uppland, som var brudens egen gård,⁴⁵ även andra vägar, kan man sluta sig till att det var ett ståtligt bröllop som ägde rum.

Efter Kalmars fall i maj 1599 tycks ett visst lugn ha rått i den militära verksamheten för Samuel Nilsson Ross' del under ett par månader. Att han stod i gunst hos hertigen framgår bl. a. av att han den 8 augusti samma år erhöll den tidigare nämnda förläningen på två gårdar Magerö och en gård Edeby i Aspö socken, Selebo härad i Södermanland. Samma år förordnades han till häradshövding över Åkers härad i Södermanland, en befattning som han, åtminstone till namnet, upprätthöll under återstoden av sin levnad.⁴⁶

Mot slutet av sommaren 1599 blev Samuel Nilsson Ross på nytt upptagen av militära värv. Hertigen, som nu innehade den verkliga makten i det egentliga Sverige, ville med det snaraste ta itu med de motspänstiga herrarna i Finland. Han avseglade i augusti med sina trupper mot Åland och Finland, varvid fotfolket anfördes av Samuel Nilsson Ross och Henrik Liewe.⁴⁷ De upproriska blev snart kuvade, och Åbo, Helsingfors och Viborg kom i hertigens händer.⁴⁸ En del dödsdomar avkunnades, och dagen före avrättningarna, som skedde i Åbo på hösten, skall hertig Karl genom sin sekreterare Peder Nilsson [Jacobsköld] samt de två krigsmännen Samuel Nilsson Ross och Jacob Hille ha underrättat de dömda om deras förestående öde.⁴⁹ Uppdraget i Finland synes ha slutförts på senhösten, och i november torde truppstyrkorna ha återförts till det egentliga Sverige.

För Samuel Nilssons del vidtog väl då förberedelserna till bröllopet med Karin Andersdotter Cruus, vilket såsom nyss sagts ägde rum i slutet av februari eller början av mars år 1600. Som förut nämnts erhöll Samuel Nilsson Ross den 27 mars 1600 av hertig Karl som förläning under frälse gården Hässlö i Badelunda socken, Siende härad, Västmanland. Denna gård hade hertigen enligt förläningsbrevet tidigare donerat till den blivande ståthållaren på Nyslott och assessorn i Åbo hovrätt, Hans Wittenberg,⁵⁰ som emellertid inte hunnit tillträda

⁴⁵ Hennes fader, Anders Larsson Cruus, vilken avled i början av 1590-talet, hade denna gård som sin sätesgård. Hans dotter skrev sig sedermera vid flera tillfällen till Värnsta (se bl. a. J. A. Almquist, a. a., 1, s. 908).

⁴⁶ J. E. Almquist, a. a., s. 113.

⁴⁷ B. C:son Barkman, a. a., s. 385 f.

⁴⁸ Utkast till en historia om Kongl. Södermanlands Regemente, 1, s. 47 f.

⁴⁹ E. Anthoni, Konfikten mellan Hertig Carl och Finland, 1 (Hfors 1935), s. 177.

⁵⁰ Om honom se bl. a. Elgenstierna, a. a., 8, s. 827 f. Hans donationsbrev återfinnes i Hertig Carls Registratur 1598 9/11 (RA).

förläningen och som blivit lovad kompensation i Finland eller annorstädes. Tidigare hade gården innehafts som förläning av fogden Mats Månsson, men denne hade »förverkat» sina förläningar.⁵¹ Förutom Hässlö erhöll Samuel Nilsson Ross »the andre tre Gårder» i Hässlö liksom även tre gårdar Hälla i samma socken. Därutöver erhöll han som donation ett »stort hus» i Västerås, som den nyssnämnde Mats Månsson tidigare innehaft. Förläningarna gällde under Samuel Nilssons och hans hustrus livstid. Dessa ståtliga förläningar och donationer, vilka vad gårdarna beträffar innefattade boskap och bohag liksom även visthus med vad däri fanns av spannmål, kött och fläsk samt kläder, gavs vid en sådan tidpunkt att de inte kan uppfattas som annat än hertig Karls bröllopsgåva till brud och brudgum. Sedermera skrev sig Samuel Nilsson Ross mestadels till denna sin sätesgård Hässlö (såsom nämnts var det dåtida skrivsättet Hässle).

Den politiska verksamheten i landet präglades i början av år 1600 mindre av militära händelser än av arbetet kring den av hertig Karl dominerade riksdagen i Linköping och de där hållna förhören med de stormän som stått på konung Sigismunds sida. Några spår av att Samuel Nilsson Ross varit närvarande vid riksdagen finnes ej i riksdagshandlingarna.⁵² Domstolsförhören ägde rum i början av året, och domarna avkunnades den 17 mars. Samuel Nilsson Ross' bröllop vid samma tid har möjligen utgjort ett tillräckligt laga skäl för hans frånvaro. Hans namn förekommer dock bland andra av hertig Karls närmaste förtrogna i en böneskrift, som inlämnades i Linköping år 1600 för de dödsdömda men senare benådade Arvid Eriksson [Stålar] och Axel Kurck.⁵³

Snart skulle emellertid ändrade förhållanden inträda för Samuel Nilsson Ross, varvid hans militära skicklighet kom att sättas på hårda prov än hittills. Sedan hertig Karl vunnit den politiska ledningen i Sverige, avsåg han nämligen att genom erövring av Livland få denna provins att erkänna hans överhöghet. I slutet av juli 1600 avseglade

⁵¹ Om honom se J. A. Almquist, *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630*, 4 (Sthlm 1922—23), s. 157, samt J. E. Almquist, a. a., 2 (Sthlm 1955), s. 88. Enligt först anförd källa erhöll Mats Månsson Hässlö (där stavat Hessle) i förläning 1586 2/9. Av det i not 50 nämnda donationsbrevet till Hans Wittenberg 1598 9/11 framgår att Mats Månsson engagerat sig för konung Sigismunds sak samt att han lämnat Sverige.

⁵² Riksdagshandlingar (RA). Carl Carlsson Gyllenhielm uppger dock i sina förut nämnda dagboksanteckningar, att Samuel Nilsson blev beordrad att jämte sina trupper kvarstanna i Linköping till dess domarna över de fyra förnämste bland de anklagade verkställts.

⁵³ E. Anthoni, a. a., 2 (Hfors 1937), s. 37, not 3.

hertigen med sin gemål och den då 6-årige hertigen Gustav Adolf till Reval med en krigsstyrka på omkring 8 000 man. Ankomsten till Reval ägde rum den 9 augusti. Furstinnan och den unge hertigen lämnades under det följande fälttåget kvar i Reval, där för övrigt hertiginnan den 22 april påföljande år födde sonen Karl Filip. Närmast under hertigen fördes krigsbefälet av Carl Carlsson Gyllenhielm, Samuel Nilsson Ross och den gamle Carl Henriksson Horn.⁵⁴

Förberedelserna för fälttåg av sådant slag torde inte alltid ha kunnat genomföras helt gnisselfritt. I alla händelser finns i urkunderna bevarat ett dokument som tyder på att vissa svårigheter uppstått för Samuel Nilsson Ross. Under arbeten våren 1600 vid Eskilstuna utbröt bland krigsfolket missnöje över lön och mat, och slottsfogden misshandlades. Samuel Nilsson Ross var närvarande och lyckades inte avstyra bråket. Han fick därför ett allvarsamt brev av hertigen om sin krigsdisciplin.⁵⁵

Samuel Nilsson Ross' verksamhet kom efter framkomsten till Reval att under återstoden av hans liv vara förlagd till Baltikum. Han utnämndes före fälttågets början till överste för hertigens fotfolk i Livland,⁵⁶ varvid hans befäl över trupperna i det egentliga Sverige, väl närmast omfattande det blivande Södermanlands regemente, upphörde.

Krigshandlingarna började strax därefter, och i september 1600 intogs Perna; ett par månader därefter föll Fellin i hertigens händer, och den 27 december 1600 erövrades även Dorpat. I samtliga dessa drabbningar återfinnes Samuel Nilsson Ross bland anförarna.⁵⁷ I början av år 1601 hade större delen av Livland fallit i hertig Karls händer. Sedan Kokenhusen intagits i slutet av mars, varvid Samuel Nilsson Ross anförde de mellersta belägringsstyrkorna mot stadsporten, fann hertigen det nödvändigt att anskaffa truppförstärkningar. I början av april sändes översten Samuel Nilsson Ross hem till moderlandet för att organisera nya stridskrafter från Södermanland, Västmanland, Östergötland och Småland.⁵⁸ Transporten av trupperna blev äventyrlig. Samuel Nilsson råkade nämligen ut för haveri vid Gotland,

⁵⁴ C. Rogberg, *Konung Carl den niondes fälttåg i Lifland år 1600* (Uppsala 1859).

⁵⁵ Utkast till en historia om Kongl. Södermanlands Regemente, 1, s. 48, samt Hertig Karls Registratur 1600 29/5, (RA).

⁵⁶ Werwing, a. a., 2, s. 25 ff. Werwing uppger efter Carl Carlsson Gyllenhielm, att Samuel Nilsson Ross utnämndes till »Överste General».

⁵⁷ B. C:son Barkman, a. a., s. 446 och 450. (Jfr även Carl Carlsson Gyllenhielms anteckningar, s. 329).

⁵⁸ Utkast till en historia om Kongl. Södermanlands Regemente, 1, s. 49. RR.

varvid hans fartyg »Rosen» sjönk. Besättningen räddades och större delen av förråden kunde bärgas.⁵⁹ Han tvingades i samband därmed att återvända med en del av sin styrka till det egentliga Sverige. Vid underrättelsen därom gav hertigen uttryck för sitt häftiga humör i den drastiska förebråelsen: »Men thet är altidh frusin jordh för lathe swin.»⁶⁰ Källorna förmäler ej, när Samuel Nilsson Ross anlände till hertigens kvarter. Så sent som den 19 augusti 1601 efterlyser hertigen trupperna i ett brev till Mauritz Leijonhufvud. Den 3 november samma år erhåller Samuel Nilsson hertigens fullmakt att vara ståthållare på det viktiga fästet Narva på gränsen mot Ryssland »så wäll uthi Staden som opå Landett». Hertig Karl förordnade samtidigt att Wesenbergs, Lais' och Ober-Pahlens (»Öfre Poland») slott och län skulle läggas under Narva.⁶¹ Genom den omfattning uppdraget innebar torde Samuel Nilsson Ross' ställning snarare ha motsvarat en guvenörs än en ståthållares. J. A. Almquist nämner honom också såsom guvernör i Narva.⁶² En kort tid därefter, den 16 november, bryter hertigen upp med sin familj för att över Finland och den långa vägen runt Bottniska viken begiva sig till Stockholm.

De närmaste åren bjuder för Samuel Nilssons vidkommande inte på tillfälle till några stora militära bragder. Flera av de erövringar som gjordes av svenskarna 1600—1601 återtogs under de närmast följande åren av polackerna. Sålunda föll Fellin i polackernas händer i maj 1602 och Dorpat i april 1603, för att här nämna de viktigaste förlusterna. Det vill synas som om det försämrade läget för svenskarna delvis orsakades av den omständigheten att den högsta krigsledningen låg på alltför många händer, sedan överbefälhavaren greve Johan av Nassau år 1602 lämnade sitt uppdrag. Även brist på proviant och pengar synes ha medverkat till den svaghet, som kännetecknade de svenska trupperna vid denna tid. Samuel Nilsson Ross, som jämte Reinhold Anrep och Henrik Liewe den 20 juni 1602 erhållit fullmakt att vara krigsöverstar i Livland,⁶¹ då greve Johan av Nassau avrest, får upprepade gånger anvisningar av hertig Karl om hur beredskapen och provianteringen bör organiseras.⁶³ Den 13 september 1602 förordnas Anders Lennartsson [Forstena-ätten], som anlant med förstärkningar, samt Arvid Eriksson [Stålar] till överstar med besked att de tillsammans med de förut nämnda överstarna skall utöva krigsbefälet

⁵⁹ RR 1601 1/8.

⁶⁰ B. C:son Barkman, a. a., s. 471, och där anförd källa.

⁶¹ RR.

⁶² J. A. Almquist, a. a., 4, s. 214.

⁶³ RR 1602, skilda ställen.

i Livland;⁶¹ det ytterligare ökade antalet befälhavare torde inte ha förbättrat förutsättningarna för en effektivare krigsledning. Samuel Nilsson synes för sin del ha dragit sig tillbaka till Narva, där han hade många även icke militära uppgifter att fullgöra.

Som guvernör vid landets viktigaste utpost mot Ryssland har han många kunskeparuppdrag. Kapplöpningen mellan hertig Karl och konung Sigismund om Rysslands bevägenhet måste helt naturligt kräva stor uppmärksamhet hos ståthållaren på gränsfästningen, inte minst då den ene usurpatorn avlöser den andre under »den stora oredan» i Ryssland. Åtskilliga rapporter från Samuel Nilsson Ross till hertig Karl och direktiv från hertigen till guvernören avskickades också under denna tid, avhandlande ryska truppsammandragningar, förbud för danskar att bosätta sig i Narva, rykten om den falske Dimitrij o. s. v.⁶⁴ Då Samuel Nilsson Ross i mars 1603 inte lyckats utforska ärendet för den beskickning från Stralsund och Lübeck, som då passerat Narva på väg till Moskva, blir hertig Karl misslynt och tadlar sin guvernör därför i ett brev den 27 augusti samma år.⁶⁴ Även andra orsaker till missnöje med sin ståthållare finner hertigen vid denna tid. Strax före Dorpats fall skriver sålunda hertigen att »Wij hafue förnummit, Samuel Nilsson, att I förholle edher allt opå Narfwen och ellies der om kring i Finland och annorstedz och intet lathe edher finne på then ort ther något godt warder uthrettat, icke heller beflite I edher om att komme Dorpt med proviant eller annen undsetning till hielp».⁶⁵ Anledningen till att ståthållaren inte befann sig bland Dorpats försvarare synes främst ha varit att han upptagits av svårigheter att hålla en tillfredsställande proviantförsörjning för den stora garnisonen i Narva. Indirekt antydes detta genom olika brev från hertig Karl den närmaste tiden därefter, vilka innehåller åtskilliga förebråelser angående provianthushållningen och höförråden på gränsfästningen.⁶⁶

När hertigen längre fram finner att Samuel Nilsson tagit sig orådet före att avsätta en av hertigen utnämnd tullnär, och att han ej tillräckligt snabbt efterkommit en del befallningar från hertigen, ger hertigen uttryck åt sin förvåning och säger: »Wij tycker det är underligitt, att Du Samuel Nilsszonn som säges wara wår tienere giör oss emoth i så monge stycken».⁶⁷ Det är obekant vilka skäl Samuel Nilsson Ross anfört, men det framgår av riksregistraturet att han inkommit till det kungliga kansliet med en längre inlaga. Konung Karl IX åter-

⁶⁴ H. Almquist, *Sverige och Ryssland 1595—1611* (Uppsala 1907), s. 73 ff.

⁶⁵ RR 1603 23/3.

⁶⁶ RR 1603 9/4, 22, 25/5, 9/7.

⁶⁷ RR 1604 15/2.

kommer nämligen till honom i ett brev, där man kan spåra något mildare tongångar, även om brevet innehåller en del sarkasmer: »Hwad annet dig fehler, så inthet fehler dig papper och bleck.»⁶⁸ Emellertid fortsätter anmärkningarna att hagla över Samuel Nilsson, och han anmodas att sända ombud till konungen för att lämna förklaringar till underlåtna åtgärder ifråga om köpenskapen i Narva, proviantering, löneutbetalningar, personaldispositioner m. m. Samuel Nilsson tycks ha funnit det bäst att själv resa till konungen och förklara sig. Den 18 juli 1604 infinner sig Samuel Nilsson Ross hos Karl IX.⁶⁹ Vad som förekommit vid samtalen med konungen är inte känt, men guvernören i Narva synes med framgång ha utvecklat sina argument och uppnått försoning med sin herre. Den förläning han fick den 3 augusti 1604, medan han ännu vistades i moderlandet, omfattande Vörå socken och Nordesta fjärdingen i Mustasaari i Österbotten att behålla så länge han brukades i konungens och rikets tjänst,⁷⁰ kan otvivelaktigt betraktas som bevis för den uppnådda försoningen. Att han under detta sitt troligen både första och sista besök i moderlandet efter den äventyrliga trupptransporten år 1601 även hade andra viktiga privata intressen att bevaka, framgår av det förhållandet, att en häftig arvs tvist uppstått, sedan hans halvbroder Erik Stråles änka Märta Knutsdotter år 1603 avlidit;⁷¹ även hans moder, Hilla Nilsson, hade avlidit nämnda år⁷¹ och hans fader, Nils Nilsson, var nyligen död.⁷²

Då Samuel Nilsson ej hade tid att personligen bevaka sina godsin tressen, som blivit störda genom att »någre så wäll aff hans Slächt såsom andre aff Adell» lagt sig till med några av hans arvegods i Småland, Östergötland och Södermanland såsom pant för fordringar på hans föräldrar, utverkar han av konungen ett försvarsbrev på sina gods, så att de stå under hans domvärjo till dess han återkommer från Livland och kan göra avräkning.⁷²

Under sin vistelse i hemlandet erhöll han också instruktioner i en del för sin tjänst aktuella ämnen av konungen. Bland annat skall han tillse att främmande sändebud hindras att bege sig över gränsen till Ryssland.⁷³ Dessutom erhåller han fullmakt att i Finland uppbära proviant, spannmål och penningar för Narvas befästning,⁷⁴ utan tvi-

⁶⁸ RR 1604 24/4.

⁶⁹ *Calendaria Caroli IX.*

⁷⁰ RR. Jfr J. A. Almquist, a. a., 4, s. 214.

⁷¹ Lib. caus. vol. 6, akt 10 (RA).

⁷² RR 1604 24/8.

⁷³ H. Almquist, a. a., s. 82.

⁷⁴ RR 1604 12/8.

vel ett för Samuel Nilsson betydelsefullt medgivande med hänsyn till de tidigare försörjningssvårigheterna. Återresan till Narva synes ha anträtts vid mitten eller slutet av augusti 1604.⁷⁵

Samuel Nilsson Ross' verksamhet som guvernör i Narva synes även i fortsättningen vid sidan av de administrativa uppgifterna ha präglats av såväl diplomatiska som militära uppgifter. Som exempel på hans uppdrag må nämnas det som konungen gav honom i november 1605. Inför de befallningshavande i Ivangorod skulle han framhålla de faror som den dåvarande tsaren Dimitrijs planerade giftermål med konung Sigismunds syster, prinsessan Anna, kunde föra med sig för den ortodoxa religionen. Han skulle också anförtro dem vad man i Sverige menade sig veta om hennes mindre prisvärda enskilda liv.⁷⁶ Meningen med detta uppdrag kan inte ha varit annan än att genom ryktesspridning försämra förutsättningarna för dessa ur svensk synpunkt ogynnsamma planer. I övrigt förekommer uppgifter om ryska dispositioner och förhållanden i de rapporter som Samuel Nilsson Ross då och då sänder till olika myndigheter, och instruktioner i samma ämnen utgår dessemellan från konungens kansli,⁷⁷ numera hållna i en försönlig ton. Det sista uppdraget av denna art erhåller Samuel Nilsson Ross i ett brev från konungen den 23 augusti 1607. Denne befäller honom där att försiktigt fresta ståthållarens i Ivangorod, Saltykovs, trohet med runda löften och sålunda söka spela Ivangorod över i svenska händer.⁷⁸ Det borde vara lätt för Samuel Nilsson att locka Saltykov, enär denne enligt vad konungen erfarit satte stort värde på den svenske ståthållaren.⁷⁹ Om sakens vidare förlopp är intet känt. Troligen fick Samuel Nilsson Ross genom de samtidigt pågående svensk-polska krigshandlingarna aldrig tillfälle att försöka sig på denna uppgift.

De militära uppgifterna påkallade ofta även i fortsättningen Samuel Nilssons närvaro på andra orter, varför flera personer tidvis förordnades till dennes ställföreträdare såsom guvernör.⁸⁰ Samuel Nils-

⁷⁵ Tenchezedell, hwad then Högburne Furste och Herre Her Carl haffwer befaledt Edle och Wälbördigh Samuel Nilsson til Hessle ath uthrette, RR 1604 14/8.

⁷⁶ H. Almquist, a. a., s. 96.

⁷⁷ H. Almquist, a. a., s. 73 ff.

⁷⁸ H. Almquist, a. a., s. 114.

⁷⁹ RR.

⁸⁰ J. A. Almquist, a. a. 2 (Sthlm 1919—1922), s. 661. Det må anmärkas här, att bland de utsedda ställföreträdarna åren 1604—1606 befann sig Nils Hansson [Bagghufvud], vilkens söner adlades med hillebard-två-rosor-vapnet i två av sköldens fyra fält. Nils Hansson [Bagghufvud] var för övrigt ståthållare i Narva från 1615 till 1617.

son Ross nämnes sålunda år 1605⁸¹ som överste för krigsfolket på Revels fästning och år 1607 såsom överste för svenska och tyska krigsfolket till häst och fot i Livland.⁸² Huruvida Samuel Nilsson Ross deltog i det mindre lyckosamma slaget vid Kirkholm i september 1605 eller i erövringen av Wittenstein vid midsommaren 1607 har ej kunnat utrönas. Hans mångskiftande uppdrag, som synbarligen utförts med kraft och till överhetens belåtenhet, föranledde konungen att den 27 maj 1607 förläna honom Esbo kungsgård i Nyland jämte 34 bönder i den kringliggande socknen under frälserätt.⁸³

Såsom nämnts hade flera av de livländska erövringar som gjordes av svenskarna åren 1600—1601, under de närmast följande åren återtagits av polackerna. De svenska ansträngningarna under de följande åren torde ha gällt återerövringen av dessa orter. Samuel Nilsson Ross, som spelat en viktig roll vid deras första erövring, torde ha varit starkt intresserad av återerövringsplanerna, och hans sista företag gäller också ett försök att storma Dorpat.

I mitten av september 1607 gör svenskarna ett anfall mot Dorpat; Karl IX mottager en rapport därom den 22 september.⁸⁴ Striden synes ha varit mycket häftig. Den 21 oktober får konungen muntligt besked, att hans guvernör stupat vid Dorpat. I sin dagbok säger konungen att han hoppas att rapporten ej är sann.⁸⁴ Men den 31 oktober får konungen genom sin enspännare bekräftelse att Samuel Nilsson Ross verkligen stupat. Konungen antecknar då i sin dagbok: »Der haffver iagh mist en trogen och duglig man, hwilkens like icke många finnes i Suerige. Mē paciencia, alles von Gott.»⁸⁴ Om uppriktigheten i hertigens känslor kan ingen tvekan råda.

Om Samuel Nilsson Ross' person vet man ej mycket utöver vad de officiella källorna innehåller. Det i detta hänseende sparsamma materialet antyder att han varit en tapper krigare. Hans skenbara oversamhet vid svenskarnas motgångar åren 1602—1604 kan ha sin förklaring i förhållanden som han ej kunnat råda över. Tillförseln av proviant och penningar till den stora garnisonen i Narva synes ej ha fungerat tillfredsställande. Krigsfolket tycks ha varit uttröttat, och det vill synas som om avlösningar ej kunnat ordnas i behövlig omfattning.⁸⁵ Avsaknaden av en överbefälhavare synes emellertid ha varit det främsta skälet till den bristande samordning av försvarsberedsk-

⁸¹ Fullmakt 1605 18/9, RR.

⁸² Schlegel och Klingspor, a. a., s. 252.

⁸³ J. A. Almquist, senast a. a., s. 452.

⁸⁴ *Calendaria Caroli IX.*

⁸⁵ Se t. ex. RR 1602 31/10.

pen som förelåg vid denna tid. Även om Samuel Nilsson Ross ej lyckades bemästra alla kinkiga situationer (jfr t. ex. episoden vid Eskilstuna strax före krigståget till Livland och det långa dröjsmålet efter skeppsbrottet vid Gotland år 1601) bör han nog kunna betecknas som en av Karl IX:s duktigaste och trognaste anhängare.

Hans goda utbildning torde ha kombinerats med ett vinnande sätt varom episoderna vid besöket av de danska hovmännen i fältlägret vid Kalmar och uttalanden av Carl Carlsson Gyllenhielm samt den ryske ståthållarens utsago år 1607 bär vittne, liksom möjligen även hans framgångar vid besöket hos Karl IX i juli—augusti 1604.

Det må tilläggas, att Samuel Nilsson Ross' födelseår är okänt, och att hans äktenskap var barnlöst,⁸⁶ samt att hans änka, Karin Andersdotter Cruus något år efter Samuel Nilsson Ross' död gifte om sig med konung Karl IX:s kammarjunkare, häradshövdingen i Lagunda härad i Uppland, Frans Henrik Wackerbart.⁸⁷

Det skulle föra för långt att här närmare utreda den släktkrets som Samuel Nilsson Ross genom födsel tillhörde med anknytningar till Södermanland, Östergötland, Uppland och Västmanland. En del uppgifter härom av mera allmänt intresse kommer att publiceras senare i annat sammanhang. Här må blott framhållas, att en relativt nära släktskap kan konstateras mellan de två hillebard-två-rosor-ätterna Nils Nilssons till Järna ätt (inklusive Samuel Nilsson Ross) och ätten Bagghufvud.⁸⁸ Någon släktskap mellan dessa ätter och den återstående ätten med samma vapen, Fägerskiöld, har däremot inte kunnat beläggas.

VIII. Slutankmärkning om svärdets tidigare tillhörighet

För att så till sist återkomma till Gustav II Adolfs polska svärd kan som resumé av det föregående sägas följande.

Benämningen »Fägerskiöldska svärdet» bör efter de här gjorda konstaterandena utgå, och till uppgifterna om Gustav II Adolfs polska ceremonisvärd bör i stället kunna fogas upplysningen: »Har tillhört krigsöversten och guvernören i Narva, Samuel Nilsson Ross till Hässlö (Badelunda socken, Siende härad, Västmanland).» Hur Samuel Nilsson Ross erhållit svärdet torde inte kunna utredas. Under vilka former har det då överlämnats till konung Gustav II Adolf?

⁸⁶ Lib. caus. vol. 6, akt 10 (RA).

⁸⁷ Elgenstierna, a. a., 2, s. 130. J. E. Almquist, a. a., 1, s. 64, samt J. A. Almquist, Frälssegodsen i Sverige under storhetstiden, 1, passim.

⁸⁸ En antydning därom ges i Elgenstierna, a. a., 9, s. 251, ehuru släktsammanhanget där råkat bli felaktigt.

Det ligger frestande nära till hands att gissa, att Samuel Nilsson Ross vid sitt förut nämnda försoningsmöte med konung Karl IX i juli—augusti 1604 — troligen det sista besöket han gjorde i hemlandet — förärat konungen eller den unge hertigen det praktfulla bathorianska svärdet med dess vackra heraldiska utsmyckning. Hur därmed egentligen förhållit sig torde emellertid få förbli en hemlighet.

JURIS PROFESSOR BENEDICTUS OLAI CRUSIUS' HÄRKOMST

AV YRJÖ BLOMSTEDT

De hittills kända uppgifterna om juris professorn vid Uppsala universitet, juris doktor Benedictus Olai Crusius' († 1633) ursprung äro synnerligen få, vilket framgår bl. a. av Jan Eric Almquists biografi över honom i Svenskt Biografiskt Lexikon.¹ Patronymikon ger faderns namn Olof, den inte sällan förekommande hemortsbeteckningen »Orebroensis» ger hemstaden Örebro, men därmed allt. En liten korrigeriug i ett hovrättsprotokoll gav dock undertecknad impulsen till vidare efterforskningar, vilka slutligen ledde till positivt resultat och problemets lösning.

Den digra volymen nr 13 i serien Libri causarum i Svea hovrätts arkiv innehåller akterna i ett stort arvsmål mellan advokaten, fil. magister Nicolaus Sabancorus² (efter hans död hans arvingar), käreandé, och kamreraren i Finland, sedermera borgmästaren i Stockholm Hans Henriksson,³ svarande. I volymen finns även hovrättens protokoll i målet, och i protokollet av den 10 juni 1628 står bl. a. att läsa:

»Samme dagh instegh och för Rätten D: Benedictus Olai och gaf tillkenna om den vidlöftige saaken, som i många åhr hafwer hängt här i Rätten emellan hans stiuffader och Nicolaum Sabanc: och mädhan hans swärfadher siuker ähr och han så wäll som hans syskon i saken äre Interesserede», varför doktor Bengt ansökte och erhöill tillstånd att föra talan i målet. Ordet »stiuffader» företer klara spår efter radering och korrigeriug, och under den skymtar ännu det tidigare »swärfader», vilket alldeles intill fått stå kvar i oretuscherad form. Även i protokollen av den 21 juni och den 29 november kallas Hans Henriksson doktor Bengt Crusius' swärfader.

Detta skulle betyda, att Benedictus Olai Crusius skulle varit gift med en dotter eller styvdotter till Hans Henriksson, men enligt Alm-

¹ Jan Eric Almquist, Benedictus Olai Crusius (SBL 9, s. 438—441).

² Om Sabancorus se Sture Petréu, Våra första advokater, s. 10—11 (Svensk Juristtidning 1947).

³ Om Hans Henriksson se bl. a. Stockholms rådhus och råd, 2, s. 33; Jan Eric Almquist, Lagsagor och domsagor, 2, s. 55; Yrjö Blomstedt, Laamanninja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito, s. 384.

quist (SBL 9, s. 439) var han gift med en dotter till stockholmsguldsmeden Lorentz Hartman; Almquists uppgift är klart verifierbar. Då måste korrigeringen till »stiu ffader» vara riktig, vilket bekräftas icke endast av orden »han så wäll som hans syskon i saken ähre Interesse-rede» utan även av följande passus i hovrättsprotokollet av den 25 oktober 1620:

»Så begärde Sabanchorus nu som tillförene een Promotorial skriffitt ditt utt [= till Tyskland], detta samma gjordhe Hans Hindersson, och effter han hadhe sin styffson Bängt Oloffsson der uthe, will han skrifwa honom till att han och ähr der hoos medh på samme tidh . . .».

Av andra uppgifter i Libri causarum vol. 13, vilka uppgifter redan tidigare blivit publicerade bl. a. av Ebbe Kock⁴ och Ivan Svalenius⁵, vet man, att borgmästaren Hans Hënrikssons antecessor matrimonii var hertig Karls bekante sekreterare Olof Claesson († 1595) från Örebro. Benedictus Olai Crusius var alltså en son till Olof Claesson och Kerstin Erikdotter i dennas 1. gifte.

Här möter oss dock ännu en svårighet: enligt uppgifter i den genealogiska litteraturen hade Olof Claesson tre barn, döttrarna Maria och Kerstin samt sonen *Olof*.⁶ Denna uppgift är hämtad direkt ur en släkttavla i Libri causarum, vol. 13. Det är dock inte fråga om någondera av de släkttavlor, som parterna inlämnade i rätten enligt protokollet av den 20 juni 1620 (»Sabanch: inlade sin Slächt-Linea, så och Hans Hindersson sin»), ty dessa meddelar synnerligen kortfattat, att »Olof Claesson hade tre barn, vilka ärvde sin fader». Den släkttavla som meddelar namnen på Olof Claessons barn är av långt tidigare datum och hör synbarligen som bilaga till det material, med vilket parterna sökt bevisa sina rättmätiga krav. Dess upphovsman är kamreraren Lars Jönsson (påskriften på baksidan lyder »Lars Jönssons och hans Wederparters Arff-Linia») och den har synbarligen inlämnats i Stockholms rådstugurätt redan år 1596, då Lars Jönsson och Jakob Teits arvingar processade om en del av det arv, som senare förde Sabancorus och Hans Henriksson till hovrätten. Det kan även påpekas, att barnens namn inte synes vara skrivna samtidigt med släkttavlans författande, utan de äro tillagda med annat bläck, men av samma hand. Detta kan möjligen betyda, att de blott äro med för

⁴ Ebbe Kock, Till Benedictus Olai's släktförbindelser (PHT 1920, s. 1—3), jämte polemik mellan Nils Östman och Ebbe Kock, PHT 1920, s. 144—145, 209—210.

⁵ Ivan Svalenius, Sekreteraren Olof Claesson († 1595) och hans »handlingar» (PHT 1943, s. 127—135).

⁶ Ebbe Kock, a. a., s. 3; Ivan Svalenius, a. a., s. 130 (släkttavla).

fullständighetens skull och basera sig helt enkelt på gissningar eller minnesuppgifter. Viktigast är dock, att uppgifterna inte härstammar från Sabancorus — en halvkusin till »Olof Olofsson» — eller från Hans Henriksson — »Olof Olofssons» styvfader —, utan från en långt avlägsnare person i släktkretsen. Lars Jönssons släkttavla har alltså felaktigt infört en »Olof» i doktor Benedictus Olai Crusius' ställe och den sistnämnde har ej kunnat inpassas i sitt rätta genealogiska och, märk väl, kulturhistoriska sammanhang.

I själva verket är nämligen Benedictus Olai Crusius en medlem av den kanske mest betydelsefulla krets⁷ av lärda ofrälse män, som Sveriges 1500- och 1600-tal har att visa. Andreas Olai, juris doktor och hertig Johans kansler, och Benedictus Olai, medicine och filosofie doktor⁸ och Erik XIV:s livmedikus, voro hans faders morbröder. Fadern Olof Claesson själv jämte sin äldre halvbroder Laurentius Svenonis Wager hade studerat vid flera utländska universitet. I sin egen generation hade Benedictus Olai Crusius inte enbart sin styvfaders motpart i processen, Nicolaus Sabancorus, filosofie magister, utan räknade bland sina kusiner även hovkanslern Nicolaus Chesnecopherus, juris doktor, och Uppsala-professorn Johannes Chesnecopherus, medicine doktor.⁹ Då Almquist inte haft kännedom om Benedictus Olai Crusius' föräldrar, har han sökt förklara hans val av levnadsbana bl. a. med impulser från Örebro skola, vilken som bekant hade juridik på läseschemat.¹⁰ Detta kan naturligtvis ha bidragit, liksom även styvfaderns dagliga arbete såsom lagläsare bl. a. i Örebrotrakten, men främst — allt annat överskuggande, kunde man kanske säga — står där en märklig släkttradition, grundad av Andreas Olai och hans i Leipzig deponerade »släktfond», en släkttradition med enastående lärdomshistorisk bärvidd.

Benedictus Olai Crusius är således på intet sätt undantag från regeln, att ståndscirkulation och val av levnadsbana i 1500- och 1600-talets svenska samhälle voro främst »miljöbetingade» företeelser.

⁷ Se släkttavla i PHT 1943, s. 130.

⁸ Kallas i SBL 3, s. 176, »med doktor och troligen fil. magister», men skriver själv egenhändigt »medicinae et philosophiae doctor», Lib. causarum, vol. 13. Då SBL omnämner, att han 1549 blev fil. magister i Wittenberg, är det troligen fråga om en lapsus calami: »troligen fil. magister» pro »troligen fil. doktor».

⁹ Förutom a. a. av Kock och Svalenius se även Paul Wilstadius, Chesnecopherernas morfar »Herr Sven» och deras moder »Ingrid Svenonis Olai».

¹⁰ SBL 9, s. 438.

KONRAD VON PYHYS FÖREGÅENDEN

AV GOTTFRID CARLSSON

I en liten uppsats om Konrad von Pyhy, till större delen bestående i avtryck av ett par dittills obegagnade aktstycken till dennes historia från tiden för hans fall 1543, skriver Emil Hildebrand, *Historisk Tidsskrift* 1883: »Gustaf I:s bekanta kansler samt öfverste krigs- och regementsråd tillhör alltjämt de gåtfulla personligheterna i vår historia». Av fortsättningen framgår, att förf. därvid i synnerhet tänkte på den till sist störtade kanslerns härkomst och på den del av hans bana, som låg före överflyttningen till Sverige i augusti 1538. Martin Luthers uttalanden, i vilka kanslern konsekvent svärtades som en äventyrare, »ein loser bube» och en skrytsam bedragare utan rätt till den doktors-titel han förde, forforo att påverka omdömet om mannen. Det var i samband härmed denne tedde sig så »gåtfull».

Men vad som gällde då, för mer än sjuttiofem år sedan, har inte längre tillnärmelsevis samma giltighet. Modern forskning har skingrat det mesta av dunklet kring Konrad von Pyhys tidigare levnadsöden. I sin doktorsavhandling om Georg Norman 1937 har Ivan Svalenius (s. 40 f.) infogat en i all sin korthet utmärkt sammanfattning av de rön, som dittills uppnåtts om kanslerns antecedentia och som gingo vida utöver vad Emil Hildebrand visste. Nu kan dock ett och annat tilläggas för ämnets mera fullständiga belysning.

Mannens egentliga hemstad var Frankfurt a. M.; detta angavs, när han 1518 resp. 1520 inskrevs vid universiteten i Wittenberg och Leipzig. Senare kallas han någon gång »Augustanus».¹ Redan härav är det sannolikt, att han egentligen tillhörde en gren av den augsburgska patriciersläkten Peutinger; själv bar han detta tillnamn ännu långt fram på 1530-talet. Till yttermera visso omtalas i ett inför Gustav Vasa troligen 1543 avgivet vittnesmål, att han var »vetter» och blodsförvant till en person, som på sin tid var kejsar Maximilians hovkansler.² Härmed åsyftas tydligen ingen mindre än den berömde humanisten och stadsskrivaren i Augsburg Konrad Peutinger d. ä. († 1547), som efter långvarig verksamhet i kejsar Maximilians tjänst slutligen blev

¹ E. Hildebrand, a. st., s. 227.

² Hildebrand, a. st.

även Karl V:s råd. Enligt vittnesmålet var det denne frände, som skaffade honom själv anställning hos kejsar Karl.³

Men dessförinnan hade han (i Italien?) fortsatt sina universitetsstudier. Härunder hade han senast 1527 förvärvat juris doktorsgrad. Han kallas nämligen doktor och »lerer der rechten», när Karl V den 6 december nämnda år i Burgos i Kastilien i smickrande ordalag utnämnde honom till sitt råd.⁴ Denna ställning innehade han sedan i ungefär ett årtionde. Han kom därvid även att tjäna kejsarens broder, konung Ferdinand. På hösten 1535 möta vi honom återigen i en samtida källa. »Doctor Conrat Pewtinger» inlämnade då vid Ferdinands hov en supplik om att få tillgodonjuta »sein verfallen ausstendig dienstgelt», och hans anhållan beviljades. I maj 1536 återkom han med en liknande framställning, som också bifölls.⁵ Ett brev till honom, skrivet på våren 1542 medan han var i Gustav Vasas tjänst, bör i detta sammanhang nämnas. Brevskrivaren, hertig Henrik d. y:s av Braunschweig-Wolfenbüttel förtrogne rådgivare Balthasar von Stechau, erinrar honom där om den tid, då de bägge som goda vänner samarbetade hos kung Ferdinand i Ungern »und sonst mehr ortern».⁶

Från året 1536 äro ytterligare en del för vårt ämne betydelsefulla biografiska aktstycken kända. Två av dem bestå i en brevväxling med det kumainziska rådet doktor Johannes Hornsberg, varvid von Pyhy 9 aug. från Nürnberg tillskriver denne med underskriften »Conradus de Pyhy, doctor etc., radt etc.» och den 13 aug. får svar av doktor Johannes, adresserat till »Conradh von Pyhy, der Rechte doctor und Kay. M:t Radt und dyner».⁷ Det är först här han framträder under namnet von Pyhy; namnbytet har måhända skett i samband med att han, som det berättas, av kejsar Karl slogs till riddare.⁸

På våren samma år 1536 omtalas han som gift med Katarina Unwirt (Unwirtin), dotter till en förmögen borgare i Leipzig; giftermå-

³ En otryckt modern doktorsavhandling från München: H. Lutz, Konrad Peutingen, Beiträge zu einer politischen Biographie (filmkopia i Lunds universitetsbibliotek) tycks sakna uppgifter om Augsburgsläkten Peutingers förgreningar.

⁴ L. Sjödin, MRA 1933, s. 118 f.

⁵ Densamme i PHT 1957, s. 157.

⁶ G. Carlsson, Der schmalkaldische Bund und Schweden (Festskrift Otto Becker, Wiesbaden 1954), s. 40, not 31.

⁷ Svalenius, a. st.; jfr E. Hildebrand i HT 1883, s. 227.

⁸ Riddarslagningen omtalas i det oyannämnda vittnesmålet från 1543, och själva faktum kan inte gärna betvivlas; där säges den emellertid ha försiggått före utnämningen till kejsarligt råd (1527). Enligt en annan källa (Svalenius, s. 41) skulle v. Pyhy ha mist sin riddarkedja under tillfällig vistelse i Schweiz vid mitten av 1530-talet.

let hade av allt att döma ingåtts rätt långt dessförinnan. Ett köpekontrakt 5 april 1536, som påträffats i Leipzigs Ratsarchiv, ger vid handen, att äktenskapet då ännu ej var upplöst men att fru Katarinas bröder och systrar — föräldrarna voro döda — för tillfället inte visste, var hon eller hennes make »Conradt Bautner» befann sig eller om hon själv fortfarande var i livet.⁹

Äktenskapet blev olyckligt. Redan på sommaren 1536 synes Konrad von Pyhy ha varit i nära förbindelse med familjen von Kökeritz¹⁰, från vilken han hämtade sin andra hustru Anna, som sedan delade hans liv i Sverige. Genom detta nya gifte ådrog han sig anklagelsen för bigami, som 1541, vederligen för första gången, framfördes till Gustav Vasa av Martin Luther; reformatorn tycks här ha förgätit sitt samtycke kort förut till den hessiske lantgreve Filips beryktade dubbeläktenskap. Den svenske monarken, som fortfarande satte värde på sin kansler, avvisade då beskyllningen: kanslern hade upplyst honom om att han skilt sig från Katarina Unwirt i anledning av hennes otuktiga och otillbörliga leverne.¹¹ Fru Katarina ville givetvis inte låta detta gälla utan anmodade sedermera åtskilliga personer och myndigheter att söka åstadkomma rättelse i saken. Bland dem, av vilka hon begärde intervention, var 1541 även staden Lübecks råd, som genom borgmästaren Claus Brömse då hemställde till herr Konrad att återtaga den förskjutna makan eller åtminstone förse henne med ett anständigt underhåll.¹² Och år 1544, efter von Pyhys fall och fängsling i Sverige, ingrep till hennes förmån ånyo Martin Luther, som härvid i höga toner lovordade henne och hennes dygder; det skedde (april 1544) i skrivelser till de båda numera genom Brömsebroförbundet intimt förbundna nordiska kungarna Gustav och Kristian III.¹³ Ungefär samtidigt förmådde hon genom staden Leipzigs magistrat sin landsherre hertig Moritz av Sachsen, sedermera kurfursten, att till Gustav Vasa överbringa bittra klagomål över hennes »hauswirt doctor Konradt Peutinger», av vilken hon hade blivit »ubel angefurdt in Niederlandt und andere ort», och Moritz skrev då till kung Gustav och begärde, att denne skulle förhjälpa »das arme weyb» till hennes rätt.¹⁴

⁹ Jfr Svalenius, s. 40, not 3.

¹⁰ Svalenius, s. 41.

¹¹ Martin Luthers Werke (Weimarupplagan), Briefwechsel, 9, s. 428 ff.

¹² L. Sjödin i HH 26: 3, s. 199 f.

¹³ Martin Luthers Werke, Briefwechsel, 10, s. 550 ff. (12 april 1544).

¹⁴ Hert. Moritz till kon. Gustav, Leipzig 3 mars 1544. Koncept i Copial 187, fol. 6, Dresdens Hauptstaatsarchiv. Jfr Tegels uppgift (II, s. 197), att doktor Konrad förde sin hustru Katarina »omkringh uppe i Tydschland, sedhan til Nederlandh och så Flanderen, ther han leffde henne effter sigh i armodh och älendh». Detta grundar sig säkerligen på en i huvudsak välunderrättad källa.

Kort förut hade Katarina själv (1 mars) sänt en klagoskrift till Kristian III: doktor Konrad hade övergett henne efter att ha förlösat hennes fäderneärv.¹⁵ Slutligen erhöll hon av sin forne make genom lybsk förmedling 400 thaler, som hon i maj 1550 kvitterade.¹⁶

Vi återvända emellertid till Konrad von Pyhys förhållanden på 1530-talet. I februari 1537 var han i Speier.¹⁷ Halvtannat år senare kom han till Sverige och blev där inom kort kung Gustavs kansler. Hans väg dit togs över Danzig, och om hans sista veckor i Weichselstaden föreliggande intressanta, hittills alldeles okända underrättelser.

I Danzig befann sig då Gustav Vasas sedan 1534 förrymde tyske sekreterare Wulf Gyler, vilken där bl. a. verkade som hertig Albrekts av Preussen kunskapare och rapportör.¹⁸ Härunder stod han stadsstyrelsens främste man, borggreven Hans von Werden, nära. Även denne hade intim kontakt med den preussiske hertigen, och det är en skrivelse från herr Hans till hertig Albrekt vi ha att tacka för de första upplysningarna om Konrad von Pyhys Danzigvistelse.

Hans von Werdens rapport, som i befintligt skick är odaterad men uppenbarligen skriven i senare hälften av juni 1538, var föranledd därav, att hertigen-adressaten genom Wulf Gyler hade låtit varna honom för en viss »doctor», som nu dykt upp i Danzig och sades vilja bege sig till Sverige. Herr Hans berättar, att han själv föregående dag hade samtalat med personen i fråga och därvid fått ett gott intryck av mannen, som omnämnt, att han tjänat Karl V »in allen kriegshendeln», bl. a. i Afrika och framför Wien.¹⁹ Doktorn hade också haft åtskilligt att förtälja om en italiensk greve Mirandola, som ävenledes varit i kejsarlig tjänst och nu en tid tillsammans med doktorn uppehållit sig i Danzig men nyligen avrest till Sachsen och Magdeburg. Denne greve hade — sade han — på sin tid varit en av kejsarens tappreste krigshjältar men fallit i onåd, sedan han på grund av en tvistighet dräpt sin frände Pico de Mirandola och dennes son, medan de sovo på sitt slott i Italien.²⁰ Därefter hade han gått över till Karl V:s fiende konung Frans I och i den förres senaste krig mot

¹⁵ Svalenius, s. 41.

¹⁶ Ratsbuch, Bd 10, fol. 47 v., Leipzigs Ratsarchiv.

¹⁷ Svalenius, s. 41.

¹⁸ Jfr HT 1924, s. 180 ff.

¹⁹ Mellan »in Affrica» och »vor Wienna» står i akten en Ortsbestämning, som jag vid dechiffringen tyvärr inte kunde läsa. Med »Affrica» avses troligen det tunisiska fälttåget 1535, med »vor Wienna» ett av de turkiska angreppen, 1529 eller 1532 eller bäggedera.

²⁰ Dråpet förövades i oktober 1533. Stammtafeln zur Geschichte der europ. Staaten, II (1953), Tafel 133.

Frankrike (från 1536) gjort kejsaren stor skada men under fastan 1538 genom pfalzisk medling tagits till nåder igen av Karl mot löfte att återgå i kejsarlig tjänst.²¹

Några dagar senare fick hertig Albrekt även från Wulf Gyler en rapport om doktorn. Den var skriven med vetskap om innehållet i Hans von Werdens meddelande men hållen i en väsentligen annan ton än detta. Till synes främst med hänsyn till främlingens något mystiska samspel med greve Mirandola var han misstänksam mot den förre, i vilken han troligen såg en förstucken habsburgsk agent. Genom den kände Danzigborgaren Jakob Kampe, som var Gustav Vasas specielle förtroendeman i staden och hos vilken doktorn tycks ha tagit in, hade han erfarit, att denne kallade sig Konrad von Pyhy («von Poygen»), och han hade därefter hos Jakob Kampe uppsökt mannen, som han nu flera gånger samtalat med. von Pyhy hade dock inte för honom velat röja vare sig sina föregående eller sina planer för framtiden. Då Gyler i kunskapsarsyfte yttrade: »käre herr doktor, jag hör av många, att I ämnen er till konungen av Sverige», rodnade han och svarade, att detta aldrig hade varit hans mening; pratet därom skulle ha uppkommit genom sammanblandning med en vän till honom, som verkligen hade för avsikt att, åtföljd av några goda krigsmän, bege sig till kung Gustav. Men han talade mycket väl om den svenske härs-karen, och Wulf Gyler var övertygad om att han dolde sanningen, när han förnekade sin plan att fara till Sverige. Brevskrivaren misstänkte, att han i själva verket var identisk med den vän han omnämnde. I ett postskriptum tillfogas, att också herr Hans von Werden numera börjat hysa betänkligheter i avseende på doktors förehavanden.²²

Wulf Gylers förmodan visade sig vara riktig. Ännu den 22 juli var von Pyhy i Danzig; av ett då skrivet brev från honom framgår, att han redan ansåg sig vara i den svenske kungens tjänst.²³ Man skulle kanske

²¹ Hans von Werdens rapport ingår som bilaga («Neue Zeitunge») i hert. Albrekts brev till lantgreve Filip av Hessen 28 juni 1538 (Preussen, Marburgs arkiv); lantgreven sände sedan (21 juli s. å.) en kopia till kurfurst Johan Fredrik av Sachsen (Reg. H, p. 218, n:r 97, Weimars arkiv). — Den 16 febr. 1539 skrev hert. Albrekt till die Hauptleute i Zossen och Zedhenick och äskade upplysningar om greven, som enligt vad han erfarit hade vistats hos ärkebiskopen av Mainz. Han undrade, varför greve Mirandola hade kommit till Tyskland från Välskland, Ostpreuss. Folianten n:r 28, s. 342 f., Königsbergsarkivet. Jfr Historiallinen Arkisto 12 (1892), s. 108.

²² Wulf Gyler till hert. Albrekt av Preussen, Danzig 29 juni 1538. Orig. i Herzogl. Briefarchiv, H, Königsbergsarkivet (nu i Göttingen).

²³ N. Edén, Den sv. centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden (1899), s. 36 f.

kunna gissa, att Jakob Kampe haft något med hans överflyttning till Sverige att skaffa. Enligt trovärdig uppgift anlände han till Stockholm den 3 augusti²⁴, och därmed begynte hans femåriga bana som Gustav Vasas i det längsta så mäktige rådgivare.

Vad som ovan sagts belyser närmast det skede i Konrad von Pyhys levnad, då han var huset Habsburgs handgångne man; det sträckte sig åtminstone in på året 1536. För den perioden är hans verksamhet nu ganska väl inrutad av forskningen, visserligen delvis med ledning av hans egna uppgifter efteråt. Något äventyrligt märker man inte där. Man saknar dock säker kunskap om anledningen till att han övergav habsburgarna. Därvidlag finns intet annat att lita till än det meranämnda, för honom gynnsamma vittnesmålet från 1543, som meddelar, att kejsar Karl ogillat hans uppträdande mot greven av »Moneca». Denne skall vid ett tillfälle lömskt ha överfallit några av hans tyska tjänare, vilka han tillfångatagit och misshandlat. Häröver hade von Pyhy beklagat sig hos kejsaren, men innan denne vidtagit någon åtgärd i saken, hade herr Konrad tagit hämnden i egna händer och med fyrtio man angripit greven på hans slott och befriat de fängslade; under larmet hade härvid en av tjänarna dödat greven, varför von Pyhy råkat i onåd hos sin kejsrerlige herre och nödgats draga sina färde.²⁵

Detta verkar onekligen ganska sällsamt och innehåller nog inte hela sanningen. Måhända skall fortsatt forskning kunna sprida ljus över den episod, som alltså skulle ha gjort slut på von Pyhys habsburgska engagemang. Enligt vittnesmålet hade det spelat en roll, att hans avundsmän beskyllt honom för att vara anhängare av »den lutherska sekten». För framtiden och som Gustav Vasas kansler kom han däremot att, av bl. a. Luther, bli stämplad som »ein burgundischer kopf», vilken eftersträvade att avlägsna Sverige från de evangeliska trosförvanterna, och vid hans slutliga fängsling, som berövade honom friheten ända till hans död i Västerås 1553, anfördes mot honom jämte hans affärstransaktioner under hemresan från den franska beskickningen 1542—1543, att han då haft misstänkta förbindelser med de kejsrerliga.²⁶ Det var en följd av hans tidigare tjänsteställning hos habsburgarna.

Visst är, att Nils Edén hade rätt, när han gjorde gällande, att de många nyheter i Sveriges centralförvaltning, som genomfördes under

²⁴ HH 20 (1905), s. 52.

²⁵ HT 1883, s. 228. Jfr I. Svalenius, Gustav Vasa (1950), s. 204; där uppfattas »Moneca» som liktydigt med Monaco.

²⁶ HT 1883, s. 229.

von Pyhys kanslerstid, gingo tillbaka på förebilder från de kejsrerliga länderna.²⁷ Detta rön är från svensk synpunkt det viktigaste, som kan förbindas med kanslerns mångåriga habsburgska verksamhet. Det var en vittberest förvaltningsman med grundlig erfarenhet i statslivets skiftande värv, som kom till makt och härlighet hos den svenske monarken 1538. Även i så måtto visade kung Gustav då som ofta eljest blick för den personliga dugligheten vid valet av rådgivare, låt vara att han beträffande von Pyhy liksom i många andra fall slutligen förlorade förtroendet för den medhjälpare han anställt.

Tre personer ha var för sig bidragit till det dåliga rykte, som blivit Konrad von Pyhys i historien: hans förskjutna första hustru, vidare Martin Luther och till sist kung Gustav. Mot den förstnämnda hade han utan tvivel felat, men ekonomiskt sökte han, som vi sett, delvis omsider gottgöra vad han kan ha förbrutit. Luther tog i sin ihärdiga kampanj mot honom väsentligen miste. Det är en känd sak, att reformatorn av sitt heta temperament ofta förleddes till ovederhäftiga omdömen och påståenden om dem, som misshagade honom. Det förhöll sig icke annorlunda med Gustav Vasa, som dessutom mången gång — så även i fallet von Pyhy — drevs av motivet att undkomma oangenäma penningkrav. I fråga om doktor Konrad nödgades han ju slutligen (1545—1546) i av trycket utgivna manifest försvara sig mot den tyska opinion, enligt vilken han orättvist hade behandlat sin forne kansler. Allt tyder på att denne i sitt egentliga hemland ingalunda över lag uppfattades som en vanfrejdad man. Det var i sista hand Sverige, som hade blivit hans olycka.

²⁷ Edén, a. a., s. 38 ff.

KUNDE MAN UNDER MEDELTIDEN UPPTAGA VAPEN FRÅN SIN HUSTRUS SLÄKT?

AV HANS GILLINGSTAM

A. Filip Liljeholm har publicerat en utförlig och särskilt genom kompletterande påpekanden värdefull recension av de genealogiska avsnitten i min doktorsavhandling »Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden».

Däri har han förklarat sig »oförstående»¹ inför mitt accepterande av C. M. Kjellbergs² uppfattning, att Vasa-ättens stamfader Nils Kettilsson i något modifierad form upptagit sin svärfars modernevapen, Kristierns från Öland ättevapen, vilket jag kombinerat med vapnet för den tysk-baltiska ätten Scherembeke, med vilken Nils Kettilssons son Kristiern Nilsson ansåg sig vara befryndad, och i vilken namnet Kristiern också var vanligt. Liljeholm hävdar, att det saknas exempel på att en svensk man upptagit vapen från sin hustrus släkt, och menar, att dylikt »skulle väl snarast betraktas som stöld».

Jag har emellertid svårt att uppfatta det som stöld att såsom Nils Kettilsson upptaga en *modifierad* form av ett vapen, som tillhört en utdöd ätt, som hustrun härstammade från. Sedan Liljeholm publicerade sitt inlägg, har arkivarien Jan Liedgren fäst min uppmärksamhet på att en person t. o. m. använt sin hustrus ättevapen oförändrat, medan hennes broder ännu var i livet. G. Kellerman³ har nämligen påpekat, att ärkebiskop Jakob Ulfssons systerdotters make Jöns Olsson i Väsby 1472 i sigillet för det s. k. ulvsaxvapnet liksom sin hustrus broder Johan Eriksson i Hakunge. I sammanhanget kan även nämnas, att gravstenen över en annan av Jakob Ulfssons fränder, Nils Magnusson, visar ett vapen med två vingar, som även fördes av dennes hustrus släkt, Ulvsunda-ätten.⁴

Från en tid, som ligger närmare Nils Kettilssons, härrör ett exempel på att en frälseman fört samma vapen som sin svärfar. J. A.

¹ PHT 1955, s. 135.

² PHT 1923, s. 177.

³ G. Kellerman, Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan under äldre Sturetiden 1470—1497 (1935), s. 4.

⁴ J. Liedgren i Bromma hembygdsförenings årsskrift 1959, s. 16. Den där påpekade olikheten i vingarnas utformning torde vara oviktig.

Almquist har sålunda påpekat, att ätten Sommes stamfader Sven Somme och dennes ättlingar förde ett ox- eller tjurhuvud i sigillet liksom Johan Rösia,⁵ med vars dotter han enligt Rasmus Ludvigsson var gift.⁶ Det är visserligen anmärkningsvärt, att namnet Sven även förekommer i den bekante Abraham Broderssons släkt,⁷ som också förde ett tjurhuvud i sitt vapen, och att Sven Sommes son fick namnet Abraham. Abraham Brodersson var emellertid hallänning, medan Sven Somme tillhörde lågadeln i Vedbo i norra Småland. Att Sven Somme jämte två präster från trakten beseglade, då Abraham Brodersson 1409 köpte jord i Vedbo,⁸ utgör icke något bevis för släktskap.

Ett ännu äldre exempel på att en frälseman kunde upptaga sin hustrus ättevapen framgår av ett pergamentsbrev av den 28 december 1379⁹ i det i riksarkivet deponerade Sävstaholms-arkivet, dock endast under förutsättning, att Kjell Gunnar Lundholm har rätt, då han i sin uppsats om drottning Kristina Karlsdotters förfäder uppfattar nämnda drottningens ättevapen såsom upptaget från den Stureätt, som förde gumsehuvudvapnet, och till vilken han vill hänföra hennes farmor.¹⁰ Av hennes farfar Orm Folkessons sigill under nämnda brev framgår nämligen, att han, vars vapenbild icke är känd för Lundholm,¹¹ förde gumsehuvudvapnet.

⁵ Från Sommabygd till Vätterstrand III (1948), s. 80. Johan Rösias sigill finnes vid det brev av år 1393, varav regest publicerats i Svenska riks-arkivets pergamentsbrev 1351—1400, nr 2660, Sven Sommes vid pergamentsbrev i Uppsala Universitetsbibliotek av den 1 sept. 1423 och i Riksarkivet av 1437, av vilket regest publicerats i Svenska medeltidsregister 1434—1441, nr 623.

⁶ Skokloster I Fol. vol. 57, f. 134 v, Riksarkivet. Rålamb Fol. vol. 12, f. 135, Kungliga Biblioteket. Dessa handskrifter äro avskrifter av Rasmus Ludvigssons stora förlorade släktbok (se min utredning i Släkt och Hävd 1951, s. 213). Uppgiften har publicerats av J. Messenius, *Theatrum nobilitatis svecanæ* (1616), s. 84. Om Johan Rösias övriga avkomlingar se J. Silfving i *Genealogisk tidskrift* 1959, s. 99 med not 7.

⁷ H. Bruun i (Dansk) *Historisk Tidsskrift* XI: 3 (1950), s. 6 ff.

⁸ Svenskt Diplomatarium från och med år 1401, nr 1213.

⁹ Tryckt i *De la Gardiska Archivet* 3, s. 167, efter avskrift (jfr min proveniensutredning i *Archivistica et mediævistica* Ernesto Nygren oblata [1956], s. 166). Register ha publicerats av C. U. Ekström, *Beskrifning öfver Mörkö socken* (1828), bil. 4, och av G. A. Sparre i *HH* 4 (1864), s. 341.

¹⁰ PHT 1958, s. 95 f. Jfr samme författare i *Äldre svenska frälsesläkter* I (1957), s. 62.

¹¹ PHT 1958, s. 90. Lundholm citerar det nämnda brevet av 1379 endast efter trycket i *De la Gardiska Archivet* och tycks icke ha observerat, att det är bevarat i original. Att Orm Folkesson för gumsehuvudvapnet bevisar definitivt, att han var Karl Ormssons fader, såsom Lundholm gjort troligt med sin godshistoriska utredning.

Även ett fall ur vår äldsta personhistoria kan i sammanhanget anföras. Ätten Pukes stamfader, riddaren Ragvald Puke, förde 1308 i sitt sigill enligt Hadorphs teckningar¹² en uppvänd vinge, som sedan kom att föras av hans ättlingar¹³ och efter ätten Puke emellanåt i litteraturen kallats »pukehorn». Samma vapen hade tidigare förts av hans hustrus bröder,¹⁴ tiohäradslagmännen Folke Karlsson¹⁵ och Magnus Karlsson,¹⁶ av vilka den senare dock omkring år 1305 i stället upptog den kluvna sköld med lejon och balkar,¹⁷ som tidigare utgjort deras fader tiohäradsmannen Karl Ingeborgssons vapen,¹⁸ och efter vilket denna ätt kallats Lejonbalk.¹⁹

Under mitt arbete med kompletteringen och utgivningen av Smålandsavsnittet av J. A. Almquists »Frälsegodsen under storhetstiden» har jag slutligen noterat ett yngre fall, där besvägrade personer fört liknande ehuru klart differentierade vapen. Det är visserligen här ej fråga om medeltiden men dock om en tid, som ligger denna så nära, att fallet ändå måste anses betydande.

Jag åsyftar kyrkoherden Peder Håkansson i Dädesjö och fogden Lasse Pedersson i Vrånghult, vilkas hustrur Sigrd Johansdotter och Cecilia Johansdotter voro systrar och tillhörde halvfrälset.²⁰ Peder Håkansson förde enligt t. ex. sigill i 1580 års tiondelängd²¹ i sitt vapen ett av pilar genomstunget upp- och nedvänt hjärta, ett vapen, som enligt t. ex. 1619 års tiondelängd²² även fördes av kyrkoherden

¹² Hadorphs stora kopiebook E 80, maskinfol. 258 v, Vitterhetsakademiens dep. i Riksarkivet. Genealogica 75, f. 29, Riksarkivet.

¹³ B. E. Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden (1862—1867), andra serien, nr 249, och tredje serien, nr 469 och 477. Diplomatarium Suecanum, nr 3418 och 4907. Svenska riks-arkivets pergamentsbref 1351—1400, nr 1040.

¹⁴ Diplomatarium Suecanum, nr 742, 889 och 901. Perg.-brev 9 jan. 1319 Uppsala universitetsbibliotek jämfört med Äldre svenska frälseläkter 1, s. 26. Jfr J. Silfving i Genealogisk tidskrift 1950, s. 161 ff.

¹⁵ B. E. Hildebrand, a. a., tredje serien, nr 35.

¹⁶ Ibidem, nr 83

¹⁷ Ibidem, nr 184

¹⁸ Ibidem, nr 25

¹⁹ J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor i Sverige 1 (1954), s. 326, och 2 (1955), s. 81.

²⁰ J. Koit, Rannsakingen om halvfrälset i Småland omkring 1575 (Skr. utg. av Geneal. För. 6, 1953), s. 40, not 9, och 44. Jfr J. E. Almquist, Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden (1960), s. 190.

²¹ Smålands handl. 1580: 1, KA. Om honom se även G. Virdestam, Växjö stifts herdaminne 4 (1930) s. 329.

²² Smålands handl. 1619: 11.

Jonas Petri i Myresjö, tydligen hans son.²³ Lasse Pedersson, vars broder Per förde ett helt annat vapen,²⁴ hade i sitt sigill ett rätt vänt hjärta, som var genomstunget med endast en pil, riktad nedåt.²⁵ Beaktansvärt är i sammanhanget, att Lasse Pederssons änka 1591—1603 bodde på västregården (nr 3) i Villköl,²⁶ ty denna gård tillhörde 1607²⁷ en Anders Bengtsson, vilken i vapnet uppges ha fört ett hjärta, genomstunget av en pil med spetsen uppåt.²⁸ Denne Anders Bengtsson kom möjligen i besittning av gården genom sitt äktenskap²⁹ med änkan efter fogden Erik Nilsson (oxhuvud), som 1559³⁰ och 1571³¹ innehaft den, och beaktansvärt är i sammanhanget, att Erik Nilssons broder Jakob Nilsson varit kyrkoherde i Dädesjö närmast före Peder Håkansson och närmast efter dennes hustrus styvfader Torkel Pedersson,³² samt att Jakob Nilssons barn liksom Jonas Petri voro delägare i Peder Håkanssons änkas forna gård i Dädesjö.³³ Det är tydligt, att valet av vapen vid denna tid var relativt oregelbundet.

²³ Denne var 1625 bland arvingarna till västregården (nr 3) i Dädesjö (Förbrutna gods akter 170, p. 240, KA), som tidigare bebotts av Peder Håkanssons änka (Koit, s. 44). Om Jonas Petri se Virdestam 6, s. 367.

²⁴ Se avbildning hos J. Silfving i Genealogisk tidskr. 1959, s. 129, m. kommentar å s. 134 m. not 18.

²⁵ Se avbildning hos Koit, s. 20.

²⁶ Koit, s. 40, not 9. Almquist, s. 190.

²⁷ Frälse- och rusttjänstlängder vol. 20, p. 115, KA.

²⁸ G. Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor 7 (1932), s. 744.

²⁹ Almquist, s. 228.

³⁰ Frälse- och rusttjänstlängder, vol. 8, häfte 52, f. 40.

³¹ Älvsborgs lösen 1571, vol. 8, häfte 7, p. 388, KA.

³² Virdestam 4, 329. Att Erik Nilssons av Koit, s. 17 f., framdragne broder, som tidigare varit kyrkoherde i Vittaryd (ej i dess dåvarande annex Berga, såsom Koit uppger, missledd av de för herdaminnets uppställning normgivande moderna förhållandena), är identisk med den senare kyrkoherden i Dädesjö, framgår av att hans av Koit efter Vittaryds tiondelängd 1561 återgivna sigill återfinnes under Dädesjö tiondelängder 1565—1570.

³³ I det förutnämnda brevet 1625 nämnas bland delägarna i denna gård i Dädesjö den därstädes bosatte frälsemannen Olof Jakobsson (om honom se P. G. Vejde, Kronobergs läns herrgårdar, 1929, s. 112), dennes brorson Jakob Johansson, hustru Karin i Dädesjö såsom arvinge efter sin avlidne son Nils Jakobsson samt kyrkoherden Joen i Tolg på sina barn Anders' och Ingrides vägnar (hans då avlidna hustru hette Märta Jakobsdotter enl. Uppvidinge härads dombok 10 maj 1625, Göta hovrätts arkiv) och hans svärsöner kyrkoherden Erik i Berg och kaplänen Peder i Ödetofta (Tolgs socken) på sina hustrur Sara och Kerstin Joensdottrars vägnar. Av dessa torde Jakob Johanssons far och Nils Jakobsson vara identiska med Johan Jakobsson och Nils Jakobsson i Dädesjö, som 1600 ägde del i Erik Nilssons forna gård Hjalshammar i Värnamo socken (Koit, s. 43).

DEN ISLÄNDSKA ANNALNOTISEN OM TYRGILS KNUTSSONS ÄKTENSKAP MED SVEAKONUNGENS DOTTER¹

AV A. FILIP LILJEHOLM †

I de s. k. lagmansannalerna i den del (till 1362), som är egenhändigt skriven av Einar Hafliðason, står under 1296 följande (se G. Storm, *Islandske Annaler*, s. 261):

»Liotr abboti, sett Eiriks kongs ok hertoga Hakonar vidr Eirik Dana kong. herra Eiríkr af Langalande feck Agnesar jungfru. modur systur Eiriks Noregs kongs. herra Þorgils drottsete feck dottur Suia kongs. Jtem skipadr Nordlendinga fiordungr Gudmunde skalldstikle. soru xij bendr kirkiu eignir aa stodum j Skalahollz byskops deme. vrdu ix stockui vigh a Islande.»

Här säges alltså, att drotsen Tyrgils fick sveakungens dotter, och detta upprepas också i de s. k. Flatö-annalerna liksom i de sena s. k. Oddveria-annalerna under samma år (Storm, s. 385 och 485). Flatö-annalerna ha emellertid för denna tid som huvudkälla Einar Hafliðasons annaler (se Storm, s. XXXVIII), vilka de ordagrant avskrivit i Tyrgils-notisen. Tyrgils Knutsson förekommer i isländska annaler förutom i ovannämnda fall endast i Gottskalks-annalerna under samma år 1296, till vilken notis vi återkomma, samt i Henrik Høyers annaler under 1307 (fel för 1306).

Notisen i lagmansannalerna verkar redan genom sin utformning högst misstänkt. Tyrgils Knutsson är som nämnts föga känd på Island, och det verkar därför underligt, att det inte sägs i vilket nordiskt land han var drots. Fullständigt enastående i den med utförliga

Denna notis har, sedan den 1940 jämte Annerstedts otryckta kommentar behandlades av S. Söderlind i ett föredrag inför Historiska föreningen i Uppsala (jfr PHT 1957, s. 44, inledningsnoten), accepterats av vissa forskare. Se H. Jägerstad, Marsken Torgils Knutssons äktenskapsförbindelser (PHT 1944—1945), densamme, Hovdag och råd under äldre medeltid (1948), s. 147, S. Axelson, Sverige i utländsk annalistik 900—1400 (1955), s. 118 f. och 307, samt S. Söderlind, Tyrgils Knutssons familjeförbindelser med konungahuset (PHT 1957). B. Beckman, Matts Kättilmundsson och hans tid I (1953), s. 59, not 10, uttrycker sig tveksamt. J. Rosén har i sin recension av Jägerstads avhandling förhållit sig kritisk och påpekat, att »ingen svensk traditionskälla nämner någonting härom», samt att »Torgils Knutsson — i motsats till andra med kungahuset besläktade herrar — aldrig av Birger eller hertigar-na benämnes såsom deras släkting» (Scandia 1948—1949, s. 307). — Liljeholms inlägg påträffades efter hans död i hans efterlämnade samlingar.

Hans Gillingstam.

släktnotiser så noggranna isländska litteraturen är emellertid, att ingen uppgift lämnas om namnet på sveakonungen eller hans dotter. Notisen måste helt enkelt vara korrump, och detta framgår också vid jämförelse med de s. k. Gottskalks-annalerna. Dessa, som gå tillbaka på en nu förlorad annal fram till 1394 (Storm, s. XXXII), inta en mycket självständig ställning och äro ju särskilt kända genom att de innehålla i avskrift flera nu saknade kapitel ur den fragmentariska Magnus Håkanssons saga, vilka ge oss en föreställning om hur stor betydelse det skulle haft för den samtida svenska historien, om denna produkt av Sturla Tordssons författarskap hade bevarats i sin helhet. Uppgifterna för år 1296 lyda på följande sätt (Storm, s. 339):

»Sætt Eireks Noregs kongs og hertuga Hakonar vid Eirek Dana kong og hertvga V. fyrir svnnan aa. en herra Eirekr (af Sagade) feck frv Agnesar modursystur Eireks Noregs kongs. herra Þorgisl drottseti Suia kongs uann vel ij hluti Kirialalands og kristnadi. vtanferd herra Þorlaks logmannz. Þorðr toc bokina. ☉ Liotr aboti at þuera og herra Þorvarðr Þorarins son. Jorvndr byskup setti kanunka klaustr aa Modrvvollvm j Horgardal.»

Grundstommen i dessa års uppgifter överensstämmer med den, som man möter i Henrik Høyers annaler, Annales regii, lagmans-annalerna och särskilt i Skalhols-annalerna. Uppgiften om Tyrgils Knutsson, som är gemensam för lagmansannalerna och Gottskalks-annalerna, föregås i bägge av förlikningen mellan den norske och den danske konungen samt av äktenskapet mellan hertig Erik av Langeland och den norske konungens moster.

«Gottskalks annaler ha Tyrgils-notisen i dess ursprungliga form: »herra Þorgisl drottseti Suia kongs uann vel ij hluti Kirialalands og kristnadi». Den text, som legat till grund för Einar Haflidasons avskrift, har emellertid hoppat över andra raden, och man har varit tvungen att konjicera ett »dottur», som man väl ansåg ha bortfallit genom haplografi enär drottsete och dottur ju med de vanliga isländska förkortningarna rätt nära sammanfalla i skrift. Predikatet »feck» har man tagit ur föregående notis om hertig Erik.

ÄTTEN ULFSKÖLDS URSPRUNG

AV HANS GILLINGSTAM

Enligt de »slächtlinier», som vid ätten Ulfskölds introduktion på riddarhuset 1660 inlämnades för att styrka dess adliga börd,¹ var dess ursprung följande:

Jon Jönsson på Gladöö

Jöns Joensson

Kiäll Jönsson

Hanss Kiälsson

Jöns Hansson på Eenåsa
hade Per Jonssons dotter
på Sätra till hustru

Hans Jönsson på Gröne-
bergh

Nilss Hansson på Stell
eller Simontorp

Brynthe Nilsson Bengt Nilsson
 på Simontorp

Hans Bengtsson Brynthe Bengtsson

Nilss Hansson på Hinssekin
hade Brijta Jönsdotter Stierna
till hustru

Brijta Nilssdotter
ägde Larss Jonsson Ållonskiöld
på Herlingstorp

Anna Larssdotter Nils Larsson
ägde Ållonsköldh

And. Eriksson
Hästhufvudh
till Hörlingstorp

Denna genealogi publicerades 1864 i Anreps utgåva av riddarhusgenealogierna.² I Elgenstiernas ättartavleutgåva ha de tre äldsta leden uteslutits, men i övrigt återges 1660 års uppgifter med reservationen, att de »på grund av bristande källor icke kunnat kontrolleras».³

¹ Adels riksdagsprotokoll 1660, f. 172—173, numera av Riddarhuset deponerat i RA. Jfr Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll 8, 1886, s. 123 och 290.

² G. Anrep, Svenska adelns ättar-taflor 4, 1864, s. 480.

³ G. Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor 8, 1934, s. 507. Ättens 1660 uppgivna härstamning från Jon Jönsson (halvt djur) i Gladö, som var riksråd under Svante Nilsson och Sten Sture d. y., är en redan av kronologiska skäl orimlig vapenkombination. Om honom se H. Gillingstam i PHT 1949, s. 64 f., J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor i Sverige 1, 1954, s. 50, och 2, 1955, s. 65, samt densamme, Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden, s. 85.

Att kontrollera och korrigera dem är emellertid möjligt tack vare ett pergamentsbrev av den 9 mars 1595 i den numera i riksarkivet befintliga Bergshammarsamlingen.⁴

Detta brev är utfärdat i Stockholm av sex adelsmän, som på hertig Karls befallning blivit »förordnet på en vnderhandlingh och förlikningh» mellan å ena sidan välbördig Jöns Hansson (Ulfsköld) till Lundby (Södra Lundby socken, Laske härad)⁵ på egna och sina syskons vägnar, å andra sidan Lars Joensson (senare adlad Ållonsköld)⁶ till »Hårshage». Uppgörelsen gällde jordagods, räntor och lösören, som Lars Joenssons hustru Britta Nilsdotters (Ulfsköld) farbror Hans Jönsson, Jöns Hanssons fader, vilken tidigare i tjugo år varit hennes målsman, icke låtit henne disponera, enär hon för tio år sedan gift sig med den ännu ofrälse Lars Joensson. Vid redogörelsen för grunderna för förlikningen låter oss brevet veta, hur stor smörrenta Hans Jönsson och hans broder Nils Jönsson ärvt efter sin fader Jöns Persson till Enåsa (Hassle socken, Vadsbo härad).⁷ Då Lars Joensson nu endast disponerade gårdarna Kransbacka⁸ i Istorps socken och Vägryd i Grimmares socken, båda i Marks härad, samt Lilla Rör i Odensåkers socken, Vadsbo härad, fick han på sin hustrus vägnar av Jöns Hansson och dennes syskon en gård i Grimmared i Grimmares

⁴ Till Bergshammar kom brevet genom att brevmottagarens änka Britta Nilsdotter den 16 april 1631 (även detta brev perg. i Bergshammarsaml.) testamenterade de däri uppräknade gårdarna till sin måg, guvernören i Riga Anders Eriksson (Hästhufvud), vilken i sin tur testamenterade samma gods till sin måg rikstygmästaren Johan Lilliehööks (stupad 1642 vid Leipzig) barn i senare äktenskap (pappersbrev 20 juni 1643, bifogat perg.-brev 6 jan. 1630 i Bergshammarsaml.). Delar av den sistnämndes arkiv kommo genom hans sondotters dotterdotters äktenskap med Johan Gabriel Sack till Bergshammar; jfr Förteckning på handskriftsamlingen å Bergshammar (bilaga till HT 1885), s. 15, varav framgår, att även originalhandlingar på papper av 13 maj 1611 och 28 febr. 1613 ur Lars Joenssons arkiv kommit till Bergshammarsamlingen. En avskrift av 1595 års brev finnes i den Lilliehöökska kopieboken, p. 70 ff., Bergshammarsaml.

⁵ Om honom se numera J. E. Almquist, *Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden*, s. 287. Om fäderns i släkttavlan 1660 uppgivna innehav av Gröneberg (Kedums socken, Kållands härad) se *ibid.*, s. 276. Om brodern Nils Hansson till Simmestorp (Tråvads socken, Skånings härad) se *ibid.*, s. 263 f.

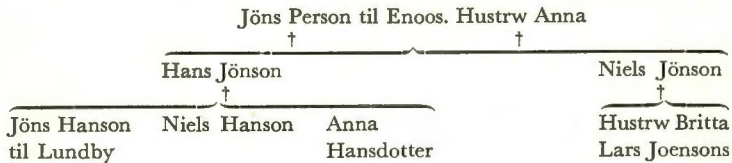
⁶ Om honom se R. Odencrantz i *Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift* IV: 9, 1935, s. 110 ff, *Elgenstierna* 9, s. 197, J. E. Almquist, a. a., s. 253, och E. Brännman, *Frälseköpen under Gustav II Adolfs regering*, 1950, s. 118.

⁷ Om honom se J. E. Almquist, a. a., s. 248. En av Jöns Perssons till Enåsa söner hade dömts till avrättning för att han från en bonde tagit en silversked och två mark penningar, men fadern hade räddat sonens liv genom att avstå tre gårdar 1 juli 1547 (avskr. Arv och eget vol. 38, p. 144, KA; jfr Gustaf I:s reg. 23, s. 216 f.).

⁸ En av gårdarna i Broby by. Se *Ortnamnen i Älvsborgs län* IX: 2, 1917, s. 60.

socken, Marks härad, samt Stora och Lilla Hedenstorp i Angelstads socken, Sunnerbo härad.

På brevets baksida finnes av samtida hand, troligen densamma som skrivit själva texten, följande släkttavla, vilken är den, som i fråga om ätten Ulfskölds äldre led bör ersätta ättartavleverkets:

Av största intresse äro brevets uppgifter, att stamfadern var Jöns Persson till Enåsa, och att bland arvegodsen ingingo de båda frälsegårdarna i Hedenstorp. Dessa uppgifters riktighet framgår av att gårdarna i Hedenstorp enligt jordeboken 1560⁹ och fräselängderna 1562¹⁰ innehades av Jöns Persson till Enåsa men enligt fräselängden 1576¹¹ av Hans Jönsson (Ulfsköld) samt av att den sistnämnde avhände sig jord i Enåsa till Knut Posse enligt fastebrev av den 25 november 1572.^{11a}

Det blir då klart, att Jöns Persson till Enåsa är identisk med den person med detta namn, som enligt biskop Hans Brasks (död 1538) släktbok, numera endast bevarad i avskrift från 1540-talet,¹² var son

⁹ Numera på mitt initiativ flyttad till Smålands handl. 1560: 21 från 1546: 2, KA. Denna jordebok har av ålder ansetts härröra från 1546, vilket årtal finnes antecknat på omslaget, och användes av J. Silfving i *Genealogisk Tidskrift* 1959, s. 130, såsom vittnesbörd om förhållandena detta år. Stickprov visa emellertid, att böndernas namn och länsmanstitlarna stämma med jordeböckerna 1559 och 1561 men däremot ej i samma utsträckning med tidigare och senare årgångar. Härtill kommer, att en Carl Jonsson, som enligt f. 6v var fogde på Hammars gård, innehade denna tjänst 1558—1561 (J. A. Almquist, *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630*, 2, s. 68, och 4, s. 125), att den först 1555 avlidne Ture Trolles änka, fru Malin på Bergkvara, nämnes bland godsägarna, samt att flera gårdar, som enligt jordebok 1556 (H. Rosman, *Bjärka-Säby* 2, 1924, s. 344) ingingo i arvet efter Måns Johansson (Natt och Dag; död 1555), här uppges tillhöra dels sonen Erik Månsson (f. 183v—184), dels sonen Nils Månssons (död 1554) änka, fru Karin på Säby (f. 119v och 184v).

¹⁰ Fräse- och rusttjänstlängder, vol. 1, häfte 3, f. 83v, och vol. 4, häfte 32, f. 5v, KA.

¹¹ Fräse- och rusttjänstlängder, vol. 17, p. 112, KA.

^{11a} Strödda domböcker och rättegångshandlingar vol. 25, RA, Jfr B. Broomé, *Ätten Posses historia 1500—1625*, 1960, s. 146.

¹² H. Gillingstam i *Släkt och Hävd* 1951, s. 209 ff. J. E. Almquist i *HT* 1954, s. 393 ff. G. Setterkrans i *PHT* 1956, s. 81 ff.

till en Peder Jönson i Hedenstorp och sonson till en Jöns Erlandsson i Hedenstorp, vilken i sin tur skall ha varit brorson till Nils Jönsson (Halvhjort) i Hå och Peder Jönsson (Halvhjort) i Rönnäs.¹³

Ätten Ulfsköld är alltså en gren av den stora småländska fräse-släkt, som efter sin vapenbild kallats Halvhjort.¹⁴ Den halva ulven, ätten Ulfskölds vapen, är sålunda av allt att döma en missuppfattning av halvhjortsvapnet. Såsom ulv är ättens vapenbild belagd tidigast 1645, då den Bengt Nilsson, som 1660 kom att bli introducerad på riddarhuset, samt hans faster,¹⁵ fru Anna till Lundby, och Peder Jönsson, en annan av hennes brorssöner, tack vare kombination med det ena av vapnets bitecken uppträda med namnet »Lilliewlff»,¹⁶ ett släktnamn, som ännu i ett salubrev av 1669¹⁷ användes av Bengt Nilssons son Hans Bengtsson. Bengt Nilsson kallas emellertid 1653¹⁸ genom kombination med det andra av vapnets bitecken »Wulffuerstierna», vilket släktnamn även kan beläggas för brodern

¹³ Genealogica 2, maskinpag. 118 (äldre foliering 50v), RA. Där står visserligen efter namnet Jöns en cirkel överstruken med ett lodrätt streck, det tecken, som i denna handskrift användes för att markera, att en person är död, men eftersom vi ha att göra med en avskrift och nämnda tecken liknar den dåtida förkortningen för namnet Per, synes det troligt, att ifrågavarande tecken här återgår på att avskrivaren missuppfattat hans patronymikon i förlagan. Professor J. E. Almquist har fäst min uppmärksamhet på detta källställe (jfr HT 1954, s. 410, not 56). Mina iakttagelser rörande sambandet mellan ätterna Halvhjort av Hedenstorp och Ulfsköld ligga till grund för uppgifterna om dessa i registret till hans arbete Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden.

¹⁴ Om denna se senast J. Silfving i Genealogisk Tidskrift 1959, s. 103 ff. och 143, som emellertid icke beaktat Hans Brasks släkttavlas fundamentala betydelse såsom den äldsta bevarade genealogien över släktens äldre led.

¹⁵ Ehuru hon i källan saknar patronymikon, kan hon identifieras med Anna Hansdotter i den ovan avtryckta släkttavlan å brevet 1595 tack vare källuppgiften 1645, att hon då avhände sig modernejord i Jöns Svenssons gård i Lundby, ty denna gård hade tillhört (J. E. Almquist, a. a., s. 286) ätten Lilliebielke, till vilken Hans Jönssons (Ulfsköld) hustru hörde (J. E. Almquist, a. a., s. 287). Eftersom såväl en halv lilja som två stjärnor uppträda i ätten Lilliebielkes vapen (Elgenstierna 4, s. 670), är det möjligt, att bitecknen i det ulfsköldska vapnet upptagits därifrån.

¹⁶ Laske dombok 21 april 1645 (Skaraborgs läns domböcker, vol. 9b), Göta hovrätts arkiv, Jönköping. Professor J. E. Almquist har fäst min uppmärksamhet på denna källa, och min excerpering av domboksmaterialet har möjliggjorts genom Riddarhusets personregister till sina domboksexcerpter.

¹⁷ Refererat i Vilske dombok 17 juni 1672 (Skaraborgs läns domböcker, vol. 26 b).

¹⁸ Skånings dombok 7 juli 1653 (Skaraborgs läns domböcker, vol. 12a).

Brynte Nilsson åren 1651—1655.¹⁹ Först i 1657 års rullor kallas Brynte Nilsson Ulfsköld.²⁰

¹⁹ Barne dombok 16 okt. 1651 (Skaraborgs läns domböcker, vol. 11b), 4 juni och 14 okt. 1652 (ibid., vol. 11c) samt 19 jan. 1655 (ibid. vol. 13). Jfr Elgenstierna 9, s. 314 (med felaktig namnform »Wulffuenstierna») och N. Belfrage, Kungl. Västgöta regemente 1, 1947, s. 135.

²⁰ Belfrage, 1. c.

OSMO DURCHMAN IN MEMORIAM

Personhistoriska samfundets hedersledamot, kanslirådet *Osmo Durchman* avled i Helsingfors den 18 jan. 1959.

Durchman var född 11 juli 1890 i Ruovesi, tillhörde en finsk prästsläkt och var son till prosten filosofiexaminiaren Lahja Hyvä Durchman. Medan fädernet var finskspråkigt hade han genom sin mor, som var dotter till prokuratorn och senatorn, jurisutrikesadvokaten Carl Gustaf Ehrström, också svenskspråkiga traditioner och en hans morbror var en av Finlands efter frigörelsen 1918 utsända första diplomater. Själv talade Durchman perfekt båda språken. Han blev student 1908 och, utan förmögenhet som han var, hade han först olika lägre platser inom affärsvärlden. Från 1922 till 1935 var han kamrer hos förlagsaktiebolaget Otava och kom härigenom i närmare beröring med det, som mest intresserade honom, nämligen böcker. Hans intressen voro därjämte starkt genealogiska. Det bör erinras om att i det frigjorda Finland var släktforskningen en nationalsak. Durchman blev 1922 sekreterare i Genealogiska Samfundet i Finland och fortsatte som sådan fram till 1935 samt redigerade årg. 6—18 av dess årsskrift. Sin främsta insats gjorde Durchman som initiativtagare till och från 1924 ledare av kopieringen av, vad man i Finland brukar kalla församlingarnas historieböcker, enligt svenskt språkbruk kyrkoböcker, d. v. s. födelse- och dop-, lysnings- och vigsel- samt död- och begravningsböcker. I en utförlig och klarläggande uppsats i *Personhistorisk tidskrift* 1939—40 (s. 119—137, 334) har han redogjort för sitt betydelsefulla arbete. Kopiorna förvaras i finska Riksarkivet och materialet blev härigenom centralt tillgängligt på ett ställe. År 1944 erhöll han kansliråds titel.

I Genealogiska Samfundets årsskrift publicerade han enstaka genealogier samt olika minnesord över bortgångna släktforskare. Där emot var han inte egentligen någon pennans man — annat än som brevskrivare — och hans ibland litet ensidiga genealogiska intressen vunno ej full anklang på historikerhåll. Otava hade han lämnat 1935, liksom sekretariatet i Samfundet, men återinträdde från 1943 som Samfundets bibliotekarie (tidigare 1926—29). Samfundets synnerligen vidsträckta bibliotek är i hög grad en skapelse av honom. Inte minst intresserade det honom att genom utländska bytesförbindelser skaffa också ett utförligt bestånd av utländsk genealogi, säkerligen den största samling därav, som finns i Norden.

Det praktiska livsproblemet måste emellertid lösas, ty Durchman var en fattig man. Småningom fick han ett litet men för hans anspråkslösa vanor tillräckligt levebröd genom anställning vid de vetenskapliga samfundens bibliotek i f. d. ständerhuset. Han var från 1946 anställd där, också vid Historiska Samfundets bibliotek och från 1952 Finska Vetenskapssocietetens bibliotekarie. Här fick han en stor uppgift, då bytesförbindelserna lågo efter i hög grad och slet ut sig i ett outtröttligt försök att få allt up to date och fick därigenom även föra en stor korrespondens på utländska språk. Själv levde han mycket indraget tillsammans med en syster. Hemma hade han ett värdefullt genealogiskt bibliotek, som testamentariskt skänktes till Genealogiska Samfundet.

Osmo Durchman efterlämnar minnet av en synnerligen plikttrogen man, en energisk arbetare och god arbetsledare, humoristisk, vänfast, ständigt redobogen till hjälp och ytterligt anspråkslös. Sverige hade i honom en god och trofast vän.

Bengt Hildebrand.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 15: — pr år + 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, krigsarkivarien BERTIL BROOMÉ, Krigsarkivet, Stockholm 80. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 18: —